

**УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА**

Боровић Зоран

**Државне политике подстицања ефикасности у условима
економске неједнакости**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Бања Лука, 2018. године

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF ECONOMICS

Borovic Zoran

**States policies for enhancing efficiency in the conditions of
economic inequality**

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2018.

ИНФОРМАЦИЈА О МЕНТОРУ И ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Ментор: Академик др Рајко Томаш, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Теоријска економија

Наслов докторске дисертације: Државне политике подстицања ефикасности у условима економске неједнакости

Резиме

У овој дисертацији приказаћемо државне политике којима се настоје побољшати тржишни исходи у условима економске неједнакости. Економска неједнакост је трајно обиљежје свих друштвено политичких система, од првих заједница, па све до данас.

У економској науци, ефикасан тржишни механизам представља најбољи организатор привредне активности. Међутим, у реалним условима, тржишта су далеко од ефикасних. Економисти користе термин тржишни неуспјех да би описали неефикасност тржишног система. Државна интервенција је неопходна како би се тржишне неефикасности исправиле. Чак и када су у питању савршено конкурентна тржишта, државна интервенција је неопходна како би се омогућио дугорочно одржив раст животног стандарда свих чланова друштва.

Држава располаже великим бројем инструмената којима може да унаприједи ефикасност тржишног механизма, али и да обезбједи прерасподјелу, како резултата, тако и услова привредне активности. У дисертацији, државне политике су подијељене у двије групе. Једну групу чине мјере чији је циљ креирање ефикаснијег институционалног оквира. Другу групу чине мјере којима се врши прерасподјела доходака. Примјеном економетријског ARDL модела доказали смо да држава може да кроз дизајнирање ефикаснијег институционалног оквира и прерасподјелу оствари Парето побољшања.

Кључне ријечи: економска неједнакост, економска ефикасност, економске слободе, прогресивно опорезивање, Парето побољшања.

Научна област: Друштвене науке

Научно поље: Економија и пословање

Ужа научна област: Теоријска економија

Класификациона ознака: S180

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: CC BY-NC-ND

THE INFORMATION ABOUT THE MENTOR AND THE DOCTORAL DISSERTATION

Mentor: *Ph.D. Rajko Tomas, Full Professor, University in Banja Luka, Faculty of Economics,
Scientific Area: Theoretical Economics*

The title of the doctoral dissertation: *States policies for enhancing efficiency in the conditions of
economic inequality*

Abstract

In this dissertation, we will show state policies that seek to improve market outcomes in the condition of economic inequality. Economic inequality is a permanent feature of all socio-political systems, from the first communities to this day.

In economic science, an efficient market mechanism represents the best way to organize economic activity. However, markets are far from efficient. Economists use the term ``market failure`` to describe the inefficiency of the market system. State intervention is necessary to correct market inefficiencies. Even when it comes to perfectly competitive markets, state intervention is necessary to ensure a long-term sustainable growth of the well being of all society.

The state has a large number of instruments at its disposal, which can use to improve the efficiency of the market mechanism, but also to ensure the redistribution of the conditions and the results of the economic activity. In the dissertation, state policies are divided into two groups. One group consists of measures which are aimed to create a more efficient institutional framework. The second group consists of measures for the redistribution of income. Using the econometric ARDL model, we have proven that the state can achieve Pareto improvements by creating a more efficient institutional framework and throughout redistribution.

Key words: *economic inequality, economic efficiency, economic freedom, progressive taxation, Pareto improvements.*

Scientific area: *Social science*

Scientific field: *Economics and business*

Special topics: *Theoretical Economics*

Classification cod: *S 180*

Type of the selected licence Creative commons: *CC BY-NC-ND*

*мајци Славојки,
супрузи Споменки,
кћерки Анастасији и
сину Балши*

Захвалница

Ментору, др Рајку Томашу, професору Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, захваљујем на несебично пренијетом знању, критикама, савјетима, посвећеном времену и стрпљењу.

Др Младену Иванићу, професору Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, хвала Вам што сте увијек били више од ментора и пријатеља, хвала Вам за све животне лекције, хвала Вам што сте увијек били очинска фигура у мом животу.

Садржај

Увод.....	10
Значај теме и њена актуелност	10
Преглед досадашњих истраживања	14
Проблем и предмет истраживања	21
Циљеви истраживања	23
Операционализација идентификованих варијабли.....	24
Хипотезе	28
Методе истраживања	29
Научни допринос	30
1. Економска неједнакост и тржишни неуспјех.....	32
1.1. Појам, поријекло и мјерење економске неједнакости.....	32
1.1.1. Појам и историјски аспект економске неједнакости.....	32
1.1.2. Мјерење економске неједнакости	40
1.2. Економска ефикасност, тржишни неуспјех и	
економска неједнакост.....	51
1.2.1. Економска ефикасност и економска неједнакост	51
1.2.2. Тржишни неуспјех и економска неједнакост	55
1.2.3. Природа односа између ефикасности и једнакости.....	59
1.3. Економска неједнакост у капиталистичком систему.....	67
1.3.1. Капитализам и економска неједнакост у XXI вијеку	69
1.4. Еволуција економске неједнакости	74
1.4.1. Еволуција индивидуалне економске неједнакости	74
1.4.1.1. Еволуција Кузњецових таласа	76
1.4.2. Еволуција глобалне економске неједнакости	82
2. Државна улога у рјешавању проблема неефикасности тржишта	
и подстицања економске ефикасности	87
2.1. Тржишна неефикасност и планирање.....	87
2.1.1. Функције планирања	89
2.2. Разлози и инструменти државне интервенције на тржишту	93
2.2.1. Узроци државне интервенције на неефикасним тржиштима	93

2.2.2. Инструменти државне интервенције на неефикасним тржиштима.....	96
2.2.3. Хипотеза о прерасподјели.....	98
2.3. Мјерење, значај и квалитет институционалног оквира	103
2.3.1. Дефинисање институционалног оквира	103
2.3.2. Дефинисање и значај економских слобода	106
2.3.2.1. Концепти мјерења економских слобода.....	108
2.3.2.2. Механизми и канали утицаја економских слобода на економски раст	110
2.3.2.3. Значај економских слобода за економски раст.....	112
2.3.2.4. Економске слободе и економска неједнакост	114
3. Економска неједнакост и политике које стимулишу раст у земљама Југоисточне Европе	116
3.1. Макроекономска анализа земаља Југоисточне Европе.....	118
3.2. Квантитативни модел истраживања	120
3.3. Симулациона анализа.....	129
3.4. Анализа утицаја промјене и нивоа економских слобода на економски раст.....	134
4. Дискусија.....	136
4.1. Дискусија резултата са аспеката главне и помоћних хипотеза.....	136
Закључак	141
Додатак 1	151
Литература	157

Увод

Значај теме и њена актуелност

Настанак и функционисање савременог економског система не би било могуће без постојања тржишта као система односа понуде и тражње. Тржиште, његове функције и улога у привреди представљају једну од централних тема у економској науци. Класична политичка економија и њени представници гледају на тржиште као на најбољег организатора привредне активности који ће својим слободним дјеловањем довести до оптималних резултата за друштво у цјелини. Они су оспоравали било какву интервенцију државе у привреди сматрајући да ће државна интервенција имати за резултат исход који је лошији од оптималног. У књизи *Истраживање природе и узрока богатства народа* објављеној 1776. године, Адам Смит изнио је најчувеније запажање у области економије: домаћинства и предузећа међусобно дјелују на тржиштима као да су вођена "невидљивом руком" која их води до жељених тржишних исхода. Термин "невидљива рука" је врло вјероватно најпознатија фраза која је оставила снажан утицај на развој цјелокупне економске мисли, а посебно на теорију тржишта и његове регулације.

Међу присталицама критичара истиче се великан економске науке Џон Мајнард Кејнс са својим најпознатијим дјелом *Општа теорија запослености, камате и новца* које је објављено 1956. године. Кејнс је сматрао да је неопходно уплитање државе у привредну активност како би се тржишни механизам учинио праведнијим. Тржиште и сам концепт "невидљиве руке", посматрано из перспективе Адама Смита и класичара, подразумијева савршено ефикасно тржиште, симетричних информација без аномалија у виду концентрације тржишне моћи, проблема екстерналија и без државне интервенције. Овакво гледиште је посљедица актуелног стања у Енглеској и Европи у XVIII вијеку. Овај период окарактерисан је брзим равојем индустрије. Класичари су сматрали да је капитализам вјечан систем и да је слободно тржиште најбољи и најефикаснији организатор привредне активности. Овакве тврдње поткријељене су Сејевим законом тржишта који каже да свака понуда ствара своју тражњу. Супротно класичарима Кејнс и његови сљедбеници сматрају

да капитализам није савршен и вјечан и да "невидљива рука" није у могућности да на најбољи начин организује привредну активност и да је потребна активна улога државе кроз фискалну политику. Ставови Кејнса и његових сљедбеника су последица економских прилика у Европи прије и после Другог свјетског рата.

Савршено дјеловање тржишта и ефикасна алокација ресурса водила би ка успостављању једнакости вриједност граничних производа и тржишних цијена свих фактора производње. Како у реалном свијету нема могућности за дјеловање савршеног тржишта, затечени облици тржишне алокације не подразумевају једнакост расподеле. Многи економисти сматрају да би држава требала да се умјеша у привредну активност и да својим мјерама расподелу учини праведнијом. Економисти користе термин тржишни неуспјех (енг. *market failure*) за ситуацију у којој тржиште не може да изврши ефикасну алокацију ресурса. Могући узроци тржишног неуспјеха су екстерналије, неједнака снага тржишних учесника, асиметричне информације, итд. Држава својим политикама има за циљ постизање праведније расподеле економског благостања. У савременим условима привређивања тржишта су далеко од савршених и државна интервенција је неопходна како би се тржишне неефикасности кориговале и како би се побољшали тржишни исходи.

Ниједна друга тема у економској науци не ствара више контраверзи од расподеле (под расподелом се сматра расподела дохотка као исхода, тј. резултата привредне активности) и државних политика за редистрибуцију. Држава и државне мјере и политике су веома моћно средство за прерасподелу, иако државне политике не прерасподељују увијек од богатих ка сиромашним. Многи економисти, филозофи и политичари су креирали нормативне стандарде за расподелу дохотка. Платон је био експлицитан по овом питању. Ниједан члан друштва не смије бити богатији више од четири пута од најсиромашнијег члана друштва. Принцип чистог комунизма према Карлу Марксу гласи: "свакоме према његовим потребама, од свакога према његовим способностима". Уобичајено, држава примјењује три стандарда за прерасподелу: потребе, једнакост и продуктивност. У тржишним економијама сва три стандарда се комбинују, док продуктивност представља примарни стандард. Питање које се најчешће намеће је да ли је праведно да сви имају једнако учешће у расподели? Амартја Сен, добитник Нобелове награде за Економију, прво

поглавље књиге *Inequality Reexamined* (Sen, 1992) назвао "Једнакост чега". Два су основна питања која Сен поставља: "Зашто једнакост и једнакост чега"? Према Сену немогуће је критиковати или бранити становиште једнакости, ако се не зна на шта се односи појам једнакости. По овом аутору једнакост се односи на проблем једнаких доходака, једнаких шанси, једнаког благостања, једнаких достигнућа и једнаким правима. Ако се одговорило на друго питање, да ли је уопште потребно одговорити на прво питање. Прво питање веома личи на друго питање сиромашног човјека (Sen, 1992). Дакле, под појмом неједнакости подразумијева се економска неједнакост. Да ли је праведно да сви имају исто? Праведност значи да би унутар економског система сви људи требало да равномјерно подносе терете и да равномјерно уживају у користима које економски систем доноси. Уколико би сви имали исто, шта би било то што би нас покретало на веће напоре? Праведно не може, нити смије значити исто. Праведне су оне разлике које проистичу или из различитих напора или способности које људи улажу у производњу. Аристотелова изрека која се сматра формалним принципом диуистрибутивне праведности каже: "Једнаки би требало да се третирају једнако, а неједнаки неједнако у складу са релевантним сличностима и разликама" (Moulin, 2003). Комбинујући стандарде прерасподјеле, држава гради властити концепт праведне и једнаке прерасподјеле. Четири принципа чине основу дефиниције релевантности: компензација, награда, егзогена права и подобност. Ова четири принципа недвосмислено чине принципе праведности (Moulin, 2003.). Компензација подразумијева оправдавање неједнаке расподеле ресурса како би се компензовале одређене разлике у основним карактеристикама појединаца и да би се самим тим обезбиједила једнакост расподеле вишег реда. Нпр. хендикепираним особама је потребно више ресурса да би користили основна добра као што је превоз или приступ јавним установама. Неједнакости у индивидуалним карактеристикама су морално значајне када се посматрају као добровољне. Оне оправдавају неједнак третман (Moulin, 2003). Награда подразумијева да већи напори и жртве у прошлости оправдавају веће учешће у ресурсима данас. Одређени принципи који су усмјерени на расподелу ресурса су у потпуности егзогени у односу на употребу тих ресурса. Такво је право приватне својине и оно је у потпуности независно од употребе ресурса. Основна питања која се постављају су: коме су ресурси неопходни, ко их заслужује и ко ће их најбоље искористити? Једнакост у егзогеним правима подразумијева *ex ante* једнакост у смислу једнаког приступа ресурсима, тј. једнакост шанси. *Ex ante*

принцип у једнакости приступа ресурсима је у оштрој супротности са *ex post* једнакости коју подразумева принцип компензације. Принцип подобности значи да ће ресурси бити распоређени ономе ко ће их најбоље искористити. Овај принцип оправдава неједнаку расподелу ресурса независно од потреба или права. Овај принцип може бити изражен на два концептуално различита начина. Први је "укупна подобност" (sum fitness) и овај принцип подразумева максимизирање укупне корисности појединих група (као што су болесни, труднице или хендикепирани). Други концепт је шири и познат је под називом Парето оптимум. Парето оптимум значи да нити једна друга расподела ресурса неће имати за последицу већу ефикасност у кориштењу ресурса. Савршено дјеловање тржишта води успостављању Парето оптимума. Једнакост и праведност биле би Парето оптималне. У савременим условима привређивања државна интервенција је ближа парето оптимуму, него тржишни механизам. Међутим, и поред принципа праведне расподеле, праведност је веома тешко измјерити и доказати. Нпр. праведне су разлике у најамнинама које су последица разлика у граничној продуктивности радника. По истом принципу, праведне су разлике између предузећа или индустрија која остварују различит степен продуктивности, тј. веће учешће у примарној расподели оствариће предузећа која ефикасније користе постојеће ресурсе. Али, некада је веома тешко објективно измјерити допринос или продуктивност појединца, предузећа или гране због природе и врсте дјелатности као што је образовање, култура, здравствена заштита, итд. Праведна расподела подразумева да је тржишна цијена фактора производње једнака вриједности граничних производа свих фактора производње, тј. учешће у расподели је пропорционално тржишној цијени свих фактора производње. Да би продуктивност објективно одражавала праведност неопходно је да постоји *ex ante* једнакост, тј. једнакост шанси. Савремена тржишта су неефикасна и потребна је државна интервенција у виду закона којима се уређују поједине области привређивања да би се повећала једнакост шанси.

Преглед досадашњих истраживања

Питање шта генерише економску неједнакост и како се она репродукује кроз вријеме представља једну од централних тема економске науке већ дуже од једног вијека. И поред тога, још не постоји потпуно разумјевање односа између неједнакости и привредног раста. У посљедних четрдесет година у економској науци доминирају два става у погледу односа између економске неједнакости и привредног раста. Када се посматра утицај економске неједнакости на привредни раст, постоји сагласност да економска неједнакост има позитиван утицај на привредни раст, тј. да постоји инверзан однос између економске једнакости и ефикасности. Артур Оун је међу првима анализирао овај инверзан однос између економске једнакости и ефикасности у књизи *Equity and Efficiency: The Big Tradeoff* (Okin, 1975). Оун тврди: "...Конфликт између економске једнакости и економске ефикасности је неизбјежан" (Okin, 1975). За доказивање ове тврдње Оун користи тзв. експеримент "шупље посуде" (енг *leaky bucket effect*) и тврди да ће сваки долар који се трансферише од богатих према сиромашним имати за посљедицу раст дохотка сиромашних који је мањи од једног долара. Оун је један од првих аутора који је анализирао Пигу-Далтонов принцип трансфера (Pigou, 1912, Dalton, 1920). Пигу-Далтонов принцип, или чисти принцип трансфера значи да ће трансфер дохотка од богатих ка сиромашнима смањити економску неједнакост. Оун је анализирао принцип чистих трансфера у реалним условима и према његовим тврдњама доходак се трансферише од богатих према сиромашним у "шупљој посуди" што има за посљедицу да сиромашни неће примити сав новац узет од богатих (Okin, 1975). Оун идентификује четири основна узрока ефекта "шупље посуде": административни трошкови прерасподјеле, промјене у радним напорима, тј. продуктивности које су посљедица прерасподјеле, промјене у штедњи и инвестицијама као посљедица прерасподјеле и промјене у ставовима (као што је недостатак мотивације за увећање људског капитала) које су узроковане прерасподјелом. Ово има за посљедицу да државне политике за постизање једнакости неизбежно воде смањењу нивоа дохотка и смањењу ефикасности ресурса. Основно питање за носиоце и креаторе економске политике је колико је цурења из "шупље посуде" друштво спремно да прихвати да би постигло одређени степен економске једнакости. Ово традиционално становиште је више пута

тестирано у скорије вријеме. Постоји више истраживања која су користила међудржавну регресиону анализу да би утврдили однос између економске неједнакости и привредног раста. Алесина (Alesina, et al, 1994), Персон (Persson, et al, 1994), Пероти (Perotti, 1996), Хаусман (Hausman, et al, 1996) су доказали да у периоду 1960-1980. год. постоји негативна корелација између просјечних стопа раста БДП-а и мјера економске неједнакости. Персон (Persson, et al, 1994) су на примјеру девет развијених земаља у периоду 1830-1950. године доказали да постоји негативан утицај неједнакости на привредни раст у свим фазама развоја ових земаља.

Према другом становишту, када се посматра утицај привредног раста на економску неједнакост, генерално је прихваћен став да се неједнакост понаша по Кузњецовом обрасцу. Још од 1955. године и антологијског чланка Симона Кузњеца (Kuznets, 1955.) економисти су посветили своју пажњу откривању везе између привредног раста и економске неједнакости. Кузњец је 1955. године поставио хипотезу "обрнутог слова U". По Кузњecu, раст БДП-а ће довести до раста економске неједнакости, да би у наредном периоду дошло до смањења економске неједнакости, тј. ове двије варијабле прате образац "обрнутог слова U" које је постало популарно као Кузњецова крива. Кузњецов рад, иако фундаменталан, базиран је на узорку од само три државе: САД, Уједињено Краљевство и Њемачка. Много обимнија истраживања која су спроведена не налазе доказе Кузњецове тврдње. Денингер (Deininger et al, 1996.) су спровели најобимније истраживање које обухвата 682 опсервације на узорку од 108 земаља од 1950. године. Њихово истраживање не указује на јасну везу између економске неједнакости и БДП-а, као ни на јасну везу између неједнакости и стопе раста БДП-а. Многа истраживања указују на различите и понекад контрадикторне резултате. Баро (Barro, 2000.) у свом истраживању доказује постојање "обрнутог слова U", док Рам (Ram, 1997.) доказује постојање "усправног слова U". Денингер (Deininger et al, 1998.) доказује постојање инверзне везе између економске неједнакости и раста БДП-а, док Форбс (Forbes, 2000.) указује на постојање директне везе између економске неједнакости и стопе раст БДП-а. Овакве разлике су дјелимично посљедица неадекватних података. Без обзира на изузетно велики узорак, истраживање Денингера и Скуера је доведено у питање због могуће временске и просторне неупоредивости података. Аткинсон (Atkinson et al, 2001.) указују да је истраживање Денингера и Скуера користи мјере економске неједнакости

које су базирани на различитим дефиницијама дохотка и различитим процедурама анализе које нису у потпуности упоредиве. На примјеру многих Источно Азијских земаља јасан је образац инверзног односа између економске неједнакости и стопе раста БДП-а. Ове земље имале су веома низак степен економске неједнакости, а расле су натпросјечно брзо (Forbes, 2000). Државе Јужне Америке имале су значајно висок степен економске неједнакости, али су ипак остваривале стопе раста БДП-а које су биле значајно ниже од Источно Азијских земаља (Forbes, 2000). Многи економисти су покушали да у Бароовој анализи међудржавних разлика у расту БДП-а економску неједнакост укључе као независну варијаблу. Резултат је негативна корелација, тј. неједнакост има негативан утицај на раст. Овај закључак је веома широко прихваћен и има веома широку подршку научне јавности. Роланд Бенабо констатује: "Ова регресиона анализа обухвата различите типове података, анализиране у различитим периодима са различитим мјерама неједнакости и увијек упућује на исти закључак: иницијална неједнакост је детерминанта за дугорочан раст." (Benabou, 1996). У многим истраживањима негативна корелација између неједнакости и раста је посљедица егзогених фактора као што су: политичке институције, достигнути ниво развоја и благостања.

Неједнака и неправедна распоdjела је посљедица тржишног неуспjеха. Тржишна распоdjела, ма како била ефикасна, је предмет државне интервенције у привреди. Држава својим мјерама може побољшати тржишне исходе. Адам Смит је у djелу *Истраживање природе и узрока богатства народа* покушао дати одговор на питање: "Зашто су поједини народи богатији од других". Смит је дошао до једноставног одговора. Државе постају богатије кад креирају охрабрујућа "правила игре" која ће стимулисати стварање богатства и благостања. Смит закључује да је капитализам економски систем који потпомогнут државним институцијама најбоље промовише просперитет. По Смиту економије постају просперитетне кад у потпуности искористе могућности либералног тржишта уз ограничену улогу државе која ће својим правним институцијама обезбиједити заштиту либерализма и права приватне својине. Примјери државних мјера за побољшање тржишних исхода су порески систем, правосудни и правни систем који ће обезбиједити неопходне услове за максимизирање ефикасности. Основно питање које се поставља је које ће економске политике највише допринјети економском расту? Нови правци у економским

истраживањима дају исти одговор као и Адам Смит прије два и по вијека. "Економске слободе" представљају степен либералности тржишне привреде чије су основне компоненте добровољна размјена, слободна конкуренција и правна заштита појединаца и права приватне својине (Gwartney, et al, 2002). Сам концепт "економске слободе" представља композитни показатељ који нам говори до ког нивоа је економија у ствари тржишна економија – то је ниво који подразумева могућност добровољне размјене и креирања уговора у оквиру стабилне владавине права која штити уговоре и приватну својину уз ограничено интервенисање државе у облику државног власништва, политика и пореза (Berggren, 2003). Најамбициознији покушај да се квантификују економске слободе представља Индекс економских слобода (енг *Economic Freedom Index-EFI*) који се годишње објављује у *Economic Freedom of the World* (Gwartney, et al, 2002). Овај се индекс годишње објављује од 1996. године и обухваћене су године од 1975. Много је емпиријских студија које потврђују позитивну везу између "економских слобода" и привредног раста (Barro, 1991; Barro, 1994; Scully, et al, 1991; De Vanssay, et al, 1994; Torstensson 1994). Генерални закључак многих који су се бавили анализом утицаја "Економских слобода" на привредни раст (Gwartney, et al, 1999; Haan, et al (2001); Adkins, et al, 2002; Ali 1997; Easton, et al, 1997; Goldsmith, 1997; Dawson 1998; Wu et al, 1999; Hanson 2000; Heckelman, et al, 2000; Carlsson, et al, 2002; Pitlik 2002; Scully 2002; Weede, et al, 2002) је да иницијални ниво "економских слобода" има слабији утицај на привредни раст од позитивног раста у степену "економских слобода". Поједине компоненте ЕФИ индекса имају различит утицај на раст. Међутим, посебну пажњу привлаче двије негативне корелације. Што је већи степен отворености привреде и што је мања "величина владе" то је привредни раст спорији (Carlsson, et al, 2002). Без обзира на ову негативну корелацију, генерални је закључак у академским круговима да "економске слободе" имају позитиван утицај на привредни раст.

Постојање потенцијално инверзног односа између привредног раста и једнаке дистрибуције представља централну дебату у економској науци још од настанка првих теорија привредног раста. Носиоци и креатори економске политике најчешће се суочавају са избором између једнакости и раста. Једни се залажу за раст тврдећи да ће се са растом "колача" који је предмет распоdjеле, учешће свих учесника у распоdjели сразмјерно увећати. Док се други залажу за приступ једнакости у распоdjели "колача" а не на величину "колача"

који је предмет распоdjеле. Када се говори о инверзној вези између привредног раста и економске неједнакости у распоdjели, уствари мисли се на политике које би требале да промјене распоdjелу дохотка. Најефикаснија и најчешће коришћена мјера у редистрибуцији дохотка је прогресивно опорезивање. Основно питање које се поставља је да ли прогресивно опорезивање утиче на привредни раст? Тае Хван Ре (Tae Hwan Ree, 2012) је у истраживању на примјеру САД-а у периоду 1979-2004. доказао постојање инверзне везе између привредног раста и прогресивног опорезивања. Најчешће мјере прогресивног опорезивања су Сјутов (Suits, 1977) индекс и Какванијева мјера прогресивног опорезивања (Kakwani, 1977), држава својим прогресивним опорезивањем, осим што може да стимулише привредни раст директно може да смањи и неједнакост у распоdjели, тј. да распоdjелу учини што је више могуће једнаком. Данкан (Duncan, et al, 2012) у истраживању спроведеном на групи земаља у периоду 1981-2005. доказали су да прогресивно опорезивање смањује економску неједнакост у опорезивом и расположивом дохотку, док има значајно мањи утицај на економску неједнакост у потрошњи мјерену Цини индексом. Међутим, прогресивно опорезивање може имати различит утицај на званичну и стварну економску неједнакост. Кад год држава уведе прогресивно опорезивање појединци настоје да смање свој опорезиви доходак. Ово смањење се постиже кроз мањи рад (који се компензује кроз раст продуктивности) или једноставно пријављивањем нижег опорезивног дохотка него што он заиста јесте (пореска евазија). Иако реаговање на прогресивно опорезивање у виду раста продуктивности може смањити стварну неједнакост, пореска евазија може увећати стварни расположиви доходак богатих и самим тим увећати стварну економску неједнакост. Еластичност опорезивног дохотка мјери ефекат прогресивног опорезивања на стварну економску неједнакост и ова мјера обухвата и ефекат продуктивности и ефекат евазије (Chetty, 2008). Городниченко (Gorodnichenko, et al, 2009) предлажу да се користе подаци о потрошњи како би се измјерило реаговање продуктивности на промјене у пореском систему. Према овом истраживању постоји веома мали раст потрошње код богатијих појединаца који се суочавају са нижим пореским стопама након пореске реформе у Руској Федерацији 2001. године. Међутим, у истом периоду процјенили су да постоји значајан раст пријављених доходака (5-10 пута већи од раста потрошње). Овај раст приписују бољој усклађености познавању актуелних порески прилика богатијих чланова друштва. У ранијим истраживањима се такође доказивало да је већа пореска осјетљивост код богатијих чланова

друштва (Slemrod, 1994, Feldstein, 1995). Другим ријечима, богатији су осјетљивији на промјене у пореском систему јер могу боље да сакрију све своје приходе.

Економска неједнакост и привредни раст се ријетко кад анализирају самостално. Економска неједнакост се веома често анализира у контексту узрочно-последичне везе са привредним растом и сиромаштвом. Што је расподјела више једнака у друштву, то је сиромаштво на nižем нивоу. Међутим, ако друштво више стреми једнакости, онда смањује своју ефикасност и успорава раст свог БДП-а. Снажан привредни раст је кључ за дугорочно смањење сиромаштва. У економској науци постоје постоје два супротна стајалишта у погледу привредног раста и сиромаштва:

- "Привредни раст помаже сиромашним, раст БДП-а доводи до раста дохотка сиромашних на исти начин као што доводи до раста дохотка и осталих чланова друштва...Укратко, глобализација доводи до раста дохотка, а сиромашни у потпуности учествују у том процесу" (The Economist, 2000. p. 94)
- Постоји довољно индиција и доказа да постојећи обрасци привредног раста доводе до све веће дисперзије у дохоцима и самим тим успоравају смањење сиромаштва (Justin Forsyth, Oxfam Policy Director, Letter to The Economist, 2000, p. 6)

Кључна веза економске неједнакости и привредног раста садржана је у чињеници да економска неједнакост утиче на трансформацију привредног раста у смањење сиромаштва (Fosu, 2010). Другим ријечима, економска неједнакост позитивно утиче на привредни раст који има за последицу смањење сиромаштва. Бургињон (Bourguignon, et al, 2002) су покушали 2002. да дефинишу глобалне мјере економске неједнакости и глобалне мјере сиромаштва. Доказали су да је сиромаштво значајно смањено у свијету са 82% на 31,3% у периоду 1820-1980. У посматраном периоду привредни раст је у свим регионима надмашио раст становништва. Међутим, доказали су да је глобални раст праћен растом глобалне економске неједнакости. Глобална неједнакост је била изузетно висока 1820. године (Џини индекс око 50,00) и континуирано је расла у наредних 160 година до нивоа 65,8. Овако брз раст економске неједнакости је углавном последица разлика у привредном расту између појединих земаља. Раст БДП-а по глави становника у земљама ОЕЦД-а је два пута већи од остатка земаља које не припадају овој организацији. Иако је стопа сиромаштва у

константном паду, број сиромашних који живе испод границе апсолутног сиромаштва је константно растао, са нешто мање од 900 милиона у 1820. години до 1,4 милијарде у 1980. години (Bourguignon, et al, 2002). Утицајни радови Бхала (Bhalla, 2002), Сала-и-Мартин-а (Sala-i-Martin, 2002), Чен и Равлион (Chen, et al, 2004) и Хилебранд (Hillebrand, 2008) су ову анализу продужили на период после 1980. године и потврдили су даљи тренд смањења стопе сиромаштва. Међутим, закључци о глобалној економској неједнакости су различити. Бхала Сала-и-Мартин, Бургињон и Морисон указују на тренд смањења економске неједнакости, док Милановић (Милановић, 2005) и Хилебранд (Hillebrand, 2008) указују на веома низак тренд у смањењу глобалне неједнакости. У научној и стручној литературу преовладава консензус да је раст БДП-а по глави становника основна покретачка снага која је довела до смањења сиромаштва, тј. раст БДП-а по глави становника елиминише сиромаштво, али економска неједнакост остаје. На државном нивоу спроведено је неколико истраживања која су се бавила питањем декомпозиције утицаја економске неједнакости и нивоа дохотка на сиромаштво. Дат (Datt, et al, 1992) и Каквани (Kakwani, 1993) су оцјенили да постоји значајан утицај раста и фактора расподеле на ниво сиромаштва. Неколико радова је на међународном нивоу анализирано колики значај има утицај економске неједнакости на реаговање сиромаштва на привредни раст (e.g., Adams, 2004; Easterly, 2000; Ravallion, 1997). На основу тврдње да се еластичност сиромаштва у односу на привредни раст смањује са растом економске неједнакости, Равалион (Ravallion, 1997) је економетријски тестирао тврдњу еластичности сиромаштва и показао да у условима ниске економске неједнакости сиромашни чланови друштва дијеле све предности и благодати које проистичу из привредног раста, али их то такође чини веома рањивим на промјене у привредном расту. Адамс (Adams, 2004) је доказао да је еластичност сиромаштва већа у условима гдје је Цини индекс нижи (већа једнакост).

На основу прегледа приказаних резултата досадашњих истраживања уочавамо да је у почетку анализа била усмјерена на степен либералности тржишта, ефикасност и једнакост тржишне расподеле. У посљедње вријеме тежиште анализе су државне политике којима се утиче на прерасподјелу и једнакост у расподели. Овакве државне мјере су усмјерене на постизање Парето-побољшања.

Проблем и предмет истраживања

Структуре тржишта нису савршене и у таквим условима тржишна расподела је најчешће неправедна, неефикасна и генерише неједнакост шанси. Држава својим дјеловањем које је усмјерено на постизање једнаких шанси, раст економских слобода и редистрибуцију може побољшати тржишне исходе. Економска неједнакост је директна последица универзалног економског закона, закона оскудности ресурса и самим тим представља трајно обиљежје свих друштвено – политичких система. Када не би постојала економска неједнакост, тј. када би сви имали исти доходак ништа не би стимулисало људе да раде више и боље. Продуктивност би се смањивала и такво друштво би постало сиромашније. Када држава врши редистрибуцију доходака да би смањила економску неједнакост то има за последицу пад ефикасности због ефекта "шупље посуде". Укупан ниво економског благостања се смањује за износ "чистог губитка" (*Deadweight loss*) који настаје као последица трансфера дохотка од богатих према сиромашним. Кроз овакву редистрибуцију сиромашни никада не приме цијели износ дохотка који је кроз прогресивно опорезивање одузет богатима. Економска неједнакост позитивно дјелује на привредни раст који има за последицу бољи живот свих чланова друштва. Теоретски, у дугом року тржиште елиминише неједнакост. Међутим, за живот људи пресудан је кратак рок и држава својим мјерама треба да обезбиједи једнакост у расподели.

Држава својим мјерама и политикама треба да обезбиједи остваривање два циља. Прво, држава треба да обезбиједи неопходну инфраструктуру за несметано функционисање тржишта гдје ће успјех свих учесника зависити од њихове продуктивности. Дакле, држава ствара потребне услове за раст конкуренције која ће резултирати растом продуктивности и растом ефикасности цијеле привреде. Друго, државне политике осим ефикасности треба да обезбиједе и једнакост што се постиже кроз редистрибуцију. Као што је већ поменуто, редистрибуција смањује ефикасност. Основно питање које се поставља је колико је држава спремна да жртвује губитак благостања да би се постигао одређени степен једнакости? Држава својим политикама и мјерама треба да обезбиједи континуиран раст "колача" који се дијели и да својом редистрибутивном политиком обезбиједи да раст неједнакости не буде

бржи од раста реалног БДП-а. *Основни проблем истраживања је да ли економска неједнакост и државне мјере усмјерене на једнакост шанси, раст економских слобода и прерасподјелу могу побољшати тржишне исходе?* Државне интервенције и мјере анализираће се у контексту све веће глобализације. Уско везано уз основни проблем истраживања поставља се питање утицаја привредног раста на неједнакост и сиромаштво. *Као помоћни проблем истраживања поставља се питање да ли привредни раст генерисан државним мјерама у условима тржишне неједнакости има за посљедицу смањење сиромаштва?*

У савременим условима тржишта су далеко од савршених и државна интервенција је неопходна да би се обезбиједио континуиран раст БДП-а и економског благостања. Дакле, државним политикама и мјерама могу се побољшати тржишни исходи. Ова констатација у потпуности одражава шири предмет истраживања. Предмет истраживања припада домену теоријске економије. Ужи предмет истраживања припада Теорији економске регулације и обухвата теоријско—емпиријску анализу узрочно посљедичних веза између економске неједнакости и државних мјера са једне стране и макроекономских показатеља и показатеља општег друштвеног благостања са друге стране. Научну подлогу за ово истраживање чиниће научни доприноси истакнутих свјетских аутора, као што су Амартја Сен, Артур Оун, Симон Кузњец, Џејмс Гвартни, Мартин Равалион, Данијел Сјут, Нанак Каквани и др. Анализа ће се вршити на примјеру земаља Југоисточне Европе. Овај узорак је веома хетероген и интересантан за истраживање јер обухвата земље које се сврставају у ред развијених земаља и које су већ дуго чланице Европске Уније, као и земље које су релативно скоро прошле или се још увијек налазе у процесу транзиције и придруживања Европској Унији са разликама у достигнутом степену развоја институција цивилног друштва.

Циљеви истраживања

Научни циљеви истраживања

Научни опис. Описаће се узроци и посљедице неједнаке расподеле и државне мјере које имају за циљ подизање ефикасности. Анализираће се ефекти које имају неједнака расподела и "економске слободе" на ефикасност привреде, али и на општи ниво економског благостања. Сагледаће се и утицај који има привредни раст на неједнакост и на општи ниво економског благостања

Класификација. Анализом доступне литературе и досадашњих истраживања која су имала у фокусу неједнаку расподелу, "економске слободе", извршиће се класификација фактора који генеришу неједнаку расподелу на интерне и екстерне. Затим, посебно ће се класификовати позитивни и негативни ефекти неједнаке расподеле за сваку државу која је предмет анализе, а посебно ће се извршити класификација за цијели узорак. Посебно ће бити класификоване државне мјере и политике које су имале за посљедицу подизање нивоа ефикасности.

Објашњење. Објасниће се узрочно посљедичне везе између неједнаке расподеле, економских слобода и макроекономских показатеља и показатеља друштвеног благостања. Посебно ће се објаснити фактори који узрокују неједнаку расподелу, а посебно посљедице неједнаке расподеле на ефикасност привреде. Указаће се на везу између нивоа "економских слобода" и привредног раста. Дефинисаће се основне мјере које држава користи да би контролисала неједнаку расподелу. Посебна пажња ће се посветити ефекту "повратне спреге", тј. објаснићемо везу између неједнакости данас и неједнакости у будућности.

Предвиђање. Сагледавањем међусобних веза између узрока и посљедица неједнаке расподеле и државних мјера, покушаћемо да идентификујемо који степен неједнакости и које државне мјере доводе до најбољег тржишног исхода, тј. до највеће ефикасности и највишег нивоа друштвеног благостања. Такође, покушаће се предвидјети утицај привредног раста на смањење сиромаштва и неједнакости у будућем периоду. Овакво предвиђање ће се разликовати између посматраних држава због међусобне хетерогености.

Друштвени циљеви истраживања

Друштвени циљеви истраживања се односе на директне или индиректне користи које ће имати држава, академска заједница, предузећа и цјелокупна јавност.

Држава ће имати корист на основу следећих циљева истраживања:

1. Детаљније упознавање са узроцима неједнаке распоdjеле и посљедицама које има неједнака распоdjела на цјелокупну привреду;
2. Указивање креаторима и носиоцима економске политике на мјере које су неопходне да би се побољшали тржишни исходи;
3. Разумјевање посљедица таквих мјера на ефикасност привреде и друштвено благостање;
4. Анализа искустава других земаља у примјени мјера са циљем да се повећа једнакост или ефикасност.

Цјелокупна академска заједница ће бити упозната са узроцима и посљедицама неједнаке распоdjеле, са мјерама које су различите државе примјењивале и са ефектима тих мјера. Критички ће се тестирати досадашња истраживања са циљем даљег напредовања науке.

Операционализација идентификованих варијабли

На бази дефинисаног проблема и предмета те дефинисаних циљева истраживања јасно произилази потреба довођења у везу економског раста са државним мјерама које су усмјерене на једнакост шанси, раст економских слобода и прераспоdjелу у условима економске неједнакости. Такође, потребно је детерминисати и правац и интензитет утицаја економског раста оствареног кроз државне мјере које су усмјерене на једнакост шанси, раст економских слобода и прераспоdjелу у условима економске неједнакости на будуће кретање економске неједнакости и сиромаштва.

Операционализација независних варијабли

У овом истраживању независне варијабле су економска неједнакост, економске слободе и прогресивно опорезивање као механизам прераспоdjеле. Као што је већ поменуто, економска неједнакост је трајна карактеристика свих друштвено – политичких система. У условима оскудности ресурса државе требају да креирају охрабрујући амбијент који ће

стимулисати стварање богатства и благостања. Економска неједнакост је једним дијелом посљедица ограничених економских слобода, тј. ограничене слободе приступа ресурсима. Држава, осим што дефинише стимулативни амбијент мора да кроз своје механизме прерасподјеле обезбиједи једнакост приступа ресурсима до одређеног нивоа.

Подваријабле и индикатори

Многи аутори су истраживали утицај бројних детерминанти економског раста и ефикасности као што су ниво неједнакости, иницијални износ БДП-а, просјечно учешће инвестиција у БДП-у, ниво средњошколског образовања, просјечна стопа раста становништва, државна потрошње у односу на БДП, просјечна стопа инфлације, отворености привреде у односу на БДП, либералност тржишта, величина владе (државна потрошња, порези и јавна предузећа), правна структура и сигурност права приватне својине, могућност размјене са иностранством и регулација банкарског сектора, кредитног тржишта и тржишта новца, прогресивно опорезивање. Такође, истраживан је утицај економског раста на будуће кретање неједнакости и сиромаштва. Циљ овог истраживања је повезати утицај кретања независних варијабли на економски раст, али и утицај економског раста на кретање неједнакости и сиромаштва. Дакле, подваријабле независне варијабле и њима припадајући индикатори могу се представити регресионом једначином

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 INEQ_{it} + \beta_2 M_{it} + \beta_3 EFit + \beta_4 Z_{it} + \varepsilon \quad (1)$$

- *Економска неједнакост (INEQ_{it})* представља неједнакост у расподјели богатства и прихода у *i*-тој држави у временском периоду *t* и изражава се у виду коефицијента (Џини индекс или Тејлове мјере неједнакости);
- *Вектор стандардних варијабли које имају снажан утицај на раст БДП-а (M_{it})* Вектор *M_{it}* обухвата иницијални износ БДП-а, просјечно учешће инвестиција у БДП-у и ниво средњошколског образовања у *i*-тој држави у временском периоду *t*. Ове варијабле представљају саставни дио модела од 1992. године (Levine, et al, 1992.);
- *Индекс Економских слобода (EFit)* представља степен либералности тржишта у *i*-тој држави у временском периоду *t*. У полазном облику модела користиће се просјечна вриједност индекса, да би се у наредним фазама истраживања умјесто просјечне вриједности у модел укључиле компоненте индекса;
- *Вектор додатних варијабли у моделу (Z_{it})* обухвата државну потрошњу у односу на БДП, просјечну стопу инфлације, рачуно отворености привреде и стопу раста

становништва. Наведене варијабле су додате у модел на основу истраживања бројних аутора (Baumol, et al, 1989., Feder, 1982. и Romer, 1989., Fischer 1993., Baro 1995).

Након што бисмо утврдили актуелно стање употребом дефинисаног модела истраживања, извршили бисмо симулациону анализу да утврдимо које би потенцијалне државне мјере имале за резултат бржи раст БДП-а. Први корак у анализи је примјена прогресивног опорезивања као државног инструмента за прерасподјелу. Анализирали бисмо утицај прогресивног/дегресивног опорезивања на раст БДП-а и на економску неједнакост. За ову анализу користимо следећу регресиону једначину:

$$INEQ^{*it} = \beta_0 + \beta_1 PI^{*it} + \beta_2 Dgit + \beta_3 Z^{it} + \beta_4 Wit + \varepsilon \quad (2)$$

- *Економска неједнакост (INEQ^{*it})* нови ниво економске неједнакости у i-тој држави у временском периоду t као последица увођења прогресивног опорезивања;
- *Вектор пореских индикатора (PI^{*it})* представља нови ниво пореског оптерећења (виши или нижи) обухвата показатеље прогресивности или дегресивности пореских стопа и просјечну пореску стопу у i-тој држави у временском периоду t
- *Dummy варијабла (Dgit)* у i-тој држави у временском периоду t која је једнака нула ако се индекс неједнакости рачуна на основу нето-прихода, или је једнака један ако се индекс неједнакости рачуна на основу бруто-прихода;
- *Вектор контролних варијабли у моделу (Zit)*
- *Вектор помоћних варијабли у моделу (Wit)*, овај вектор садржи додатне варијабле које утичу на ниво неједнакости: квадрирану логаритамску вриједност БДП-а из претходног периода, стопу инфлације, учешће индустрије у БДП-у и учешће услужног сектора у БДП-у у i-тој држави у временском периоду t. 20

Други корак је да симулацијом утврдимо које саставне елементе Индекса Економских Слобода би требало измјенити, тј. које економске мјере држава треба да предузме да би побољшала услове привређивања и како ће се те мјере одразити на економски раст. Укључивањем нових елемената у једначину (1) добијамо коначан изглед модела:

$$Yit = \beta_0 + \beta_1 INEQ^{*it} + \beta_2 M^{it} + \beta_3 EF^{*it} + \beta_4 Z^{it} + \varepsilon \quad (3)$$

- *Економска неједнакост (INEQ^{*it})* нови ниво економске неједнакости као последица увођења прогресивног опорезивања у i-тој држави у временском периоду t;

- *Вектор стандардних варијабли које имају снажан утицај на раст БДП-а (Mit)* овај вектор је исти као и у полазном моделу;
- *Индекс Економских слобода (EF*it)* представља нови ниво економских слобода у i-тој држави у временском периоду t који је последица државних мјера и политика за креирање повољнијег амбијента;
- *Вектор додатних варијабли у моделу (Z it)* је исти као и у полазном моделу.

На овај начин ћемо у два корака приказати какав утицај имају актуелни ниво економске неједнакости и прерасподјела на економски раст. Међутим, у претходна два корака приказан је индиректан утицај прогресивног опорезивања на економски раст. Циљ нам је да утврдимо и директну везу између економског раста и прогресивног опорезивања. За ову потребу користимо следећу једначину:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 PI^*_{it} + \beta_2 A_{it} + D_{git} + \varepsilon \quad (4)$$

- *Вектор пореских индикатора (PI*it)* представља нови ниво пореског оптерећења (виши или нижи) обухвата показатеље прогресивности или дегресивности у i-тој држави у временском периоду t;
- *Просјечна пореска стопа (Ait)* у i-тој држави у временском периоду t;
- *Dummy варијабла (Dgit).*

Операционализација зависне варијабле: Стопа економског раста

Економски раст изражен као стопа раста БДП-а (или БДП-а по глави становника) представља основни показатељ раста животног стандарда становништва, основ за расподјелу и основни показатељ ефикасности употребе ресурса. Полазећи од регресионе једначине (1) зависна варијабла се операционализује са *подваријаблом* 21

- *Осјетљивост* економског раста у односу на дефинисану подваријаблу независне варијабле X_{it} мјери се помоћу регресионог коефицијента β_j ($j=2\dots n$, гдје је n број независних варијабли). Показује за колико ће се промјенити зависно промјенљива уколико се независне подваријабле промјене за једну своју јединицу. Већа апсолутна вриједност регресионог коефицијента имплицира већу осјетљивост економског раста на промјену припадајуће подваријабле.

Модел (1) представља кориговани облик модела који су многи аутори примјењивали приликом анализе утицаја неједнакости или економских слобода на економски раст. Кориговањем модела и примјеном на узорак на коме се није вршило истраживање овог типа доприноси оригиналност овог истраживања. Смисао цијеле анализе је поређење модела (1), (3) и (4) да бисмо утврдили да ли државне мјере којима се креира повољнији амбијент и механизми за распоdjелу у условима економске неједнакости резултирају вишом стопом раста БДП-а.

Хипотезе

На основу предмета и проблема истраживања ове дисертације, постављене су главне и помоћне хипотезе.

Главна хипотеза

X0 : Државне мјере усмјерене на остваривање једнаких шанси, "економских слобода" и прераспоdjелу дугорочно доводе до раста ефикасности и до раста друштвеног благостања у условима економске неједнакости

Помоћне хипотезе

X1: Инициjални ниво економских слобода има позитиван утицаj на економски раст.

X2: Повећање нивоа економских слобода има позитиван утицаj на економски раст.

X3: Примјена инструмената фискалне политике има значајан утицаj на прераспоdjелу и економску неједнакост.

X4: Земље које карактерише прогресивно опорезивање остварују ниже стопе економског раста.

X5: Земље код којих је економска неједнакост израженија остварују виши ниво економског раста.

X6: Економски раст креиран државним политикама и механизмима прераспоdjеле у условима економске неједнакости довешће до смањења нивоа сиромаштва у будућности.

Методе истраживања

За доказивање постављене хипотезе поред историјске методе, основни метод истраживања је апстракција. Методом апстракције из анализе искључујемо све што је небитно, тј. анализу фокусирамо на проблем неједнакости, узроке и мјере за рјешавање овог проблема које смо претходно дефинисали. Апстракцијом долазимо до модела који одражава тенденцију развоја посматране појаве. На дефинисани модел примјењује се економска анализа чији је основни задатак да успостави законитости између варијабли од којих је модел сачињен. Економска анализа је приступ који почиње са скупом претпоставки и тада логички изводи одређена предвиђања о економском понашању људи, предузећа или привреде. Овим поступком се врши анализа међусобног односа појединих економских категорија и потом изводе закони, те формирају комплекснији ставови о функционисању економских процеса. Метод индукције полази од дефинисања економске неједнакости, квантитативног мјерења економске неједнакости, дефинисања варијабли које узрокују економску неједнакост и одређивању мјера и политика којима се рјешава проблем економске неједнакости. У овом истраживању ће се, на основу спроведеног емпиријског истраживања уз помоћ статистичких метода (дескриптивна анализа, вишеструка корелација и регресија, коинтеграција, економетријски тестови) и техника доћи до општег закључка о узрочно-последичној вези економских мјера државе усмјерених на једнакост шанси, економске слободе и прерасподјелу, са једне стране и економског раста са друге стране. Након што се дефинише актуелно стање, симулационом анализом утврдићемо да ли потенцијалне државне мјере резултирају смањењем економске неједнакости и већом ефикасности.

У сврху постизања циљева истраживања тестирања постављене хипотезе приступиће се прикупљању података из секундарних извора. Кључни извори података су националне статистичке институције, националне централне банке, интернет сајт ММФ-а, интернет сајт Европске централне банке, интернет сајт Свјетске банке, интернет сајт Херитеџ Фондације, Мрежа Економских Слобода, EUROSTAT и остали релевантни извори. Незаобилазан секундарни извор података су свакако научни и стручни чланци, књиге те остале публикације који су у вези са подручјем истраживачке теме.

Истраживање ће обухватити земље Југоисточне Европе. Изабрани узорак је посебно занимљив за анализу јер садржи земље у процесу транзиције и земље које су чланице ЕУ. Узорак је специфичан јер га чине земље са великим разликама у економским системима. Један дио узорка су земље чланице ЕУ, док је други дио земаља је процесу испуњавања захтјева ЕУ у процесу приступања. Узорак чине сљедеће земље: Италија, Словенија, Аустрија, Мађарска, Словачка, Румунија, Хрватска, Молдавија, Србија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија, Албанија, Бугарска и Грчка

Научни допринос

Дефинисане хипотезе и модел истраживања јасно указују да ће се њиховим тестирањем стећи нова сазнања о утицају економских слобода и инструмената фискалне политике у условима економске неједнакости на економски раст.

Посебан допринос односиће се на државне мјере усмјерене на прерасподјелу и економску неједнакост. У том смислу, допринос рада ће се огледати у дефинисању једначина којима ће се покушати описати утицај инструмената фискалне политике на прерасподјелу, економску неједнакост и на економски раст. Очекивања су да ће се резултати добити примјеном модела (1), који је за потребе овог истраживања коригован додавањем варијабли које одражавају економску неједнакост и прогресивност/дегресивност пореског система. Прилагођени модел се први пут примјењује на економије земаља Југоисточне што додатно доприноси оригиналности истраживања. Смисао цијеле анализе је поређење модела (1), (3) и (4) да бисмо утврдили да ли државне мјере којима се креира повољнији амбијент и механизми за расподјелу у условима економске неједнакости резултирају вишом стопом раста БДП-а.

Анализа ће показати да ли чланство у ЕУ значи више економских слобода, мању неједнакост и више стопе економског раста или ће земље које су у процесу прикључивања ЕУ

примјеном строгих стандарда повећати своју неједнакост, смањити ниво економских слобода и смањити своју ефикасност.

Квантификацијом односа посматраних појава указаће се на посљедице државних мјера усмјерених на једнакост шанси и "економске слободе" на ефикасност и економски раст. Тиме ће економска наука добити нове спознаје о економској ефикасности, "невидљивој руци" и "охрабрујућим правилима игре" која креира држава. На овај начин створиће се основе за креирање и спровођење ефикаснијих мјера економске политике, као и основе за будућа истраживања у овој области.

1.Економска неједнакост и тржишни неуспјех

1.1. Појам, поријекло и мјерење економске неједнакости

1.1.1. Појам и историјски аспект економске неједнакости

Појам неједнакости је стар колико и најстарије цивилизације. Питање неједнакости је различито третирано кроз историју и различите друштвено – политичке системе. Појам неједнакости је истовремено једноставан и врло сложен. Са једне стране, то је најједноставнији од свих појмова и он је подстицао људе тако директно кроз вијекове као мало који други појам. Са друге стране, то је веома сложен проблем и појам неједнакости је био предмет многих социолошких, филозофских, статистичких и економских истраживања.

Међутим, немогуће је критиковати или бранити становиште неједнакости ако се не зна на шта се односи појам неједнакости. Амартја Сен, добитник Нобелове награде за Економију, прво поглавље књиге *Inequality Reexamined* (Sen, 1992) назвао је "Једнакост чега". Два су основна питања која Сен поставља: "Зашто једнакост и једнакост чега"? Одговор на друго питање, "једнакост чега" може да се односи на проблем једнаких доходака, једнаких шанси, једнаког благостања, једнаких достигнућа и једнаких права. Када се одговори на друго питање, да ли је уопште потребно давати одговор на прво питање? Под појмом неједнакости подразумијева се економска неједнакост. Појам економске неједнакости се односи на неједнакост у расподјели резултата привредне активности, тј. неједнакост у расподјели доходака од рада и капитала, са једне стране и неједнакост у расподјели услова привредне активности, тј. неједнакост шанси, са друге стране. Економска неједнакост у расподјели резултата привредне активности веома често је узрокована неједнаком расподјелом услова привредне активности. Код дефинисања појма економске неједнакости у расподјели доходака, морамо направити разлику између три концепта економске неједнакости. Први концепт подразумијева неједнакост између просјечних доходака различитих земаља. Други концепт подразумијева неједнакост између просјечних доходака различитих земаља

пондерисан са бројем становника сваке земље. Трећи концепт подразумеје економску неједнакост између свих становника свијета (тзв. глобална неједнакост)¹.

Од времена настанка првих цивилизација основна карактеристика свих облика друштвеног организовања је неједнака расподела богатства којим се располагало. Економска неједнакост није карактеристика само појединачних заједница. Неједнака расподела је постојала између појединачних заједница које су се још од првобитне подјеле рада бавиле различитом дјелатношћу и насељавале различите локације. Економска неједнакост је посљедица универзалног економског закона, закона оскудности. Оскудност ресурса је карактеристика свих облика организовања људског друштва од првих цивилизација до данас. Оскудност ресурса и њихова неједнака заступљеност је основни разлог економске неједнакости. Суочени са оскудношћу, појединци и друштва у цјелини морају да праве избор између различитих врста потреба које ће задовољити.

Постојање економске неједнакости не значи да је расподела неправедна. Питање праведности расподеле различито је третирано у различитим друштвено – политичким системима. У економској теорији праведна расподела подразумеје да је тржишна цијена фактора производње једнака вриједности граничних производа свих фактора производње, тј. учешће у расподјели је пропорционално тржишној цијени свих фактора производње. Праведност значи да би унутар економског система сви људи требало равномјерно да подносе терете и да равномјерно уживају у користима које економски систем доноси. Уколико би сви имали исто, шта би било то што би нас покретало на веће напоре? Праведно не може, нити смије значити исто. Праведне су оне разлике које проистичу или из различитих напора или способности које људи улажу у производњу. Аристотелова изрека која се сматра формалним принципом диустрибутивне праведности каже: "Једнаки би требало да се третирају једнако, а неједнаки неједнако у складу са релевантним сличностима и разликама" (Moulin, 2003). Према Платону, ни један члан друштва не би смио бити богатији више од четири пута од најсиромашнијег члана у друштву.

¹ Према Милановић, Б. (2006): *Global income inequality: What it is and why it matters*, World Bank Policy Research working paper 3865.

У економској науци постоје ставови да је економска неједнакост нуспроизвод индустријске револуције. Често се поставља питање да ли је економска неједнакост у античком и прединдустријском времену већа или мања него што је то данас и да ли је колонизација довела до раста економске неједнакости. Због непостојања мјерљивих података тешко је говорити о економској неједнакости у античком и прединдустријском времену. Према Бранку Милановићу (Милановић и др., 2007) постоји пет претпоставки о економској неједнакости у античком и прединдустријском времену:

1. Економска неједнакост је расла у првобитним заједницама са развојем друштвене подјеле рада. Са развојем друштвене подјеле рада првобитне заједнице су производиле више од потребног производа. Економски развој у првобитним заједницама омогућио је ``елити`` да присвоје све више вишка производа што је додатно повећало економску неједнакост;
2. Међутим, докази указују на то да ``елитни`` чланови првобитних заједница нису у потпуности искористили своју шансу и приграбе већи дио растућег вишка производа. Потенцијална неједнакост је расла постепено у дугом периоду, али стварна неједнакост је расла спорије;
3. У античком и прединдустријском времену економска неједнакост је резултат великог јаза између сиромашних руралних крајева и богатих чланова ``елите``. Расподјела између чланова ``елите`` и њихово учешће у укупној расподјели не доприноси значајно укупној неједнакости.
4. Економска неједнакост у античком и прединдустријском времену је била нижа на територији Азије него што је била на простору Средњег Имаса, Европе и остатка свијета којег су насељавали Европљани. Ово указује на постојање регионалне специфичности у расподјели, што може бити посљедица разлика у регионалној заступљености ресурса и достигнутом нивоу економског развоја;
5. Иако постоји мала разлика у конвенционално мјереној неједнакости између савременог, са једне стране, и прединдустријског и античког времена, са друге стране, постоји велика разлика у друге двије, не конвенционалне, димензије неједнакости. Прво, реализована неједнакост, као дио потенцијалне неједнакости, данас је много мања него што је то било у прединдустријском времену. Друго, неједнакост у трајању животног вијека је била много већа прије два вијека него што

је то данас. Смањење неједнакости у трајању животног вијека у XX вијеку је значајно допринјела конвергенцији у оствареним дохотцима током животног вијека у свјетској економији.

У античко вријеме економија као наука није постојала. До ресурса који нису били доступни долазило се ратовима и освајањем, а ни прерасподјела се није вршила увијек на економским принципима. У економски развијенијим заједницама вишак производа је био значајно већи него у неразвијеним заједницама, што је омогућавало члановима ``елите`` да присвоје вишка производа, него у мање развијеним заједницама. Отуда и разлике у економској неједнакости између развијенијих и мање развијених регија.

Настанак економске науке везује се за настанак и развој капиталистичког система. Адам Смит (1723-1790) сматра се оснивачем савремене економске анализе чије је дјело ``Истраживање о природи и узроцима богатства народа`` незаобилазно у сваком истраживању историје економске мисли. Смит је у свом раду коментарисао економску неједнакости и њено поријекло; (Smith, 1976, стр. 232.) ``Гдје год постоји велика имовина, постоји и велика неједнакост. На сваког веома богатог појединца, долази најмање пет стотина сиромашних и богатство неколицине подразумијева немаштину већине.`` Смит је наглашавао да постојање економске неједнакости подразумијева државну интервенцију у спровођењу закона и одржавању реда; ``Богатство богатих побуђује побуне сиромашних, које су вођене немаштином и зависти. Цивилне власти морају да обезбиједе да богати власник имовине може мирно ноћу да спава. Власништво над имовином велике вриједности подразумијева формирање и функционисање цивилне управе.``

Адам Смит је имао еволуциони поглед на друштво и јасно је указао како је економска неједнакост еволуирала са имовином. У првобитним заједницама ловаца и сакупљача имовина је била мала, самим тим била је и ниска неједнакост. Са развојем цивилизације и настанком пољопривреде и сточарства јавља се први вид неједнакости у богатству којим су појединци располагали, долази до формирања првих класа и први пут се формира одређени степен ауторитета и подређености који никако није могао да постоји раније. Дакле, долази до формирања првог облика цивилне управе која је апсолтно неопходна ради свог сопственог очувања (Smith, 1976, стр. 23).

За Томаса Малтуса² пренасељеност представља главну пријетњу. Малтус сматра да Британија мора да укине сваки систем помоћи сиромашним слојевима становништва и да строго мора да контролише њихову популацију. У супротном, неконтролисани раст наталитета сиромашних слојева ће цијели свијет довести у пренасељеност, хаос и биједу (Malthus, 1798). Према Малтусу становништво се увећава геометријском прогресијом, док се храна увећава аритметичком прогресијом. Овакво стање подразумијева постојање сталних и моћних кочница порасту становништва, и то услед тешкоће прибављања хране (Malthus, 1798).

Давид Рикардо главни проблем види у дугорочном развоју цијене земље и висини земљишне ренте. Рикардо је у својим Принципима политичке економије и опорезивања посветио пажњу понуди и тражњи за земљом у условима раста популације и производње. У таквим условима земља постаје све рјеђа у односу на друга добра. Смањење релативне понуде земље довешће до раста ренте која се плаћа земљопосједницима и до раста цијене земље. То значи да ће земљопосједници примати све већи дио националног дохотка, а остатак становништва све мањи дио. Овакав развој догађаја би довео до раста економске неједнакости који је заснован на високим рентама. Рикардо у таквим условима види наметање прогресивног пореза на земљишну ренту, као једини одговор на растућу неједнакост.

Томас Пејн се, као и Рикардо, фокусирао на земљу као извор економске неједнакости.: Према Пејну (Paine, 1995) у Енглеској (слично је и у другим земљама) велики земљишни посједи су присвојени од мирних становника кроз освајање. Не постоји могућност да су ови посједи прибављени на поштен начин кроз трговину или размјену од стране произвођача или пољопривредника. Аристократе би требало да се стиде свог поријекла, јер њихови преци су лопови који су своју срамоту сакрили иза својих измишљених имена које су назвали титулама (Paine, 1995, 401).

² Томас Малтус (Thomas Malthus 1766-1834), енглески економиста који се сматра једним од најутицајнијих у ``класичној`` школи економске мисли поред Адама Смита и Давида Рикарда. Велечасни Малтус је објавио свој ``Оглед о принципу становништва`` 1798. године у коме је изнио своје виђење Европе са краја XVIII вијека.

До половине деветнаестог вијека индустријализација је значајно напредовала и сиромаштво се повећало. Џон Стјуарт Мил (Mill, 1865) иако је сматрао да је присвајање имовине путем властитог рада праведно, написао је низ критичких оптужби на расподјелу имовине у Енглеској. Према Милу тренутно стање у модерној Европи је резултат расподјеле имовине која није резултат праведне расподјеле или стицања кроз бављење привредном активношћу, већ је резултат насиља и освајања. Закони о посједовању имовине нису усклађени са принципима на којима је засновано оправдано присвајање приватне имовине. Мил сматра да није одржана фер равнотежа између људи и да су намјерно стављане додатне препреке одређеним слојевима становништва како би се другима слојевима олакшало. Економска неједнакост је намјерно подстицана и није постојала једнакост шанси за све учеснике у привредном животу. Мил насавља своју анализу са улогом закона у привредном животу. Правни прописи нису креирани како би обезбиједили једнаке шансе за све учеснике на тржишту.

Половином деветнаестог вијека Карл Маркс и Фридрих Енгелс објавили су Манифест Комунистичке Партије. Маркс и Енгелс су тврдили како су сви грађани у свим ``цивилизованим`` друштвима подијељени у двије класе:

1. Једну класу чине сви власници капитала (капиталисти);
2. Другу класу чине сви који располажу само са својом радном снагом (пролетеријат).

Имати власништво над капиталом значило је и бити богат, а имати власништво само над својом радном снагом значило је бити сиромашан. Између ове двије класе није постојала нека средња класа са просјечним нивоом богатства. Подјела друштва на класе је присутна у економској анализи још од времена Франсоа Кенеа (1694-1774) и физиократа који су друштво дијелили на власничку (они који имају власништво над земљом), производну (они који се баве пољопривредном производњом) и стерилну (производи, али не повећава богатство друштва-занатлије). Подјела друштва на класе је била и карактеристика Смитовог економског система гдје је друштво било подијељено такође на три класе: капиталисте који су власници капитала, земљовласници који су власници земље и радници који, као и у случају Маркса и Енгелса, располажу само својом радном снагом. Према Марксу и Енгелсу индустријски радници су потчињени капиталу и та потчињеност је иста

у Америци, Енглеској, Француској и Њемачкој. Та потчињеност рада капиталу је у потпуности лишила пролетеријат сваког трага националног карактера. Питање пролетеријата је постало глобално и представља основу на којој је изграђена међународна солидарност радничке класе. Чланови пролетеријата су свугдје у свијету једнако сиромашни и једнако искориштавани. Шанса за ослобођење пролетеријата и формирање бескласног друштва налази се у заједничком напору који не познаје националне границе. Ово је посебно изражено у изјави Маркса и Енгелса да пролетеријат нема ништа да изгуби осим својих окова и да им је цијели свијет на располагању. Енгелс је вјеровао да ширење капиталистичког начина понашања у свијету води капиталистичкој доминацији која ће имати за посљедицу сличност економских услова између радника свих земаља свијета. Ова сличност водила би до подударања економских интереса свих радника свијета, што би на крају довело до револуције свјетских размјера.

Карл Маркс у својој анализи полази од претпоставке да се индустријски капитал (средства за производњу и машине) може неограничено акумулирати. Овакав закључак се може звати ``принципом бесконачне акумулације`` тј. неограниченом тенденцијом капитала да се акумулира и концентрише у бесконачним размјерама (Piketty, 2015). На основу овог Марксовог принципа могућа су два сценарија. Прво, због сталног раста капитала у физичком облику смањиваће се константно принос на капитал, што може у потпуности уништити покретач акумулације и довести до сукоба између капиталиста. Друго, може доћи до константног раста физичког обима капитала у структури бдп-а, што ће прије или касније довести до радничког уједињења, радничких побуна и немира. Нити један од ова два сценарија не омогућавају стабилну друштвено-економску равнотежу.

Осим оскудности ресурса, као основног разлога за постојање економске неједнакости појављује се нови узрок економске неједнакости у виду неправде почињене у прошлости. Чак је економска неједнакост вјештачки одржавана кроз законе о приватној имовини и одређене економске релације које нису дозвољавале провјеру историјског порјекла економске неједнакости. Бројни су примјери који подржавају овакав став:

- Неједнакост која проистича по основу власништва над земљом, рудницима и другим природним ресурсима проистиче из права власништва стеченог у колонијалном периоду. Уобичајено је код политичара у развијеним земљама да се оглађују у својим изјавама од дешавања у колонијалном периоду, бранећи се застаром и ирелевантношћу колонијалног времена. Веома често национални уставни донешени у тренутку стицања независности спречавају покретање питања власништва над земљом, осим у случају кад постоји пуна компензација. Економисти треба да подсјећају да је право власништва над земљом и ресурсима и сви погодности које то власништво доноси настало као посљедица неправде почињене у колонијалном времену.
- Неједнакост везана за крађу или неправеди алокацију права и концесија који су политички мотивисане. Посебан извор неједнакости односи се на присвајање надокнаде за кориштење рударских потенцијала кроз подршку новоформираним владама које су настале на недемократски начин уз међународну помоћ.
- функционисање правних система и међународног права у контексти економске неједнакости и диспаратитета у политичком утицају веома често функционише у смјеру одржавања, или чак увећања економске неједнакости. Овакав утицај је најизраженији у питању права интелектуалног власништва и у развијеним земљама.

До формирања првих класа у првобитним заједницама долази кроз процес у коме су ``елитни`` чланови друштва на принципу физичке присиле и доминације присвајали вишак производа за себе. Формирање првих класа које доводи до формирања првих облика државног уређења у виду цивилне управе како би се заштитио положај и привилегије ``више`` класе. Класно раслојавање је такође обиљежје свих облика друштвеног организовања и посебно је било изражено и формализовано у прединдустријском периоду. Слично као и у прединдустријском периоду, економска неједнакост у периоду настанка капитализма је узрокована недостатком ресурса који су се стицали освајањем и колонизацијом. Закони који су доношени требало је да омогуће заштиту богатих капиталиста од сиромашних радника. Закони, осим заштите повлаштених, требало је да допринесу одржању или чак увећању економске неједнакости. Осим оскудности, као основног узрока економске неједнакости, кроз историју се неједнакост продубљивала кроз

колонијална освајања и ратове. Једном стечена имовина на неправедан начин настојала се задржати и увећати кроз законе и политички утицај који су имали за резултат још већи диспаритет између богатих и сиромашних. Тако се дошло до стања у XXI вијеку да један посто свјетске популације контролише више од пола свјетског богатства.

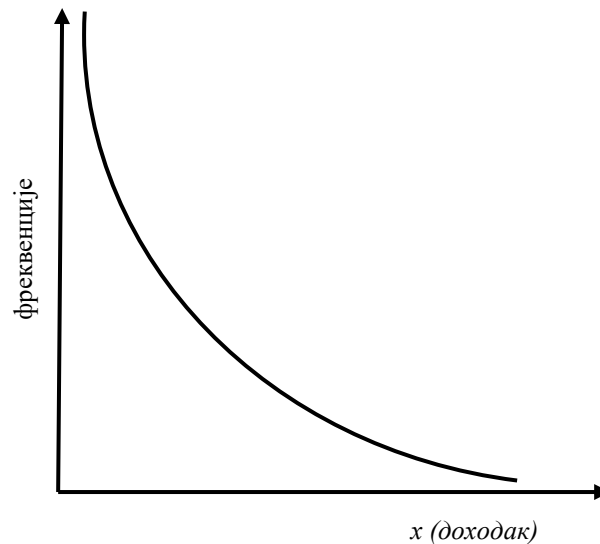
1.1.2. Мјерење економске неједнакости

Мјере економске неједнакости које налазимо у економској литератури могу се грубо подијелити у двије групе. Са једне стране постоје мјере којима се настоје квантификовати неједнакосту неком објективном смислу користећи се неком статистичком мјером. Са друге стране су индекси којима се настоји измјерити неједнакост у складу са одређеним нормативним схватањем друштвеног благостања тако да виши ниво неједнакости одговара нижем нивоу друштвеног благостања, при датом бдп-у. Објективни приступ мјерења неједнакости омогућава истраживачу да разликује учачања веће или мање неједнакости, са једне стране, од вредновања неједнакости у мање или више етичким терминима, са друге стране. Према нормативном приступу, проблем мјерења неједнакости више није објективан појам и проблем мјерења се испреплиће са проблемом етичког вредновања. У наставку рада детаљније ће се објаснити и примјењивати објективне мјере неједнакости засноване на кардиналном мјерењу.

Природа, узроци и посљедице економске неједнакости представљају једну од централних тема истраживања економиста још од времена Адама Смита. Када је ријеч о мјерењу економске неједнакости двије варијабле су најчешћи предмет анализе. То су доходак појединца или домаћинства и потрошња по домаћинству. Бруто доходак домаћинства представља збир доходака свих чланова домаћинств који проистичу из зарада по сонову обављања одређене активности, из власништва над капиталом (финансијским и реалним), из приватних трансфера (алиментација, поклони, итд.) и из трансферних давања (социјална помоћ). Умањујући овај износ за све приватне трансфере и порез на доходак добија се нето-расположиви доходак домаћинства. Потрошња представља нето-расположиви доходак умањен за износ штедње. Према Смиту расподјела доходака је веома осјетљива на активности и мјере институција друштва, али је била независна од економског напретка или

и италијанске градове, визуелним увидом се стиче утисак паралелности³. Конзистентност нагиба и визуелни утисак паралелности инспирисали су Парета да формира закон о дистрибуцији доходака, познат као Паретов закон. Дистрибуција фреквенција која одговара Паретовом закону је асиметрична удесно (позитивно асиметрична). Парето је ову дистрибуцију фреквенција назвао ``друштвена пирамида``. Друштвена пирамида је приказана на графикону бр. 2.

Графикон бр.2. Дистрибуција фреквенција доходака

Извор: Pareto, 1965. стр. 3

Дистрибуција фреквенција која одговара Паретовом закону је асиметрична толико да је једнострана. Друштвена пирамида креће од најнижег дохотка (h) и монотono опада цијелом путањом⁴. Парето је наглашавао једностраност своје дистрибуције и самим тим њену различитост од нормалног распореда. Многи аутори су критиковали паретов закон и логаритамске криве. Мичел и други (Mitchel, et al, 1921) су, анализирајући Паретов закон, истицали да се логаритамске криве и графичко приказивање у логаритамској нотацији користи од стране инжењера. Парето је инжењер и једно се вријеме бавио овом професијом, што је вјероватно утицало на избор графичког приказивање у логаритамској нотацији.

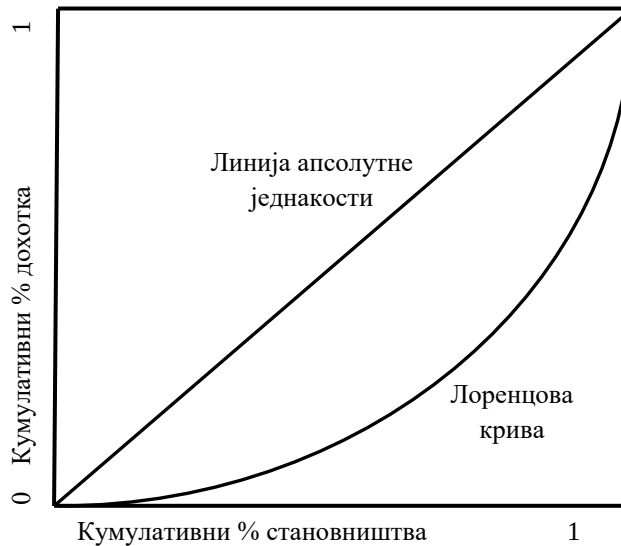
³ На основу података које је користио Парето R^2 износи 0,997 и 0,998 за Енглеску у периоду 1879-1880 и за италијанске градове респективно; према Persky, J. (1992), Retrospectives: Pareto's Law, *The Journal of Economic Perspectives*, Volume 6, Issue 2, 181-192.

⁴ Постоји математичка веза између најнижег дохотка h и константе A . $h = (A/P)^{1/\alpha}$, где P представља цијелу популацију; према Persky, J. (1992), Retrospectives: Pareto's Law, *The Journal of Economic Perspectives*, Volume 6, Issue 2, 181-192

Основни закључци Паретовог рада на расподјели доходака су: а) да је расподјела доходака потпуно независна од вјероватноће или стохастичких фактора; б) постоји значајна стабилност у дистрибуцији доходака, како кроз вријеме, тако и у различитим земљама (Creedy, 1977). На основу ових закључака може се тврдити да би сваки вјештачки покушај да се утиче на расподјелу био узалудан.

Макс Ото Лоренц објавио је 1905. године рад у *Publication of the American Statistical Association* (касније познат као *Journal of the American Statistical Society*). Рад је обима девет страна и представља збирни преглед мјере економске неједнакости које су се користиле у том периоду. Лоренц признаје чињеницу да је логаритамска анализе економске неједнакости која је била веома популарна и опште прихваћена у то вријеме, али одбацује логаритамске криве као ``издајничке``. На задње три стране рада описао је оно што се данас зове Лоренцова крива. Лоренцова крива је графички приказ економске неједнакости гдје се графички упоређују кумулативни проценат дохотка који присваја дати проценат становништва, чији дохотци су ранжирани од најмањег према највећем. Лоренцова крива приказана је на графикону бр. 3.

Графикон бр.3. Лоренцова крива

Извор: Sen, 1996

Када би сви чланови друштва имали исти ниво дохотка, онда би се Лоренцова крива налазила на линији апсолутне једнакости која представља симетралу првог квадранта под углом од 45° . Међутим, у реалности то никад није постигнуто. Различити појединци остварују различит ниво дохотка и што је неједнакост већа, Лоренцова крива је удаљенија од линија апсолутне једнакости. Ако са y означимо ниво дохотка, онда $F(y)$ представља континуелну функцију кумулативне дистрибуције доходака која је растућа и диференцијабилна. Са $f(y)$ означавамо прву деривацију функције кумулативне дистрибуције доходака, која представља и функцију густине. Са Q_α означавамо квантил реда α , тако да је $F(Q_\alpha) = \alpha$. Лоренцова функција $L(\alpha)$ представљена је са једначином бр.(2) (Langel, et al, 2011).

$$L(\alpha) = \frac{\int_0^{Q_\alpha} u f(u) du}{\int_0^\infty u f(u) du} \quad (2)$$

$L(\alpha)$ представља кумулативни проценат укупног дохотка који присваја кумулативни квантил α укупне популације, гдје су појединци ранжирани према висини свог дохотка од најнижег до највећег. Лоренцова крива је континуелна, растућа и конвексна дефинисана на

сегменту $[0,1]$. Лоренцова функција $L(\alpha)$ је, такође дефинисана на сегменту $[0,1]$. Лоренцова крива у економским анализама нема само дескриптивну улогу. Уколико се Лоренцове криве, које одражавају двије дистрибуције дохотка, не сјеку, тј. $L(\alpha, A) < L(\alpha, B)$ (при чему су A и B двије различите дистрибуције дохотка) за свако α , онда се може недвосмислено закључити да је неједнакост већа за дистрибуцију A него што је за дистрибуцију B . Тада се каже да дистрибуција A доминира дистрибуцијом B .

Осим графичке интерпретације, за мјерење економске неједнакости много чешће се користи дескриптивни приступ заснован на индексним показатељима. Међутим, због постојања великог броја показатеља, поставља се проблем избора индекса неједнакости. Приликом избора индекса неједнакости мора се водити рачуна о пожељним карактеристикама индекса. Аксиоме одражавају пожељне карактеристике индекса неједнакости и оне одражавају начин на који би се индекси неједнакости требали понашати. Када је индекс неједнакости изабран на основу његових пожељних карактеристика, каже се да је мјера неједнакости изабрана на основу аксиоматског приступа. Сљедеће аксиоме се најчешће користе при избору мјера неједнакости:

- Анонимности или симетрије;
- Инваријантност (непромјењивост) скале;
- Транслаторна инваријантност (непромјењивост);
- Принцип популације;
- Могућност декомпозиције и
- Пигу-Далтонов принцип трансфера.

Аксиом анонимности (симетрије) каже да индекс неједнакости зависи само од вриједности дохотка који се користи за конструкцију индекса, а да не зависи од неких додатних информација, као што је информација о томе ко је појединац који присваја дати доходак. Ово својство наглашава важност једнаког третирања појединаца и домаћинстава. Доходак мора бити формиран тако да у потпуности одражава величину и састав сваког домаћинства. Сљедећа два својства непромјењивости значе да пропорционалне промјене у нивоу дохотка које су мултипликативне или адитивне неће утицати на промјену индекса неједнакости. Принцип популације каже да се индекс неједнакости неће промијенити уколико дође до

промјене величине посматране популације, *ceteris paribus*. Декомпозиција је веома битно свосјтво индекса неједнакости.

До сада је неједнакост посматрана као укупна неједнакост у расподјели дохотка. Међутим, неједнакост се може подјелити у зависности од тога да ли се ради о различитим изворима дохотка (доходак од рада или од власништва над капиталом), неједнакост између различитих група (пензионери, пољопривредници, радници у преради, трговини, итд.). Суштина овог свосјтва је да укупна неједнакост мора бити једнака збиру појединачних неједнакости. Пигу-Далтонов принцип трансфера каже да се индекс неједнакости промијени кад год дође до трансфера дохотка од богатих према сиромашним. Хипотетички, посматрајмо расподјелу A и, у оквиру ове расподјеле, насумично изаберимо појединца којег ћемо означити са i и његов доходак са y_i . Затим, формирајмо нову расподјелу B тако што ћемо један дио дохотка трансферисати сиромашнијој особи j , тако да особа i остане богатија у односу на особу j . Овакав трансфер се зове Пигу-Далтонов трансфер, или прогресивни трансфер. Произвољну мјеру неједнакости означаћемо са I . Уколико изабрана мјера неједнакости након прогресивног трансфера задовољава услов да је $I(A) > I(B)$, тада кажемо да изабрана мјера неједнакости задовољава Пигу-Далтонов принцип трансфера. Уколико су описани трансфери инфинитезимални, тада се Пигу-Далтонов принцип своди на услов да је $dI < 0$,

гдје је:

$$dI = \left(\frac{\partial I}{\partial y_j} \right) dy_j + \left(\frac{\partial I}{\partial y_i} \right) dy_i \Rightarrow dy = \left[\frac{\partial I}{\partial y_j} - \frac{\partial I}{\partial y_i} \right] \quad (3)$$

Промјена економске неједнакости, dI , представљена је као тотални диференцијал промјене доходака појединаца i и j , при чему је $dy_i = -dy_j$. Износ смањења економске неједнакости која је резултат прогресивног трансфера дохотка, dy , зависи од нивоа дохотка примаоца. Ако посматрамо два пара појединаца, гдје је први пар релативно богатији, а други пар релативно сиромашнији, трансфер дохотка од ``богатог`` према ``сиромашном`` имаће за посљедицу веће смањење економске неједнакости у случају другог пара. Мјере економске неједнакости које задовољавају ово свосјтво познате су као ``трансферно осјетљиве`` (Shorrocks and Foster, 1987).

Постоје јаки и слаби принцип трансфера. Слаби принцип трансфера, у суштини одржава прије речено, да пост-трансферна расподела има мањи ниво неједнакости, него прије трансфера. Међутим, слаби принцип трансфера нам не говоре ништа о степену промјене економске неједнакости када се трансфер дохотка догоди. Логично је претпоставити да ће фиксни износ трансфера између два појединца довести до смањења економске неједнакости које је једнако ``растојању`` између њихових доходака. Да бисмо у потпуности схватили јаки принцип трансфера, прво морамо дефинисати појам ``растојање`` (енг-*distance*). Појам ``растојање``, се дефинише као апсолутна разлика између доходака два појединца⁵:

$$D = y_i - y_j \quad (4)$$

Гдје D представља ``растојање``, y_i и y_j представљају доходак појединца i и j , респективно и важи услов да је $y_i > y_j$. Каже се да мјера неједнакости, I , задовољава принцип трансфера у јаком смислу уколико износ смањења економске неједнакости при прогресивном трансферу зависи само од ``растојања``, D , без обзира на то која два појединца изаберемо.

Најчешће кориштен индекс неједнакости је тзв. Gini индекс, назван према италијанском статистичару Кораду Џинију (Corrado Gini). Gini индекс је заснован на Лоренцовој кривој и задовољава скоро све аксиоме (не задовољава у потпуности аксиом декомпозиције). Gini индекс је дефинисан као рацио површина на Лоренцовом дијаграму. Ако површину између линије апсолутне једнакости и Лоренцове криве означимо са A , а површину испод Лоренцове криве означимо са B , тада се Gini индекс рачуна примјеном сљедећег обрасца:

$$G = \frac{A}{A+B} \quad (5)$$

С обзиром да је $(A+B) = 0,5$, тада је Gini индекс једнак $2A$ (двострукој површини између линије апсолутне једнакости и Лоренцове криве) или $1-2B$. Gini индекс је дефинисан на сегменту $[0,1]$. Уколико Gini индекс узима вриједност 0, тада је ријеч о савршеној једнакости (сви појединци имају исти доходак). Када Gini индекс узима вриједност 1, тада

⁵Појам ``растојање`` не подразумијева само апсолутну разлику између нивоа дохотка два појединца. За потребе анализе економске неједнакости доходак се трансформише примјеном логаритамских трансформација или рангирањем учешћа дохотка појединца у укупном дохотку. ``Растојање``, такође, подразумијева апсолутну разлику ових трансформација или рангирања. О трансформацима и рангирању учешћа дохотка појединца у укупном дохотку биће више ријечи у наставку.

је ријеч о савршеној неједнакости (сав доходак присваја један појединац). У континуелном случају, према обрасцу (2) површине А и В се рачунају помоћу интегралног рачуна:

$$\begin{aligned} A &= \int_0^1 (\alpha - L(\alpha)) d\alpha \\ B &= \int_0^1 L(\alpha) d\alpha \end{aligned} \quad (6)$$

На основу релације (4), Gini индекс можемо рачунати на два начина:

$$\begin{aligned} G &= 2 \int_0^1 (\alpha - L(\alpha)) d\alpha \\ G &= 1 - 2 \int_0^1 L(\alpha) d\alpha \end{aligned} \quad (7)$$

Међутим, у реалности истраживач веома често не посједује довољно података да би добио функцију густине и рачунао Gini индекс помоћу обрасца (5). У реалности се много чешће сусрећемо са дисконтинуелним случајем. Постоји неколико образаца који су веома једноставни и приступачни за рачунање Gini индекса на основу индивидуалних података. Популарну и веома једноставну формулу за рачунање Gini индекса развио је Пјат (Pyatt, et all, 1980):

$$G = \frac{2 \operatorname{cov} ar(y, r_y)}{N \bar{Y}} \quad (8)$$

Гдје $\operatorname{cov} ar(y, r_y)$ представља коваријансу између нивоа дохотка (y) и ранга свих појединаца (r_y) ранжираних према висини њиховог дохотка од најсиромашнијег (ранг-1) до најбогатијег (ранг- N). N представља укупан број свих појединаца и $\bar{Y}$ представља просјечан доходак. Gini индекс се може рачунати и помоћу обрасца (Милановић, 1997):

$$G \approx \frac{1}{\sqrt{3}} \frac{\sigma_y}{\bar{Y}} \rho(y, r_y) \quad (9)$$

Гдје σ_y представља коефицијент варијације дохотка и $\rho(y, r_y)$ представља коефицијент корелације између нивоа дохотка (y) и ранга свих појединаца (r_y) ранжираних према висини њиховог дохотка од најсиромашнијег (ранг-1) до најбогатијег (ранг- N). Остале ознаке имају исто значење као и у обрасцу (6). На основу обрасца (7) видимо да Gini индекс зависи од константе, коефицијента варијације и коефицијент корелације између нивоа дохотка (y) и ранга свих појединаца (r_y) ранжираних према висини њиховог дохотка.

Примјена Gini индекса је веома честа у пракси. Међутим, примјена овог индекса подразумејева постојање индивидуалних података о висини прихода или богатства појединаца, што није увијек случај. Истраживачи се веома често сусрећу са агрегираним подацима и у таквим условима примјена Gini индекса није оправдана. У таквим условима примјењују се Генералне Мјере Ентропије (у наставку GE):

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha(\alpha-1)} - \left[\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right] \quad (10)$$

Гдје $\bar{y}$ представља просјечан доходак по појединцу (или просјечну потрошњу по појединцу), N представља величину популације, y_i представља индивидуални доходак (или индивидуалну потрошњу). Коефицијент α представља пондер који одражава растојање између различитих нивоа дохотка. Овај коефицијент може узети различите вриједности. Ниже вриједности овог коефицијента чине GE више осјетљивим на промјене у нижим дохоцима, док више вриједности овог коефицијента чине GE осјетљивијим на промјене у вишим дохоцима. Начешће вриједности које α узима су 0, 1 и 2. Када α узима вриједност 1, тада GE (1) индекс представља Тејлов Т индекс (Theil, 1967). Тејлов Т индекс се рачуна према сљедећем обрасцу:

$$GE(1) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{y_i}{\bar{y}} \ln \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right) \quad (11)$$

Гдје ознаке имају иста значења као и у претходном обрасцу. Тејлов Т индекс задовољава аксиом декомпозиције што нам омогућава да овај индекс прикажемо као збир двије вриједности којима се изражава неједнакост у оквиру сваке групе, као и неједнакост између појединих група:

$$\begin{aligned} T &= T^W + T^B \\ T^W &= \sum_{i=1}^N s_i T_i \\ s_i &= \frac{y_i}{Y} \Rightarrow s_i = \frac{N_i \bar{y}_i}{N \bar{y}} \\ T^B &= \sum_{i=1}^N s_i \ln \left(\frac{\frac{y_i}{N_i}}{\frac{Y}{N}} \right) \Rightarrow T^B = \sum_{i=1}^N \left(\ln \left(\frac{y_i}{N_i} \right) - \ln \left(\frac{Y}{N} \right) \right) * s_i \end{aligned} \quad (12)$$

Гдје T представља Тејлов T индекс, T^W и T^B представљају неједнакост у оквиру поједине групе и између група, респективно, y_i представља доходак i -те групе, Y представља укупан доходак, N представља величину укупне популације, N_i представља величину i -те групе и s_i предстаља учешће дохотка i -те групе у укупном дохотку.

Када коефицијент α узима вриједност 0, тада $GE(0)$ индекс представља Тејлов L индекс и рачуна се према обрасцу:

$$GE(0) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \ln \left(\frac{\bar{y}}{y} \right) \quad (13)$$

Све ознаке имају исто значење као и у обрасцу бр. (9).

За поређење дисперзије између двије групе често се користи и коефицијент варијације као релативна мјера варијабилитета. Рачуна се према сљедећем обрасцу:

$$Kv = \frac{\sigma}{\mu} \quad (14)$$

Гдје Kv представља коефицијент варијације, σ представља стандардну девијацију посматране серије и μ представља просјечан доходак посматране серије. Коефицијент варијације показује колико процентуално износи стандардна девијација од аритметичке средине.

Да би се упоредила економске неједнакост у различитим друштвима са различитим друштвеним и политичким уређењем у различитим временским периодима користићемо кватиле реда 10 и реда 100.

1.2. Економска ефикасност, тржишни неуспјех и економска неједнакост

1.2.1. Економска ефикасност и економска неједнакост

Питање економске ефикасности и њене максимизације представља једну од централних тема у економској науци. Најједноставнија дефиниција економске ефикасности одражава и саму суштину економске науке, а то је како да се уз ограничене ресурсе, који се континуирано смањују, обезбиједи задовољење што већег броја различитих врста потреба, које експоненцијално расту. Питање економске ефикасности се представља као економски суд на основу којег се оцјењују економски процеси, догађаји и системи.

Још од 1776. Године и објављивања ``Истраживања о природи и узроцима богатства народа``, једног од највећих дјела савремене економије, конкуренција и раст конкуренције се представља као предуслов раста ефикасности. Према Адаму Смиту конкуренција ће као невидљива рука водити појединце, да остварујући сопствени интерес, остварују и јавни интерес. Адам Смит је сматрао да јавном интересу највише доприносе појединци који раде у свом личном интересу. Основни став економиста је да конкуренција унапређује и подиже ефикасност и подстиче иновације и иновативно размишљање предузетника. Међутим, током задња два вијека увидјело се да тржиште и тржишни механизам не функционишу најефикасније. Економије многих држава свијета су прошле кроз кризне периоде тридесетих година прошлог вијека и суочавају се са новом финансисјком и економском кризом на крају прве деценије XX вијека. Заједничко за све кризе је неискориштеност ресурса, како људских тако и материјалних због којих долази до смањења економског благостања.

Конкурентност привреде и раст ефикасности су уско везани уз економију благостања. Економија благостања представља област економије која се бави организацијом привреде и која треба дати одговор на сљедећа питања (Штиглиц, 2013):

1. Шта, како и за кога би требало да се производи и
2. Ко би требало о томе да одлучује?

Већина свјетских привреда, са малим бројем изузетака су мјешовитог типа. Под појмом ефикасности у економској науци се подразумијева Парето-ефикасност⁶. За расподјелу ресурса се каже да је Парето-ефикасна, или да је постигла Парето-оптимум уколико није могуће побољшати стање једног појединца, а да се стање другог не погорша. Уколико је прерасподјелом ресурса могуће унаприједити положај једног појединца, или групе појединаца, а да се положај другог појединца, или групе појединаца не наруши, таква прерасподјела се назива Парето-побољшање. Иако се Парето-побољшања тешко откривају, економисти стално трагају за њима. Принцип према коме се свако побољшање такве врсте треба институционализовати назива се Парето-принцип. Парето-ефикасност представља индивидуалистички приступ у два смисла. Прво, у фокусу је индивидуално благостање појединца, а не релативно благостање различитих појединаца. Према овом ставу питање економске неједнакости се искључије, јер прерасподјеле које представљају Парето-побољшање могу више доприносити богатим члановима друштва него сиромашним члановима друштва. Друго, сваки појединац најбоље зна шта је у његовом најбољем интересу.

Основне поставке економије благостања одговарају на питање односа између конкурентних тржишта и Парето-ефикасности. Према резултатима економије благостања, конкурентне привреде постижу Парето-ефикасност, тј. привреда је Парето-ефикасна уколико је конкурентна, што се сматра првом поставком економије благостања.⁷ Према другој поставци економије благостања постоји више расподјела које су Парето-ефикасне и у тим различитим расподјелама прерасподјелом се један појединац, или група појединаца ставља у лошију или бољу положај у односу на другог појединца или другу групу појединаца. Уколико привреду и тржиште карактерише висок степен конкуренције, слободно дјеловање тржишта довешће до Парето-ефикасне алокације након прерасподјеле.

⁶ Вилфредо Парето (1848-1923), италијански економиста и социолог.

⁷ Основни услови за остваривање Парето Ефикасности:

- Ефикасност размјене: Гранична стопа супституције за било која два производа мора да буде једнака за све појединце;
- Производна ефикасност: гранична стопа техничке супституције између било која два импута мора да буде једнака за све фирме;
- Ефикасност комбинације производа: гранична стопа трансформације мора да буде једнака граничној стопи супституције.

Конкурентност привреде у потпуности задовољава сва три услова (Према: Штиглиц, 2013 .)

У тој новој равнотежи, једном појединцу, или групи појединаца ће бити боље, а другој лошије у односу на прву расподелу и у таквом стању једном појединцу, или групи појединаца може бити боље уколико другом појединцу, или групи појединаца буде лошије. Суштина друге поставке економије благостања је у томе што се свака Парето-ефикасна алокација ресурса може постићи уз почетну прерасподјелу богатства кроз дјеловање механизма конкурентног тржишта. Веома је важно да се напомене да систем конкурентног тржишта функционише само у условима децентрализованог тржишног система без постојања ``централног планера``.

Дакле, на основу претходног излагања о Парето-ефикасности и конкурентности, закључује се да питање економске неједнакости не заузима значајно мјесто. Постоји став да раст економске неједнакости није добар због раста социјалних тензија. Прерасподјеле које резултирају високим стопама економског раста могу имати за посљедицу бржи раст доходака богатих у односу на сиромашне. Овакве прерасподјеле представљају Парето-побољшање. Међутим, право питање је да ли су сви од ове прерасподјеле имали користи? Одговор на ово питање никад није једноставан. Питање економске неједнакости се увијек везивало уз питање праведности. Праведност представља, уз ефикасност, најзначајније вриједносне судове у економији. Праведно није, нити може бити исто што и једнако.⁸

Економска неједнакост у сваком друштву проистиче из неједнакости доходака од рада и доходака од капитала. Дакле, сумирањем ове двије неједнакости добија се укупна економска неједнакост. У реалности веза између ове двије категорије је или веома слаба, или чак негативна. Негативна веза је карактеристична за друштва гдје постоји висок степен концентрације власништва над капиталом и чији власници остварују огромне приходе и не морају да раде.

Када је ријеч о неједнакости доходака од рада, за објашњење ових неједнакости често се користе понуда и тражења различитих вјештина, ниво образовања, различите државне институције које директно или индиректно утичу на тржиште рада. Када се говори о

⁸ У одређеним условима праведност може бити изједначена са једнакошћу. То се може односити на једнак приступ за све основној здравственој заштити.

неједнакости доходака од капитала кључни механизми којима се ове разлике објашњавају укључују штедњу и инвестиције, законе који се односе на пренос власништва и наследиство, функционисање финансијског тржишта и тржишта некретнина. Оно што је битно да се схвати јесте да је власништво над капиталом према томе и доходак од капитала у значајној мјери концентрисанији од доходака од рада. Ово значи да је неједнакост доходака од капитала увијек већа од неједнакости доходака од рада. Ово важи за све земље у свим епохама, за које постоје мјерљиви подаци (Пикети, 2015).

Анализу економске неједнакости у савршено конкурентним условима и са потпуном неутралности пореског система започећемо на нивоу појединачног предузећа. Полазећи од услова оптимизације производње, при кориштењу два производна фактора имамо да је цијена рада и цијена капитала једнака вриједности њихових граничних производа, а како је продајна цијена фиксна, то значи да цијена рада и цијена капитала зависе од граничних продуктивности рада и капитала. У оквиру појединачног предузећа, гране привредне дјелатности или цијеле привреде гдје важе савршено конкурентни услови, распоdjела оствареног прихода између рада и капитала зависи од њихових граничних продуктивности. Неједнакост доходака од рада и капитала које постаје резултат су њихових граничних продуктивности. Уколико анализирамо предузећа која послују у истој грани привредне дјелатности, разлике у доходцима њихових радника последица су разлика у продуктивности њихових радника. Разлике у продуктивности њихових радника су узроковане различитим нивоом образовања, разликама у интензивности и техничко-технолошкој опремљености њихових радника. Ако претпоставимо да није могуће егзогено мијењање цијена фактора, тада цијене фактора зависе од њихових граничних продуктивности и такве разлике се сматрају праведним. Свако Парето-побољшање које настаје кроз повећање техничко-технолошке опремљености рада капиталом у поједином предузећу довешће до раста продуктивности рада и капитала у датом предузећу, што ће довести до раста њихових доходака.

1.2.2. Тржишни неуспјех и економска неједнакост

Економска ефикасност тржишног система и постизање Парето-оптимума подразумијева постојање савршено конкурентних тржишта која карактерише ефикасност размјене, производње и комбинације. У пракси и у реалном животу то није увијек случај и често се стиче утисак да тржиште својим дјеловањем подстиче производњу или потрошњу која загађује околину, а не подстиче довољно културу, умјетност и науку. Економисти користе термин неуспјех тржишта (енг *market failure*) да опишу ситуације у којима слободно дјеловање тржишта не доводи до Парето-оптималног стања. Постојање тржишног неуспјеха даје довољно аргумената за државну интервенцију на тржишту, чак и условима постојања ефикасног дјеловања тржишта. Постоји шест основних неефикасности тржишта (Штиглиц, 2013):

1. Несавршена конкуренција (монопол, олигопол и монополистичка конкуренција);
2. Јавна добра;
3. Екстерни ефекти;
4. Непотпуна тржишта (непостојање понуде производа и услуга у ситуацији када су трошкови нижи од спремности да се плати);
5. Асиметричне информације и
6. Макроекономски поремећаји (инфлација, незапосленост ...).

Свака од наведених неефикасности тржишта захтијева државну интервенцију различитим инструментима.

У условима несавршене конкуренције гдје не постоји егзогено одређивање цијена (фактора производње и финалних производа) оптимизација функционише на другачији начин. Монополиста се сусреће са нееластичном кривом тражње и ако жели да повећа понуду, мора да смањи цијену, не само нових производа, већ и оних које је прије продавао скупље. Вриједност граничног производа фактора се у условима монопола рачуна као производ граничног производа фактора и граничног прихода предузећа за сваку додатну произведену јединицу. Цијена фактора не зависи само од његове граничне продуктивности већ и од еластичности тражње за производима и услугама монополистичког предузећа. Веома често се разлика између граничног прихода варијабилног фактора у условима

несавршене конкуренције и у конкурентним условима назива монополистичка експлоатација.

Услови несавршене конкуренције значе мању тражњу за факторима и мањи гранични приход фактора, него у конкурентним условима, под претпоставком једнаке граничне продуктивности. Уколико радник у монополистичком предузећу жели да оствари исти доходак од рада као и радник у предузећу које послује у конкурентним условима, мора да повећа своју граничну продуктивност, која зависи од његовог нивоа образовања, интензивности и техничко-технолошке опремљености рада капиталом. Неједнакости доходака од рада између конкурентних тржишта и тржишта са несавршеном конкуренцијом, под претпоставком истог нивоа образовања радника могу се смањити повећањем продуктивности радника кроз повећање опремљености рада капиталом, што опет зависи од власника капитала, јер положај монополисте који подразумева монополистички екстра-профит није довољна стимулација за додатно улагање у раст и развој.

Анализу конкурентног тржишта и тржишта несавршене конкуренције спровели смо на претпоставкама неутралности пореског система, непостојања егзогеног одређивања цијена фактора или цијена финалних добара, као ни законских одредби којима се нарушава функционисање економских система. Привреде савременог капитализма су мјешовите и њихова тржишта карактерише несавршена конкуренција у виду монополистичке конкуренције, са што мање олигопола и монопола. Национални и наднационални законски акти усмјерени су на раст конкурентности и заштиту потрошача.

И поред тога, постојање монопола и олигопола се не може у потпуности елиминисати због законских, природних и економских баријера. Пореска политика државе директно утиче на тржишне силе понуде и тражње и тиме директно утиче на тржишне исходе и на разлике у нивоу доходака од рада између различитих грана привредне дјелатности, као и на висину дохотка од капитала. Држава може доношењем закона о висини минималне најамнине, као и законским одређивањем најамнина у јавном сектору директно да утиче на високе разлике

у нивоу доходака од рада које нису посљедица разлика у продуктивности. Такве разлике се могу сматрати неправедним.

Слободно функционисање конкурентних тржишта доводи до развоја неједнакости доходака од рада и те разлике се могу сматрати праведним. Са друге стране, постојање тржишних несавршености такође, доводи до неједнакости доходака од рада које нису посљедица разлика у граничној продуктивности радника. Слободно и самостално дјеловање тржишта никада није случај. Држава својим законским дјеловањем може додатно нарушити тржишне односе и продубити неједнакост доходака од рада и капитала. Исто тако држава може и да смањи те неједнакости својим законским дјеловањем.

Имајући у виду претходно излагање о економској неједнакости, узроке економске неједнакости можемо подијелити у двије групе:

- Ендогене и
- Егзогене.

Ендогени узроци економске неједнакости се уско везују за појединца и његове психофизичке способности од којих зависи његов потенцијални доходак у будућности. Индивидуалне карактеристике појединаца у виду психофизичких способности директно утичу на компаративне предности сваког појединца преко повећања њихове продуктивности, или на начин да појединац посједује посебан сет вјештина који га чини атрактивнијим на тржишту рада. Када се спомену индивидуалне карактеристике појединаца и њихове психофизичких способности, прво што се има у виду су карактеристике попут интелигенције и харизме, или физичке способности попут снаге, брзине, издржљивости и вјештине. Друга група ендогених фактора се може сматрати као комплемент првој групи фактораи односи се на различите преференције појединаца које могу да унаприједе или умање њихов психофизички потенцијал. Ове преференције су под великим утицајем друштвених и културолошких вриједности, традиције и других варијабли као што су историја или географско поријекло, што може значајно да датерминише став појединаца према одређеним изборима и преференцијама, као што су посао и рад, аверзија према ризику, образовање, или чак на избор између љенчарења и дохотка. Сљедећа група ендогених узрока економске неједнакости везује се за физичке разлике појединаца које се

односе на пол и расу. У свијету је све више изражена разлика у нивоу дохота који остварују жене у односу на доходак који присвајају мушкарци. Према истраживању из 2004. године које је у САД-у спровео *Census Bureau* просјечан доходак који су оствариле жене чинио је три четвртине доходака који остварују мушкарци. Ако се овом додају и расно обиљежје, тада су разлике још драматичније. По истом истраживању из 2004. године доходак који су остваривали бјелци (не обухвата латино-американце) је био за 30% виши од доходака латино-американаца и за 38,5% виши од дохотка афро-американаца. Разлог за овакве разлике може да буде сама величина дате популације или ниво образовања, а не толико припадност расној групи.

Егзогени узроци економске неједнакости. Један од најзначајних извора економске неједнакости је концентрација власништва над земљом у рукама малог броја власника. Као таква, она је постојала у свим епохама развоја људског друштва и на свим географским локацијама. Средњи вијек и феудализам у Европи су најбољи показатељ овог феномена и његовог утицаја на расподјелу богатства и благостања. Власништво над земљом и његова расподјела везују се за рурална друштва гдје акумулирање богатства зависи од пољопривредних активности. Међутим, са развојем науке и технологије утицај концентрације власништва над земљом на економску неједнакост замијењен је новом формом друштвеног организовања под називом Буржаска друштва у којима је концентрација власништва над капиталом и производним факторима представљала замјену за власништво над земљом. Технолошки напредак се сматра једним од фактора који најзначајније доприноси расту економске неједнакости. Од технолошког напретка највише користи имају високо образовани радници. Напредак технологије довешће до смањења потражње за радницима који обављају рутинске послове који се могу супституисати са машинама или информационом технологијом, чиме се директно утиче на раст неједнакости доходака од рада. Поред власништва над капиталом, образовање се дефинише као један од основних егзогених фактора од кога зависи ниво потенцијалног будућег дохотка. Образовне политике и доступност различитих видова образовања могу значајно утицати на економску неједнакост. Уско везано уз ово је и погрешно вођење образовне политике. Друштва која не воде рачуна о образовној политици и потребама тржишта рада генеришу

велике разлике у дохоцима и тиме директно утичу на економске неједнакости. Поред наведених фактора на економску неједнакост значајно утичу глобализација и миграције.

1.2.3. Природа односа између ефикасности и једнакости

Каква је природа односа између ефикасности и једнакости, да ли друштва која карактерише виши степен економске неједнакости генеришу боље услове за економски раст, или економска неједнакост успорава економски раст? Преко којих канала се овакав утицај испољава и да ли економска неједнакост резултира неповољним условима за креирање политика које подстичу економски раст? Ова питања и одговори на њих представљају једну од централних дебата у економској науци. Када се расправља о одговору на ова питања економисти нису ни близу консензуса.

Економска неједнакост је карактеристика свих друштава и свих друштвено политичких система у свим епохама развоја људске цивилизације. Економисти често тврде да је економска неједнакост ``неопходно зло``. Одређен степен економске неједнакости је пожељан, јер као такав подстиче појединце на веће напоре, стимулише конкуренцију, стимулише штедњу и инвестиције и генерално, подстиче појединце да напредују у животу. Економска неједнакост подстиче економски раст и тако што стимулише иновативну дјелатност и предузетништво (Lazear and Rosen 1981). Међутим, економска неједнакост може значајно да успори економски раст и генерише друштвено-политичке и социјалне проблеме у земљи. Висок ниво економске неједнакости који се односи на неједнакост шанси може да генерише високе социјалне трошкове за државу. Укорјењена неједнакост исхода економске активности може у значајној мјери да подрива образовне и професионалне изборе појединаца. Такође, неједнакост исхода економске активности не може да генерише праве подстицаје уколико почива на ренти (Штиглиц, 2012.). У таквом случају појединци су стимулисани да своје напоре преусмјере на очување и заштиту свог повлаштеног положаја, што резултира корупцијом, непотизмом и неадекватном алокацијом ресурса. У таквим условима грађани могу лако да изгубе повјерење у институције

Економска неједнакост има директан утицај на економски раст јер директно утиче на генераторе економског раста. Висока економска неједнакост успорава економски раст јер у таквим условима домаћинства која остварују нижи ниво дохотка губе могућност да дугорочно остану здрава и да акумулирају физички и/или људски капитал (Galor and Moav 2004; Aghion, Caroli, and Garcia-Penalosa 1999). Таква ситуација може довести до смањеног инвестирања у образовање, јер дјеца сиромашних породица имају могућност да похађају само јавне школе и губе могућност одласка на колеџ. У таквим условима продуктивност рада се смањује и мања је него у друштвима које карактерише виши ниво једнакости (Штиглиц, 2012.). У истом маниру, Корак (Corak, 2013) је доказао да земље које карактерише висок ниво економске неједнакости карактерише и низак ниво међугенерациске мобилности, што значи да је доходак који остварује ``родитељ`` значајнији од дохотка који остварује ``дијете``. Висока концентрација високих доходака у рукама малог броја становника може смањити агрегатну тражњу, јер богати троше мање од средње класе. Економска неједнакост успорава економски раст јер смањује и успорава инвестициону активност генеришући друштвено-политичке и социјалне кризе у друштву. Висок ниво економске неједнакости може нарушити друштвену кохезију и створити социјалне немире који обесхрабрују инвеститоре. Такође, економска неједнакост може да доведе до лоших политика и државних одлука које нису у складу са политикама тржишне оријентације и противе се либерализацији и демократизацији друштва и привреде.

Као што је поменуто, не постоји консензус о утицају економске неједнакости на економски раст. Да ли постоји ``trade off`` или постоји комплементарност између ефикасности и једнакости? Према једној групи аутора, праведна расподела је неопходан предуслов за просперитетан и дугорочно одржив економски раст и развој. Адам Смит је заступао овакав став и у Богатству народа пише (Smith, 1976): ``Нити једно друштво не може бити сретно и економски цвјетати ако је већина чланова тог друштва сиромашна и несретна.`` Основни циљ сваког друштва је подизање животног стандарда и економског благостања свих чланова, што укључује и нижу класу и сиромашне.

Међитим, у XX вијеку, економисти заузимају другачији став у погледу утицаја економске неједнакости на економски раст. Према овом мишљењу ефикасна тржишта ће довести до

Парето-оптималне алокације ресурса, али исходи економске активности не морају бити праведни (једнаки). Један од првих аутора који је анализирао овакав однос економске неједнакости и економског раста је Артур Окун укњижи *Equity and Efficiency: The Big Tradeoff* (Okun, 1975). Окун тврди: "...Конфликт између економске једнакости и економске ефикасности је неизбјежан"(Okun, 1975). За доказивање ове тврдње Окун користи тзв. експеримент "шупље посуде" (енг *leaky bucket effect*) и тврди да ће сваки долар који се трансферише од богатих према сиромашним имати за посљедицу раст дохотка сиромашних који је мањи од једног долара. Окун је један од првих аутора који је анализирао Пигу-Далтонов принцип трансфера (Pigou, 1912, Dalton, 1920). Пигу-Далтонов принцип, или чисти принцип трансфера значи да ће трансфер дохотка од богатих ка сиромашнима смањити економску неједнакост. Окун је анализирао принцип чистих трансфера у реалним условима и према његовим тврдњама доходак се трансферише од богатих према сиромашним у "шупљој посуди" што има за посљедицу да сиромашни неће примити сав новац узет од богатих (Okun, 1975). Окун идентификује четири основна узрока ефекта "шупље посуде": административни трошкови прерасподјеле, промјене у радним напорима, тј. продуктивности које су посљедица прерасподјеле, промјене у штедњи и инвестицијама као посљедица прерасподјеле и промјене у ставовима (као што је недостатак мотивације за увећање људског капитала) које су узроковане прерасподјелом. Ово има за посљедицу да државне политике за постизање једнакости неизбјежно воде смањењу нивоа дохотка и смањењу ефикасности ресурса.

Основно питање за носиоце и креаторе економске политике је колико је цурења из "шупље посуде" друштво спремно да прихвати да би постигло одређени степен економске једнакости. Овакав став је био широко прихваћен у другој половини XX вијека. Према овом становишту креатори и доносиоци економских одлука имају два избора. Први је да прихвате раст просјечног стандарда уз високу неједнакост. А други је да прихвате мањи резултат цјелокупне привредне активности у коме ће веће учешће имати сиромашнији чланови друштва. Другим ријечима, праведнија прерасподјела дохотка захтјева жртвовање једног дијела оутпута.

У економској науци креиране су многе теорије које су настојале да опишу макроекономски аспект утицаја економске неједнакости на економски раст. Ове теорије се најшире могу сврстати у четири категорије у зависности од канала преко којих економска неједнакост утиче на економски раст (Barro, Rodriguez, Ferreira):

1. Несавршеност кредитног тржишта;
2. Политичка економија;
3. Друштвени немири и
4. Штедња.

Несавршеност кредитног тржишта и тржишта осигурања. Постојање несавреног кредитног тржишта подразумијева постојање асиметричних информација и ограничења правних институција. Повјериоци могу имати великих проблема при наплати својих кредитних потраживања због спорог и неефикасног спровођења закона. Принудна наплата може бити успорена и отежана због бирократије, постојања корупције и законских прописа који штите имовину дужника. У условима ограниченог приступа кредитним средствима, искориштавање инвестиционих могућности зависи од имовине и дохотка појединаца. То значи да сиромашнији слојеви друштва не инвестирају у људски капитал на основу кога се могу очекивати релативно високе стопе поврата у будућности. У оваквим условима би прерасподјела дохотка и имовине од богатих према сиромашним повећала квалитет и просјечну продуктивност инвестиција. Овакав механизам смањења економске неједнакости омогућава бржи економски раст. Ако постоји тенденција развоја тржишта капитала и правних институција са развојем и напретком друштва, тада ће ефекти несавршености кредитног тржишта имати већи ефекат у сиромашним земљама у односу на богате земље.

Политичка економија. Суштину овог канала утицаја чини теорема о ``средишњем гласачу`` (енг *the median voter hypothesis*). Ова теорема полази од претпоставке друштва које карактерише висок степен економске неједнакости. У таквим условима просјечан доходак је знатно изнад дохотка који остварује ``средишњи гласач``. Уколико све дохотке такве привреде поредамо од најмањег до највећег, просјечан доходак представља аритметичку средину свих доходака, док доходак ``средишњег гласача`` представља медијану. Што је економска неједнакост већа то је просјечан доходак већи од медијане и то је ``средишњи гласач`` сиромашнији. Што је ``средишњи гласач`` сиромашнији то има више подстицаја

да се политички бори (гласа) за редистрибутивне трансфере. Уколико су државни нето трансфери прогресивни, у условима економске неједнакости, то ``средишњи гласач`` може да оствари више користи од комбинованог ефекта државних трансфера и прогресивног опорезивања. Дакле висок ниво економске неједнакости доводи до дисторзивних пореза и државних трансфера који искривљују економске одлуке. Државни трансфери у виду социјалне помоћи и редистрибутивни порези смањују подстицај људи да се укључе на тржиште рада, искривљују одлуке о штедњи и на тај начин успоравају или смањују економски раст. Овакав приступ подразумева сљедеће (Милановић, 2000):

- Одлуке гласача о порезима и трансферима заснивају се на њиховом положају у расподјели дохотка;
- Сваки појединац располаже једним гласом исте тежине и
- Скоро сви, или већина бирача излази на изборе и гласа.

Задња претпоставка подразумева да је веза између тржишно генерисане економске неједнакости и редистрибуције значајно израженија у демократским друштвима, него у ауторитативним режимима гдје влада може да изабере да игнорише потребе сиромашних (Perotti 1996, p. 171; Alesina and Perotti, 1994; Alesina and Rodrik, 1994, p. 478).

Теоријско објашњење овог модела је проблематично из неколико разлога. Први разлог је непостојање емпиријских доказа о вези економске неједнакости и редистрибуције, као и о вези између редистрибуције и ниског економског раста. Многе студије указују на негативну корелацију између економске неједнакости и редистрибуције (Perotti 1994, Rodríguez 1999, Lindert 1996, Lybeck 1986, and Henrekson (1988)), као и на веома честу везу између пореза и економског раста (Easterly and Rebelo 1993, Perotti 1994). Други разлог је што овај модел полази од претпоставке доброг функционисања демократског друштва. Оваквим моделом се не би могла описати политика напредних индустријских земаља, а посебно не за недемократска друштва. Трећи разлог је то што према овом моделу економска неједнакост би имала већи утицај на економски раст у демократичним друштвима. Истраживања која су спровели Персон и Табелини (Persson and Tabellini, 1994) снажно подржавају ове тврдње, док истраживања која су спровели Алесина и Родерик (Alesina and Rodrik, 1996) пружају критику овог става.

За разлику од овог модела, Бенабо и Родригез (Benabou 1996, Rodríguez 1999) предложили су модел који се не заснива на теореми о ``средишњем гласачу`` која може да оправда негативну везу између економске неједнакости и економског раста. Оба аутора указују да раст економске неједнакости може довести до смањења редистрибуције. Бенабо полази од претпоставке да одлучујући гласачи имају доходак који је већи од медијалног, тј. припадају трећем квантилу и ако је овај доходак довољно висок, то ће онда повећати његове трошкове редистрибуције. Родригез је представио модел заснован на рентијерском начину живота и о политичком утицају, мање групе која у свом власништву има већину ресурса, на доносиоце политичких одлука. Ако економска неједнакост доводи до мање редистрибуције, онда економска неједнакост може бити штетна за економски раст. Разлози за овакво тврђење су чињенице да редистрибуција заиста подстиче економски раст, или има неки други ефекат на економски раст. Бенабо истиче да у условима непотпуних тржишта и ограничене ликвидности висока економска неједнакост може довести до веома лоших инвестиционих одлука сиромашнијих слојева становништва. Алокација инвестиција би била ефикаснија у условима које карактерише виши степен једнакости. Са друге стране Родригез истиче значај концентрације власништва над капиталом и ресурсима у рукама малог броја појединаца који су спремни да плаћањима политичарима задрже свој рентијерски начин живота. Раст економске неједнакости повећава износ новца и ресурса за ове намјене, ресурса који би у егалитарнијим условима могли бити искориштени за капиталну акумулацију и подстицај расту.

Друштвени немири и политичка нестабилност. Многи аутори у својим истраживањима истичу значај друштвених немира као битне детерминанте везе између економске неједнакости и економског раста. Према истраживању које су спровели Алесина и Пероти (Alesina and Perotti, 1996) економска неједнакост може довести до политичке нестабилности, а самим тим и до умањене инвестиционе активности. Родрик (Rodrik, 1998) у свом истраживању тврди да висок степен економске неједнакости повећава удио средстава у политичком систему која су посвећена преговарању о расподјели ренти (односно расподјеле оптерећења негативних шокова) и на тај начин смањује ефикасност система у виду договора о брзој реакцији на те шокове. Према овом аутору ово би могао да буде један од основних разлога зашто су се Источно Азијске земље много лакше прилагодили и

ефикасније одговорице на Дужничку кризу 80-их година прошлог вијека у односу на земље Латинске Америке. Магнитуда екстерних шокова који су погодили обје групе земаља је приближно иста, али је земље Латинске Америке карактерисао висок ниво економске неједнакости у односу на Источно Азијске земље. Друштвени немири значајно подстичу и насиље. Ово се посебно односи на раст самоубистава у предјелима свијета које карактерише изузетно висок степен економске неједнакости (Латинска Америка и суб-Сахарска Африка) и у предјелима гдје је раст најбржи (Источна Европа, Централна Азија). У истраживању које је спровео Фајнзулбер (Fajnzylber et. al. 1998) документовани су ови трендови у свијету и утврђена статистички значајна веза између економске неједнакости и степена насиља.

Штедња. Многи аутори који су под утицајем Кејнзијанске економије полазе од претпоставке да гранична склоност штедњи расте са растом дохотка, тј. да појединци са вишим нивоом дохотка више штеде. Према овом ставу неједнакост је добра за економски раст, јер доводи до концентрације власништва над ресурсима у рукама појединаца који имају капацитет да акумулирају капитал, и јер се вјерује да радници (средња класа) има нижу граничну склоност штедњи. Међутим, реинтерпретација овог модела полази од претпоставке да радници (средња класа) и сиромашнији слојеви друштва имају већу граничну склоност штедњи од капиталиста, полазећи од претпоставке да под капиталом подразумијевамо шире схватање које обухвата и људски капитал⁹. Полазећи од ове претпоставке, редистрибуција дохотка од богатих према сиромашним имаће за посљедицу да ће сиромашније породице одвојити значајнији дио додатног дохотка и усмјерити га на здравствену заштиту и образовање, што може ефикасније допринијети економском расту од акумулације физичког или финансијског капитала.

Осим наведених канала којима се манифестује утицај економске неједнакости на економски раст, аутори (Rodriguez) указују на постојање других канала којима се манифестује утицај економске неједнакости на економски раст.

Наталитет и здравствена заштита. Пероти (Perotti, 1994) указује на чињеницу да је економска неједнакост везана за низак ниво наталитета. Разлог за ово је претпоставка по

⁹ Видјети Mankiw, Romer and Weil (1992) за објашњење утицаја људског капитала на економски раст

којој раст дохотка сиромашнијих слојева становништва, посебно ако се са растом дохотка повећава и њихов људски капитал, повећава и опортунитетни трошак одгајања дјете. Из овог разлога прерасподјела може довести до нижег наталитета. Питање наталитета је уско везано уз низак економски раст у базичним моделима економског раста, па би према томе прерасподјела довела до бржег економског раста. Галор и Зеира (Galor, Zeira, 1993) и Пероти (Perotti, 1993) су истицали значај егалитарније расподеле која би требало да омогући појединцима да лакше превазиђу фиксне трошкове инвестирања у људски капитал. Постоји довољно разлога да се вјерује да улагање у образовање карактерише висок ниво фиксних трошкова уз растуће приносе.

Удјели фактора. Пињеда и Родригез (Pineda, Rodríguez 1999) истичу да привреде које карактерише капитално интензивна производња мање улажу у знање и здравствену заштиту, које имају значајан утицај на економски раст.

Економска неједнакост и реформе. Економска неједнакост може значајно успорити дугорочни економски раст кроз неприхватљиве и неподобне економске реформе. Постојање економске неједнакости може значајно смањити подршку неопходним трансформацијама и реформама које требају да обезбиједе услове за дугорочно одржив економски раст. Разлог за ово је то што економска неједнакост доводи до поларизације друштва, а поларизована друштва немају довољно снаге да спроведу неопходне економске реформе које ће убрзати економски раст.

1.3. Економска неједнакост у капиталистичком систему

Са настанком и развојем савремене економске науке јавља се стална амбиција код економиста да дефинишу опште законе капитализма како би могли да предвиде динамику економске неједнакости. Давид Рикардо (1772-1790) предвиђао је да ће акумулација капитала довести до нестанка економске стагнације, као и до нестанка економске неједнакости која проистиче из растућег учешћа доходака земљовласника у националном доходу. Слично Давиду Рикарду, Карл Маркс предвиђа неизбјежну пропаст пролетеријата. Иако се велики број веома значајних идеја у друштвеним наукама везује за Карла Маркса, фокус његовог истраживања је идентификација недостатака капитализма које је Карл Маркс назвао ``општи закони капиталистичке акумулације``. Овакав став је резултат историјских услова XIX вијека у којим је Маркс живио и стварао. Иако је Маркс на капитализам гледао као на вјесника ``мизерије, агоније и менталне деградације`` за радне људе, остаје нејасно да ли капитализам, овако схваћен искључује раст реалних доходака. Према Блаугу (Blaug, 1997) Маркс никада није тврдио да ће реалне најамнине стагнирати, већ да ће се учешће доходака од рада у националном доходу смањивати. Са друге стране, Фоли (Foley, 2008) тврди да је Маркс у почетку тврдио да се реалне најамнине неће повећавати у капитализму, али да је касније ублажио овај став у смислу смањења учешћа доходака од рада у националном доходу, као реаговање на актуелни раст реалних најамнина у Енглеској. Имајући ово у виду, можемо дефинисати општи закон капиталистичке акумулације у јакој и слабој форми (Acemogly, Robinson, 2014):

- *Јака форма*: Реалне најамнине ће стагнирати у условима капитализма;
- *Слаба форма*: Учешће доходака од рада у националном доходу ће се смањивати у капитализму.

У својој јакој или слабој форми, овај закон имплицира да ће економски раст у условима капитализма довести до раста економске неједнакости. Разлог за ово лежи у чињеници да ће од раста имати користи само капиталисти. У трећем тому Капитала Маркс предлаже општи закон смањења профитне стопе према коме ће са растом акумулације капитала доћи до смањења профитне стопе (Acemogly, Robinson, 2014). Уз ова два општа закона капитализма, Маркс у првом тому Капитала предлаже и трећи општи закон смањења

конкуренције, према коме ће раст акумулације капитала довести до раста тржишне концентрације (Acemogly, Robinson, 2014).

Према Марксовим тврдњама реалне најамнине требало је да се смањују, или да буду константне. Међутим, реалне најамнине су расле скоро двије деценије (Allen, 2001, 2007, 2009a; Clark, 2005; Feinstein, 1998). Учешће доходака од рада у националном дохотку, које је било пало испод 50% око седамдесетих година XIX вијека, порасло је на 2/3 националног дохотка у XX вијеку (Acemogly, Robinson, 2014). Ален (Allen, 2009b) је у свом истраживању утврдио да је реална профитна стопа била изузетно ниска крајем XVIII вијека и да је крајем седамдесетих година XIX вијека износила високих 25%. Након овог раста услиједило је смањење профитне стопе на 20%. Ова профитна стопа се задржала до Првог свјетског рата.

Разлог за неодрживост Марксових општих закона капитализма лежи у чињеници да су Марксови закони игнорисали како ендегени развој технологије, тако и улогу институција и политике која обликује тржишта, цијене и развојни пут технологије. Раст реалних најамнина у Британији је једним дијелом посљедица промјена темпа и природе технолошког напретка и развоја технологије, као и растуће тражње за радом (Crafts 1985; Allen 2009b; Мокуг 2012). Раст реалних најамнина у Британији представља резултат значајних политичких промјена које су директно утицале на најамнине и технологију. Рационализација имовинских права, елиминација монопола, улагања у инфраструктуру и стварање законског оквира за индустријски развој, укључујући патентни систем били су међу институционалним промјенама које су допринијеле бржем технолошком напретку и његовом широком усвајању у британској економији (Acemogly, Robinson, 2012, Мокуг 2012). Расподјела добитака од нове технологије је такође обликована развојем нових институција. Индустријска револуција је праћена значајним политичким промјенама које укључују развој државних институција и стварање правних прописа који су довели до трансформације британских политичких институција и до прерасподјеле политичке моћи.

Неуспјех Марксових општих закона проистиче из чињенице да су ови закони дефинисани на начин да обухвате чињенице и догађаје тог времена у јединствену теорију која би била примјењивана у свим државама свијета и у различитим временским раздобљима, при томе

не узимајући у обзир улогу институција и технолошки прогрес. Давид Рикардо је објавио Принципе политичке економије и опорезивања 1817. године и предвиђао је да ће учешће доходака од власништва над земљом расти у структури националног дохотка. Временски период у коме је Рикардо радио и стварао карактерисао је раст ренте од земљишта у Британији. Међутим, до седамдесетих година XIX вијека учешће доходака од власништва над земљом монотонно се смањивало у структури националног дохотка, да би се након седамдесетих година XIX вијека учешће доходака од власништва над земљом убрзано смањивало у структури националног дохотка и такав тренд се задржао наредних 60 година (Turner,Beckett, and Afton 1999; Clark 2002, 2010).

1.3.1. Капитализам и економска неједнакост у XXI вијеку

Растућа економска неједнакост била је карактеристична за САД у седамдесетим годинама XX вијека. Ова растућа економска неједнакост била је предмет истраживања неколико аутора (Katz and Autor, 1999, and Acemoglu and Autor, 2011) који су дошли до закључка да се раст економске неједнакости у великој мјери може објаснити промјенама које су настале у понуди и тражњи за новим вјештинама и знањима на тржишту рада и у промјенама институција тржишта рада. Пикети и Саез (Piketty and Saez, 2003) су анализом података о поврату пореза потврдили и проширили образац који су претходна истраживања дефинисала, при томе наглашавајући велики раст неједнакости у самом врху расподеле дохотка.

Тома Пикети је 2013. године објавио дјело Капитал у XXI вијеку гдје је понудио своје виђење узрока економске неједнакости као и фундаменталне законе капитализма. Пикетијеви подаци потврђују досадашња истраживања према којима је растућа неједнакост, бар у развијеним економијама, узрокована великим разликама у дохоцима од рада, тј. високом неједнакости најамнина. Пикети предвиђа будућност капитализма у коме ће доминантну улогу имати доходак од капитала, наслијеђено богатство и рентијери милијардери. Теоријска основа за овакав закључак представља комбинацију марксистичке економије и Соловљевог модела раста. Пикетијево виђење и схватање капитализма је скоро идентично Марксовом, на исти начин посматра динамику капитализма и власништво над

факторима производње (посебно над капиталом), као и природу технологије и егзогени економски раст. Међутим, Пикети занемарује политику и институције чију улогу своди на *ad hoc*. Да би се у потпуности објаснила и сагледала економска неједнакост, институције и политика, као и њихова егзогена еволуција морају системски бити укључени у анализу (Acemogly, Robinson, 2014).

Пикети анализу започиње дефинишући два ``фундаментална закона`` капитализма. Кључна предвиђања природе капитализма у будућности проистичу из тзв. ``фундаменталних сила дивергенције`` или ``фундаменталне неједнакости``, које се односе на поређење реалне каматне стопе и стопе економског раста привреде (Пикети, 2013). Први ``фундаментални закон`` капитализма се односи на везу између масе капитала и токова дохотка од капитала. Однос капитала и дохотка (бдп) је на врло једноставан начин повезан са учешћем дохотка од капитала у националном дохотку. Имајући у виду наведено, први ``фундаментални закон`` се може представити формулом (Пикети, 2013):

$$\alpha = r\beta \quad (15)$$

Гдје је α учешће дохотка од капитала у националном дохотку, r представља стопу поврата на капитал (реалну каматну стопу) и β представља рацио капитала и дохотка, тј. учешће масе капитала у бдп-у ($\frac{K}{Y}$). Други ``фундаментални закон`` може се представити помоћу обрасца бр. (19) (Пикети, 2013):

$$\frac{K}{Y} = \frac{s}{g} \quad (16)$$

Гдје s представља стопу штедње и g представља стопу раста бдп-а. Према Ацегоглу и Робинсону, верзија овог закона заиста једноставно произилази из стабилног стања Соловљевог модела раста (Krusell and Smith, 2014, and Ray, 2014). Према овом закону, стопа раста масе капитала (K) детерминисана је нето-инвестицијама, које су у затвореној привреди једнаке обиму штедње ($s Y$). Из овога слиједи да ће рацио капитала и дохотка ($\frac{K}{Y}$) одражавати утицај промјене које раст масе капитала (K) има на раст бдп-а (Y) током

времена због економског раста $\frac{s}{g}$ (Acemogly, Robinson, 2014). Комбинујући претходна два обрасца добијамо следећу једначину:

$$\alpha = r \frac{s}{g} \quad (17)$$

Према Пикетију, промјена стопе раста бдп-а (g) не мора да значи промјену стопе поврата на капитал (r) и стопе штедње (s). Пикети полази од претпоставке апроксимативне константности стопе поврата на капитал (r) и стопе штедње (s) (или да се бар мијењају спорије од стопе раста бдп-а (g)). На основу овога може се дефинисати први општи закон према коме раст бдп-а има за посљедицу раст учешћа дохотка од капитала у националном дохотку. Овај први општи закон није превише убједљив. Првенствено јер се морају узети у обзир ефекат утицаја стопа раста бдп-а (g) на стопу штедње (s) и на стопу поврата на капитал (r), јер су све три варијабле ендogene и стандардне у већини модела економског раста. Према Пикетију, стопа поврата на капитал (r) неће значајније реаговати на смањење стопе раста бдп-а (g) због високе еластичности супституције рада и капитала која ће довести до раста учешћа дохотка од капитала у националном дохотку. Међутим, велики број истраживања упућују на постојање краткорочне еластичности супституције фактора производње која је нижа од један (Hamermesh, 1993, Mairesse, Hall and Mulkay, 1999, Chirinko, Fazzari and Meyer, 1999, Krusell, Ohanian, Rios-Rull, and Violante, 2000, Chirinko, 1993, Antras, 2004, Klump, McAdam and Willman, 2007, Obereld and Raval, 2014). Такође, истраживања показују да је и дугорочна еластичности супституције фактора производње нижа од један (Chirinko, 2008 and Chirinko and Mallick, 2014). Један од разлога који би могао да доведе до раста дугорочне еластичности супституције фактора производње је ендегеност технологије (Acemoglu, 2002, 2003). У овом контексту потребно је имати у виду да само новија истраживања процјењују еластичности супституције фактора производње која је виша од један. И поред тога, Рогнли (Rognlie 2014) истиче да еластичности супституције фактора производње која је значајно виша од један неће бити довољна да би се потврдили Пикетијеви закључци. Иако се може уочити раст учешћа дохотка од капитала у националном дохотку, овај раст не мора искључиво бити посљедица економских сила на које се указује у "Капитал у XXI вијеку". Поједини аутори истичу да је раст учешћа

дохотка од капитала у националном дохотку резултат раста цијена некретнина (Bonnet, Bono, Chapelle and Wasmer 2014).

Други општи закон капитализма, према Пикетију можемо дефинисати помоћу обрасца бр. (21) (Acemogly, Robinson, 2014):

$$r > g \quad (18)$$

Према овоме, стопа поврата на капитал (реална каматна стопа) превазилази стопу раста привреде. Теоретски, у привреди коју карактерише егзогена стопа штедње, или преклапање генерација (Samuelson, 1958, Diamond, 1965), или несавршеност тржишног механизма (Bewley, 1983, Aiyagari, 1994), реална каматна стопа не мора обавезно да превазилази стопу раста привреде. Реална каматна стопа ће превазилазити стопу раста привреде у државама које карактерише динамичка ефикасност (стање гдје није могуће повећати потрошњу у било ком временском периоду, садашњем или будућем)¹⁰. Питање динамичке ефикасности привреда је емпиријско питање, тако Гиrolф (Geerolf 2013) доказује да неколико OECD земаља нису динамички ефикасне. Једна од основних карактеристика динамички неефикасних земаља је раст ратца капитала и дохотка, тј. учешће масе капитала у бдп-у ($\frac{K}{Y}$).

Трећи општи закон, према Пикетију тврди да кад је год испуњен услов из обрасца бр. (18), тј $r > g$, постоји тенденција за раст економске неједнакости. Разлог за овакав став произилази из чињенице да ће доходак власника капитала расти по стопи r , а национални доходак (који представља доходак појединаца који немају власништво над капиталом) ће расти по стопи g . Власништво над капиталом је веома концентрисано, тј карактерише га висок степен неједнакости, што значи да ће и доходак од капитала бити веома неједнако распоређен, што ће имати за последицу раст економске неједнакости.

¹⁰ За привреду се каже да је динамички неефикасна када реална стопа раста бдп-а константно превазилази реалну каматну стопу или гранични производ капитала. У таквим условима маса капитала је виша од нивоа који се односи на "Златно правило". Парето побољшања су могућа у економски неефикасним привредама, ако би се тренутној генерацији омогућило да потроши дио залиха капитала и да се потрошња будућих генерација држи константном.

Многи аутори се не слажу са Пикетијевим трећим општим законом. Ацеомглу и Робинсон истичу да образац бр. (18) уопште није конзистентан са константним нивоом економске неједнакости, или са смањењем нивоа економске неједнакости (Acemogly, Robinson, 2014). Такође, они истичу да се не може само ослањати на стопу поврата на капитал (r) и стопу раста бдп-а (g) из разлога што ће се обје ове стопе прилагођавати промјенама политика, технологије и масе капитала. Чак и ако постоји социјална мобилност, при постојању значајних разлика између $r - g$, то неће довести до дивергенције доходака у врху дистрибуције (Acemogly, Robinson, 2014). Најзначајнија замјерка односи се на истицање обрасца бр. (18) као основног узрочника дивергенције доходака и економске неједнакости. Ова тврдња у потпуности занемарује улогу институција и политика.

Као основни разлог неуспјеха општих закона Пикетија и Маркса наводи се потпуно игнорисање институција, политика и природе и еволуције технологије. Да би економска теорија о природи и еволуцији економске неједнакости била прихватљива и одржива мора да има у фокусу економске политике и институције, да уважава ендегену еволуцију технологије, као одговор на политичке, економске и демографске факторе (Acemogly, Robinson, 2014).

Угледни Харвардски економиста, Грегори Менкју, такође се не слаже са констатацијом да ће бржи раст реалног поврата на капитал од раста реалног бдп-а довести до дивергенције доходака. У кратком раду под називом *“Yes, $r > g$. So what?”* објављеном 2015. године, истиче недостатке обрасца бр. (18) као основног узрочника дивергенције доходака и економске неједнакости. Да би се оствариле Пикетијеве претпоставке стопа реалног поврата на капитал треба да превазилази стопу реалног раста бдп-а за седам процентних поена (Mankiw, 2015). Пикети предвиђа стопу реалног поврата на капитал од 4% до 5%, док је просјечна стопа раста привреде САД-а 3% годишње. Према томе, стопа реалног поврата на капитал превазилази стопу реалног раста привреде, али само за 2 до 3 процентна поена, што није ни близу довољно да би се оствариле Пикетијеве негативне прогнозе. Рад је закључен личним ставом аутора, који је више филозофски, него што је економски према коме неједнакост у расподјели богатства и благостања није сама по себи проблем. Друштво би требало да помаже сиромшњијим слојевима становништва кроз квалитетан обрзовни

систем и квалитетну социјалну заштиту. Друштво треба да помогне појединцима да превазиђу препреке штедни и да на тај начин што више радника постану капиталисти. Међутим, уколико смањење јаза између сиромашних и богатих подразумева смањење квалитета живота свих грађана, такве политике неће наићи на широко прихватање и одобравање (Mankiw, 2015).

1.4. Еволуција економске неједнакости

1.4.1. Еволуција индивидуалне економске неједнакости

Формулисање прве теорије економске неједнакости која се у потпуности ослања на статистички апарат није било могуће прије средине XX вијека када су се појавиле прве статистичке серије расподеле дохотка. Теорију економске неједнакости која се у потпуности заснива на статистичким серијама расподеле дохотка први је понудио Сајмон Кузњец 1953. године у раду ``Учешће високих прохода у дохотку и штедни``.¹¹ Сајмон Кузњец је 1955. године објавио рад под називом ``Економски раст и неједнакост доходака``¹² што је довело до дефинисања теорије која је позната као ``Кузњецова крива``. Према Кузњецовој теорији економска неједнакост прати звонасту криву (обрнуто ``U``), тј. у напредним фазама капиталистичког развоја долази до смањења неједнакости доходака, без обзира на карактеристике земље и економску политику Кузњецова анализа из 1953. године се односи само на САД у периоду 1913-1948 година. У овој анализи се користи два извора прихода који се односе на пријаве о плаћеном порезу на доходак и своју личну процјену о националном дохотку САД-а за неколико претходних година. Смањење економске неједнакости у периоду 1913-1948 године увелико је било резултат потреса који су били узроковани економском кризом и Другим свјетским ратом. И сам Кузњец је био

¹¹S. Kuznets (1953) *Shares of Upper Income Groups in Income and Savings*, NBER

¹²S. Kuznets (1955) *Economic growth and income inequality*, *The American Economic Review*.

тога свјестан да смањење економске неједнакости није било последица природног и спонтаног процеса, већ је узроковано другим спољашњим поремећајима.

Незадовољство Кузњецовом хипотезом, према којој је економска неједнакост веома ниска код ниског нивоа дохотка и да наставља да расте са развојем економије, да би при високом нивоу дохотка почела да опада, почело је да расте крајем XX вијека. Ова теорија претрпјела је значајне критике посебно у неколико последњих година. Критике су се заснивале на подацима који недвосмислено указују на раст економске неједнакости у богатим земљама. Економска неједнакост се понашала како је то и Кузњец предвидио до осамдесетих година XX вијека, тј. Кузњецова крива је показивала смањење економске неједнакости у богатим земљама. Након осамдесетих година XX вијека економска неједнакост наставља да расте у САД-у, Уједињеном Краљевству, као и у државама које карактерише егалитаризам, као што су Њемачка и Шведска. Овакву еволуцију економске неједнакости није могуће ускладити са Кузњецовом кривом.

Кузњецова хипотеза се одржала дуго и поред бројних критика. Разлог се може тражити у непостојању алтернативне теорије којом би се објаснио раст економске неједнакости у развијеним и богатим земљама. Алтернативна теорија којом би се објаснио раст економске неједнакости се заснива на трци између образовања и технолошког напретка. Према овој теорији технолошки прогрес даје предност вишим квалификацијама, тј. технолошки прогрес фаворизује висококвалификовану радну снагу. Ову хипотезу први је предложио Тинберген (Tinbergen, 1975), а затим Голдин и Кац (Goldin и Кас, 2010). Према Тинбергену у трци између технологије и образовања, требало би да побједи образовање. Са технолошким прогресом земље би биле богатије, што би довело до раста броја људи са високим квалификацијама, што би елиминисало ефекте технолошких промјена. Из овог разлога би премије од виших квалификација биле сведене на нулу. Тинберген као и Кузњец предвиђају смањење економске неједнакости са економским развојем. Међутим, ово се коси са реалношћу, јер у последњих десет година премије од високих квалификација стално расту у већини развијених земаља (Милановић, 2016).

Алтернативу Кузњецовој теорији понудио је Тома Пикети у дјелу Капитал у XXI вијеку. Према Пикетију, опадање економске неједнакости у периоду 1918. до 1980. године и њен раст након тога је последица политичких сила и ратова, ратних пореза, социјалистичких преокрета и идеологија. Пикети тврди да Кузњецова крива има облик обрнутог. Осим ратова и политичких утицаја, Пикети не нуди објашњење сила које утичу на смањење економске неједнакости. Све три поменуте теорије наилазе на проблем код објашњења доходне неједнакости у реалном свијету. Тинбергенска као и Кузњецова теорија имају проблем како да објасне последњи историјски период, док Пикетијева теорија не може да објасни период прије XX вијека.

1.4.1.1.Еволуција Кузњецових таласа

Имајући у виду да претходне теорије не нуде адекватно објашњење економске неједнакости у периоду прије индустријске револуције, као и у периоду од индустријске револуције до XXI вијека, у економској науци долази до дефинисања нових теорија које представљају проширење Кузњецове теорије коју описује као Кузњецови таласи или циклуси који су обиљежили модерно индустријско доба и последњих пет стотина година (Милановић, 2016). Временски период прије индустријске револуције карактерише стагнација средњег дохотка и непостојање повезаности између средњег дохотка и економске неједнакости. Догађаји, попут великих географских открића, епидемија и ратова су утицали на повећања или смањење надница и економске неједнакости. Смањење економске неједнакости, до које би могло да дође услед раста средњег дохотка довело би до раста животног стандарда сиромашнијих слојева становништва. Као резултат смањења економске неједнакости и раста средњег дохотка, активирали би се малтусијански механизми контроле који подразумевају раст броја становника, који би се затим смањивао када би стигао до неодрживог нивоа, услед више стопе смртности сиромашнијих слојева становништва, (док би просјечан доходак по глави становника опадао). У таквим условима економска неједнакост би се вратила на претходни виши ниво, док би сиромашнији слојеви становништва били потиснути на егзистенцијални минимум.

У ситуацијама епидемија и ратова које карактерише низак ниво средњег дохотка постоји могућност да највећи дио трошкова сноси богати што би довело до смањења економске

неједнакости или да доходак сиромашнијих слојева становништва падне испод егзистенцијалног минимума, што би довело до смањења броја становника. Друга опција значи мање становника, па према томе и мање мушкараца који би ратовали. Прва опција је пожељно рјешење и зато су ратови у прединдустријском времену често имали за резултат смањење економске неједнакости. Према досадашњим истраживањима, може се тврдити да се економска неједнакост у периоду прије индустријске револуције кретала у низу Кузњецових таласа који су гравитирали око фиксираних нивоа просјечног дохотка (Милановић, 2016). Између Малтусових и Кузњецових таласа постоји сличност. Код Малтусових таласа, раст реалних најамнина довешће до раста средњег дохотка и до смањења економске неједнакости што ће довести до раста броја становника у сиромашнијим слојевима. Као резултат раста броја становника у сиромашнијим слојевима реалне најамнине ће се смањити, економска неједнакост ће расти, што ће довести до успоравања раста становништва.

Међутим, за разлику од Малтусових циклуса, Кузњецове циклусе могу генерисати и други фактори који се не односе на демографске промјене. У те факторе могу спадати прилив злата, или умјерен економски раст, који ће иницијално повећавати разлику у дохоцима земљовласника и трговаца са једне стране и радника са друге стране. У таквим условима раст тражње за радном снагом довешће до раста реалних најамнина, што ће довести до смањења економске неједнакости. Кузњецови таласи се могу схватити као свеобухватан концепт који као посебан случај укључује и Малтусове таласе (Милановић, 2016).

Индустријска револуција доноси промјене у односу нивоа најамнине и националног дохотка, гдје најамнине расту истом брзином као и национални доходак, или чак и брже. Индустријска револуција донијела је дуг период раста средњег дохотка. У периоду након индустријске револуције јављају се два веома важна фактора која обликују еволуцију економске неједнакости.

За разлику од прединдустријског периода, индустријска револуција је створила услове за много већи раст економске неједнакости. Ти услови се огледају у чињеници да је индустријска револуција омогућила раст дохотка, што омогућава једном дијелу

становништва да значајно повећа своје учешће у расподјели, а да други дио становништва смањи своје учешће у расподјели и спадне на ниво дохотка који је испод егзистенцијалног минимума. Виши укупан доходак оставља више ``простора`` за раст неједнакости, ако претпоставимо да сви морају добити бар егзистенцијални минимум (Милановић, 2016). Ова претпоставка представља основ за дефинисање ``границе могуће неједнакости`` која је приказана у Милановић, Линдерт и Вилиамсон (Milanović, Lindert i Wiliamson, 2011). Када је средњи ниво дохотка незнатно виши од егзистенцијалног минимума, а ``потребно`` је одржати број становника на истом нивоу, вишкови изнад егзистенцијалног минимума не могу бити велики, па и ако их у потпуности приграби елита, то неће произвести огромне неједнакости (Милановић, 2016). Ово је последица чињенице да велики број становништва, осим малобројне елите, располаже минималним дохотком. Под претпоставком раста средњег дохотка, расте и разлика у односу на егзистенцијални минимум, а самим тим расте и могућа или одржива неједнакост. Граница могуће неједнакости је тачка максимално одрживог нивоа неједнакости (мјерено Gini индексом) за различите вриједности средњег дохотка. Максимално одржива неједнакост расте са растом средњег дохотка по падајућој стопи.

Под претпоставком да је егзистенцијални минимум једнак средњем нивоу дохотка, тада максимални Gini индекс износи нула. Када средњи доходак почне да расте изнад нивоа егзистенцијалног минимума, Gini индекс почиње да расте. Када ниво средњег дохотка нарасте на ниво који је 15-20 пута виши од нивоа егзистенцијалног минимума Gini индекс се приближава својој максималној вриједности од 1 или 100%.

Осим раста дохотка који ствара услове за раст неједнакости, у периоду после индустријске револуције, под претпоставком фиксног нивоа средњег дохотка, неједнакост и доходак карактерише однос какав до тог периода није био познат. Структурне промјене које се односе на диверсификацију производње и урбанизација су генерисали раст неједнакости који се кретао према Кузњецовој теорији од индустријске револуције до врхунца које су богате земље достигле крајем XIX или почетком XX вијека. Према Кузњецовој теорији, неједнакост се након достигнутог врхунца почела смањивати. Разлог за смањење неједнакости је раст понуде образованије радне снаге, појачавањем механизма за

перерасподјелу, док је принос на капитал опадао. Комбинација ових фактора представља тзв. ``доброћудни`` механизам који је производ економских и демографских сила које доводе до смањења неједнакости. Поред ``доброћудних`` фактора, постоје и ``злоћудни``, фактори који су имали за посљедицу смањење економске неједнакости у богатим земљама после Првог свјетског рата. Под ``злоћудним`` факторима се сматрају ратови и револуције. Комбиновано дјеловање ``доброћудних`` и ``злоћудних`` фактора довело до смањења економске неједнакости у богатим и развијенијим земљама током XX вијека које се понекад назива и ``великим уједначавањем`` (Милановић, 2016).

Осамдесетих година XX вијека смањује се утицај фактора и сила које су смањивале економску неједнакост у периоду после Првог свјетског рата. Овај период се може сматрати почетком друге Кузњецове криве за богате земље. Крај XX вијека карактерише убрзан развој информационих технологија, процес глобализације и настанак нових услужних сектора, што се може сматрати новом технолошком револуцијом, која је као и револуција у XIX вијеку довела до дивергенције доходака. Нове и савремене технологије фаворизују високо квалификовану радну снагу, доводе до раста приноса на капитал, као и до раста учешћа капитала у бдп-у, што је довело до раста дивергенције доходака, као и до раста економске неједнакости.

У структури тражње почињу да доминирају услуге које пружа мање квалификована радна снага коју карактеришу ниске најамнине. Као супротност овој појави, у сектору финансија најамнине су екстремно високе, што доводи до даље дивергенције доходака и до раста економске неједнакости. Главна разлика између ове двије групе фактора је у томе што ``доброћудни`` фактори могу дјеловати само у друштвима са растућим средњим дохотком. Државе које остварују економски раст могу да обезбиједе ширу доступност образовања и социјалну заштиту која ће довести до снижавања економске неједнакости, док државе са стагнирајућим дохотком то нису у могућности. Ратови су имали различит утицај на преиндустријска и модерна друштва. У преиндустријским друштвима ратови су могли довести до пада или до раста економске неједнакости. Раст или смањење економске неједнакости, као посљедица ратова, у преиндустријском друштву зависило је од тога да ли рат доводи до колапса друштва, што смањује економску неједнакост, или је рат освајачки

у ком се користи бесплатна радна снага, што резултира растом економске неједнакости. У модерним друштвима ратови воде мобилизацији, разарању, прогресивном опорезивању, што је имало за посљедицу смањење економске неједнакости. Болести и епидемије су имале јачи утицај на прединдустријска друштва, гдје је услед смрти великог броја људи дошло до раста реалних најамнина. Модерне болести као што су HIV/AIDS или ебола нису имале значајнији утицај на економску неједнакост богатих земаља.

Дефинисање Кузњецовеих таласа за период прије индустријске револуције или за било који други период који карактерише стагнирајући доходак, значајно се разликује од дефинисања Кузњецових таласа за савремено доба које карактерише стабилан раст просјечног дохотка. Промјена економске неједнакости у прединдустријским друштвима не зависи од промјене дохотка или од структурних трансформација. Смањење економске неједнакости у прединдустријском периоду је посљедица катастрофалних изненадних догађаја као што су епидемије и болести. Услед епидемије и болести расте смртност становништва што доводи до смањења понуде радне снаге и раста реалних најамнина, чиме се смањује доходовна неједнакост (Pamuk, 2007, Alvarez-Nogal и Prados de la Eskosura, 2007). Са друге стране, висока смртност код богатијих чланова друштва доводи до дијелења посједа и имовине између насљедника (Alfani, 2010). Реакције на епидемије и болести су биле различите. Раст најамнина је онемогућен вантржишним механизмима у дијеловима Европе гдје су феудалне институције биле снажније. Неједнакост изражена кроз однос земљишне ренте и најамнине је вјероватно опала и на сјеверу и на југу Европе, али не подједнако (Милановић, 2016). Осим епидемија и болести, ратови такође могу довести до раста једнакости доходака.

Према Пикетију (Пикети 2001), ратно разарање и инфлација (која смањује вриједност за повјериоце) смањују економску неједнакост (неједнакост доходака) кроз општи пад доходака од имовине. Рат, као механизам смањења економије заступљен је и код Давида Рикарда. Давид Рикардо у 31. поглављу Начела политичке економије и опорезивања (1817) тврди да ратни трошкови који се финансирају кроз прогресивно опорезивање богатијих слојева друштва стварају већу тражњу за радном снагом од уобучајене потрошње богатих слојева друштва. На овакав начин држава ће запошљавати више појединаца, од којих су

много војници, што ће довести до раста тражње за радном снагом и смањења економске неједнакости.

У условима када се средњи доходак налази близу егзистенцијалног минимума и када је средњи доходак углавном константан, раст економске неједнакости није могућ без губитка становништва. У таквим условима раст економске неједнакости је могућ само у условима раста средњег дохотка, макар и незнатно. Рикбош (Ryckbosch, 2014) описује раст економске неједнакости на примјеру земаља БЕНЕЛУКС-а у периоду 1400-1850. помоћу границе могуће неједнакости. Градови и привредна активност су расли као посљедица стварања вишка вриједности. Раст вишка вриједности довео је до раста градова, што је даље довело до додатног увећања вишка вриједности. Раст вишка вриједности је довео до раста економске неједнакости, јер је вишак завршио у рукама капиталиста због промјене односа између приноса на капитал и најамнина. Због раста средњег дохотка долази до помјерања на десно на графикону бр. (4) што омогућава раст економске неједнакости. На основу свега наведеног, економска неједнакост у преиндустријским друштвима, која карактерише стабилност средњег дохотка, расте или се смањује усљед егзогених догађаја, док су ендегене силе економског раста и развоја у овом случају одустане.

Постиндустријска и модерна друштва која карактерише растући средњи доходак суштински се разликују од друштава у стагнацији, јер раст просјечног дохотка ствара потребан услов за раст економске неједнакости. Ово не значи да ће се се јавити раст економске неједнакости, већ значи да постоји могућност за раст економске неједнакости за разлику од друштава у стагнацији гдје је већи раст економске неједнакости могућ једино уз смањење броја становника. Иза Кузњецових таласа, као покретачка снага, стоје економски и политички фактори. Дивергенција доходака је скоро увијек посљедица политичких и друштвених борби и превирања. У фокусу политичких борби и превирања се скоро увијек налази расподјела или прерасподјела дохотка. Међутим, политичке борбе и превирања се увијек одвијају у оквиру економских параметара, као што су понуда квалификоване радне снаге, доступност капитала или других ресурса, глобализација, итд. Ови параметри се не могу мијењати у кратком року.

Политичке снаге које заговарају економску неједнакост добиће вјетар у леђа, ако постоји вишак радне снаге на тржишту у виду незапослености, или ако увођење савременије и нове технологије захтјева висококвалификовану радну снагу, итд. Међутим, ово им не гарантује побједу. Временски период после велике депресије и Другог свјетског рата у САД-у и Европи карактерише потискивање политика које иду на руку богатијим члановима друштва. Разлог за ово може се тражити у расту моћи синдиката на западу и расту моћи комунистичких партија на истоку, као и стална војна пријетња бившег СССР-а. Међутим, промјеном политичког окружења, увођење нових технологија које подразумијевају висококвалификовану радну снагу и економско отварање Кине довело је до промјене економских фактора који иду у корист капитала, што је довело до периода раста економске неједнакости који још траје. То је други Кузњецов талас који још увијек траје (Милановић, 2016).

1.4.2. Еволуција глобалне економске неједнакости

Савремено доба се може окарактерисати као доба глобализације, посебно период од 20 година након пада Берлинског зида до избијања свјетске економске и финансијске кризе 2008. године, које се може окарактерисати као ера високе глобализације. Овај период обиљежио је излазак Кине и земаља бившег СССР-а на међународну сцену, као и убрзани развој информационих и комуникационих технологија, што је омогућило компанијама да производне погоне преселе у друге земље, гдје могу искористити предности јефтине радне снаге, без губитка контроле.

Међутим, питање да ли овакав процес глобализације има значајног утицаја на све веће ширење или смањивање јаза између дохода земаља у развоју, представља једну од контроверзи у економској науци и литератури. Теорија међународне размјене, чији основ чини Хекшер-Олинов (Heckscher-Ohlin's model - HO) модел предвиђа да ће земље у развоју карактерисати нижи ниво економске неједнакости, као последица процеса глобализације. На основу Хекшер-Олиновог модела Самјуелсон и Стоплер су дефинисали теорему (Stolper-Samuelson (SS) theorem) према којој ће отвореност највише користити оном производном фактору који је релативно најобилнији у држави, јер специјализација у

трговини ће највише погодовати секторима у којима доминира релативно најобилнији фактор.

У земљама у развоју релативно најобилнији фактор представља радна снага коју карактерише низак ниво образовања и вјештина која представља и компаративну предност ових земаља. Раст глобализације и отворености требало би да доведе до раста тражње за овом радном снагом, чиме би дошло и до раста њихових реалних најамнина и смањења економске неједнакости унутар ових привреда. (Meschi, et al, 2007). Теорема полази од претпоставке да су производи који се производе у појединим индустријама савршени супститути, без обзира на земљу поријекла и да трошкови производње зависе само од цијена фактора чија је понуда фиксна за сваку поједину земљу. Према претходно описаном тврђењу, глобализација и раст међународне размјене требало би да доведе до смањења економске неједнакости у оквиру појединих земаља у развоју.

Међутим, ако посматрамо модел са два фактора високо образована радна снага и радна снага коју карактерише низак ниво образовања и вјештина, смањење и уклањање баријера међународне размјене довешће до релативног раста цијена производа и услуга у чијој производњи доминира високо образована радна снага у земљама гдје је високо образована радна снага доминантна у односу на радну снагу коју карактерише низак ниво образовања и вјештина. Процес глобализације ће имати супротан ефекат у земљама у којима је доминантна радна снага коју карактерише низак ниво образовања и вјештина. Имајући у виду претходно наведено, према Стоплер-Самјуелсоновој теореме глобализација ће довести до раста реалних најамнина високо образоване снаге и смањења реалних најамнина радне снаге коју карактерише низак ниво образовања и вјештина у државама у којима је доминантна високо образована радна снага. Према неким верзијама ове теореме у условима слободне трговине, реалне најамнине једног фактора (високо образоване радне снаге или и радне снаге коју карактерише низак ниво образовања и вјештина) биће једнаке у свим земљама. (Abrego, et al, 2002). Иако Хекшер-Олинов модел предвиђа да ће од раста глобализације и отворености имати користи (кроз раст бдп-а) и напредне развијене економије, које карактерише високообразована радна снага и економије у развоју, Стоплер-Самјуелсонова теорема тврди да ће ова корист бити на штету реалних најамнина радне снаге

коју карактерише низак ниво образовања и вјештина, што може довести до раста економске неједнакости између развијених и земаља у развоју (Abrego, et al, 2002).

Године које су претходиле економској и финансијској кризи биле су године које се могу окарактерисати као године највеће глобализације у историји свијета (Милановић, 2016). Међутим, добити од глобализације нису равномјерно распоређене. У протекле двије деценије највише користи од глобализације имали су појединци који се налазе око 50-тог перцентиала дистрибуције дохотка, тј. око медијане, и најбогатијих 1% који се налазе у самом врху дистрибуције дохотка.

Раст реалног дохотка је за најбогатијих 1% у протекле двије деценије износио више од 60% (Милановић, 2012). Ипак највећи раст забиљежен је око 50-тог перцентиала дистрибуције дохотка. Реални доходак појединаца који се налазе на медијани дистрибуције дохотка порастао је за 80%, док је раст реалног дохотка појединаца који се налазе близу медијане износио 70% (Милановић, 2012). У интервалу између 50-тог и 60-тог перцентиала налази се:

- 200 милиона Кинеза,
- 90 милиона Индијаца и
- 30 милиона појединаца из Индонезије, Бразила и Египта.

Појединци који чине доњу трећину глобалне дистрибуције дохотка су такође осјетили бенефите глобализације. Раст реалног дохотка ове групе појединаца је износио између 40% и 70%. Изузетак чини 5% најсиромашнијих чији су реални доходи остали исти. Раст доходака на дну глобалне пирамиде дистрибуције доходака омогућио је смањење учешћа ``апсолутно сиромашних`` са 44% на 23% у протекле двије деценије.

Раст реалног дохотка био је најнижи за појединце који се налазе око 80-тог перцентиала. Ови појединци, које можемо звати виша средња класа свијета, обухватају појединце из бивших комунистичких земаља, земаља Латинске Америке, као и грађане других развијенијих земаља чији су доходи стагнирали. Генерално гледано, доња трећина у расподјели дохотка, са изузетком 5% најсиромашнијих је значајно побољшала свој положај и многи појединци су избјегли могућност да се нађу у групи апсолутног сиромаштва. Друга трећина појединаца је такође значајно побољшала свој положај у глобалној дистрибуцији дохотка остварујући

раст реалног дохотка од приближно 3% per capita у просјеку годишње. Ако се посматра горњи квинтил глобалне расподеле дохотка, уочава се да су најбогатијих 1%, као и горњи вентил значајно побољшали свој положај у глобалној дистрибуцији дохотка, док су 20% наредних појединаца у глобалној дистрибуцији дохотка остварили скоро никакав раст реалног дохотка, или су у потпуности стагнирали.

Оваква поларизација у горњем кварталу расподеле омогућила је да 1% најбогатијих, постану још богатији, чиме су стекли назив побједници глобализације. Горњи перцентил расподеле чине 12% најбогатијих Американаца (што је приближно 30 милиона појединаца), између 3 и 6% најбогатијих Британаца, Њемаца и Јапанаца. Овај ``клуб`` најбогатијих чине ``стари свјетски богаташи`` који обухвата богате земље Западне европе, Сјеверне Америке и Јапан. Овом клубу припадају становници Италије, Грчке и Шпаније, као и Руси, Бразилци и становници Јужноафричке Републике. Највећи губитници процеса глобализације су становници Африке. Просјечан Кенијац је пао са 22 перцентила на 12 перцентил у глобалној дистрибуцији дохотка. Ако посматрамо просјечног Африканца прије двије деценије, његов медијални доходак је износио двије трећине медијалног дохотка у глобалној дистрибуцији. Данас, двије деценије послје медијални доходак просјечног Африканца износи мање од 50% медијалног дохотка у глобалној дистрибуцији.

У анализи глобалне неједнакости важно је утврдити да ли расту глобалне неједнакости више доприноси неједнакост између (сиромашних и богатих) појединаца који живе у истој држави или је важнији јаз између појединаца који живе у различитим земљама. Први случај дефинише се као ``класно заснована економска неједнакост``, а други случај као ``локацијски заснована економску неједнакост``. Глобалну економску неједнакост чине економска неједнакост унутар земаља и економска неједнакост између земаља. Раст глобалне економске неједнакости у XIX и XX вијеку генерисан је богаћењем Уједињеног Краљевства, САД-а и земаља Западне Европе док су Индија и Кина остале сиромашне. Утицај ``локације`` на глобалну економску неједнакост је у XIX вијеку био скоро занемарив, тј. само 20% глобалне економске неједнакости је било резултат разлика између земаља. Економска неједнакост унутар земаља, тј. ``класна`` компонента глобалне економске неједнакости чинила је 80% глобалне економске неједнакости.

Родити се у друштвеној групи са високом дохотком је било значајније, него бити рођен у Енглеској, Кини или Русији. Ова ситуација се мијења већ у наредном вијеку и већ половином XX вијека 80% глобалне економске неједнакости резултат је мјеста рођења (или боравка у случају миграната).

У периоду 1870-2008. година економска неједнакост је нарасла за 40 процентних поена и уочава се и промјена у односу ``класне`` и ``локацијске`` компоненте глобалне економске неједнакости, гдје све већи значај има ``локацијска`` компонента глобалне економске неједнакости. Све већи значај ``локацијске`` компоненте глобалне економске неједнакости значи да је животни стандард британских радника растао брже од животног стандарда средње, више средње класе, чак и богатих појединаца у Африци и Азији. Ово се сматра периодом у коме је рођен ``Трећи свијет``. У савременим условима и даље доминантан утицај на животни стандард има ``локацијска`` компонента глобалне економске неједнакости. У литератури то се дефинише као ``премија држављанства`` за оне рођене у добрим државама, и као ``пенале држављанства`` за оне рођене у лошим државама. Карактеристично је да значај ``локацијске`` компоненте глобалне економске неједнакости почиње да опада. Логично се поставља питање да ли ће у будуће примат опет припасти ``класној`` компонента глобалне економске неједнакости., ако се настави тренд економске конвергенције сиромашних, земаља у развоју и богатих земаља и ако се настави тренд раста унутрашње економске неједнакости, онда се може очекивати да ``класна`` компонента глобалне економске неједнакости поново добије на значају.

2. Државна улога у рјешавању проблема неефикасности тржишта и подстицања економске ефикасности

2.1. Тржишна неефикасност и планирање

Анализа економских система подразумијева постојање традиционалне, али и сасвим погрешне дихотомије. Пема овој традиционалној дихотомији привреде су подијелене на планске и тржишне, при чему у прву групу спадају бирократски и нетржишни системи, док другу групу чине привреде у којима тржиште има централно мјесту, али које се никада нису одрицале системске и координисане економске политике (Маџар, 2001). Оваква подјела је погрешна из разлога што не постоји сигурност да ће у планским привредама планирање континуирано имати централну улогу у организовању привредне дјелатности, нити да ће тржишне привреде бити лишене системског планирања. У стварности се показало да многе савремене и развијене привреде имају развијено планирање, инструменте и институције којима се усмјерава привредни развој.

У свакој привреди која се посматра као јединствена цјелина, све одлуке које се доносе дијеле се у двије групе. У прву групу спадају крупне, стратешке и нерепетитивне одлуке које дефинишу функционисање самог система и на основу којих се дефинише оквир за даље одлучивање. У другу групу одлука спадају одлуке које управљачки центар препушта управљачкој периферији као некој врсти неуровегетативног система (Маџар, 2001). Оно што сваку привреду, у одређеној мјери, чини планском јесте неизбежно постојање и једне и друге групе одлука. Ниво у коме се и датој привреди спутава и онемогућава тржиште не представља показатељ или мјеру планског карактера. Са друге стране, уколико управљачки центар буде претрпан великим бројем одлука и на тај начин изгуби могућност контроле и координације, онда таква привреда губи обиљежја планске привреде, без обзира што је у таквој привреди тржиште потпуно занемарено.

Иако је са научног аспекта јасно да скоро све привреде у себи садрже и компоненту планирања, и даље је веома укоријењено мишљење да тржиште и планирање представљају неспојиве облике организовања привредне активности. Став неокласичара најбоље је изложио Лионел Робинс: ``Наводна предност економског планирања – наиме да нуди извјесност са обзиром на будућност – зависи од претпоставке да су у условима планирања контролне силе, избори појединаца који троше и штеде, саме доведене под контролу планера. Према томе, јавља се парадокс: или је планер без инструмената израчунавања циљева заједнице којој намјерава служити, или ако обнови те инструменте, уклања *raison d'être plana*``.¹³

Са друге стране, марксистичка верзија претходне констатације тврди да приватно тржиште подразумева анархију у производњи и доводи до капиталистичких односа и као такво мора бити замијењено државним планирањем. Државно власништво је једино што може замијенити приватно власништво и на такав начин се индивидуалне одлуке замјењују централним одлукама државе.

Тржишта савремених привреда далеко су од конкурентних и показују доста неефикасности. Поставља се питање зашто не прећи у потпуности на централно планирање. Разлог је веома велика неефикасност централног планирања. Као рјешење се намеће неки вид мјешовите привреде. Ни мјешовите привреде нису прихватљиве због неоправданог еклектицизма. Циљ је сачувати сувереност потрошача и аутономију произвођача. Да би се сачувала сувереност потрошача и аутономија произвођача неопходно је тржиште, али не *laissez-faire* тржиште. То значи да је тржиште неопходно као средство планирања у строго дефинисаној сфери приоритета (Хорват, 2007). Да би тржиште било ефикасно, неопходно је тржишне недостатке исправити планским интервенцијама. То значи да је планирање неопходан предуслов ефикасног тржишта (Хорват, 2007). Тржиште и планирање нису само себи циљ, већ представљају инструменте за ефикасно организовање привредне активности.

¹³Robbins, L. (1932). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: Roemiller, p.113.

2.1.1. Функције планирања

У савременим привредама увијек ће постојати потреба за планирањем. Разлог за сталну потребу за планирањем је постојање потреба које тржиште не може да задовољи или не може да задовољи ефикасно као механизам директног управљања. Само тржиште затијева постојање регулативног система чије дизајнирање подразумијева планску интервенцију, а чије управљање подразумијева доношење стратешких и нерепетитивних одлука које могу да буду рационално донесене само уз планску координацију. Због свега наведеног јасно је да у савременим привредама постоји велики број функција које систем планирања треба да обави.

Усмјеравање и предвиђање. Под усмјеравањем се подразумијева избор крупних динамичких алтернатива за које тржишни систем не гарантује пуну друштвену рационалност. Без усмјеравања привреда би као велики стохастички систем врло лако могла да крене инфериорном динамичком путањом и на такав начин створи велике губитке у виду разлика између ефеката остварених на актуелној путањи и ефеката на потенцијално достижној путањи, која је пропуштена стицајем околности (Маџар, 2001). Као и тржишни систем и институционалне механизме планског усмјеравања карактеришу несавршености и екстерналије и не постоји гаранција супериорности планског усмјеравања у односу на тржишно усмјеравање. Планско усмјеравање има смисла само у ситуацијама када је недвосмислено доказана супериорност у односу на тржишни механизам.

Предвиђање је неопходно и неизбежно при доношењу економских одлука. Предвиђање је неопходно како у управљачким центрима код доношења јединствених и нерепетитивних одлука, тако и за рутинско одлучивање на периферији система. Предвиђање је од изузетне важности код креирања развојне политике, јер дефинишу динамичка ограничења унутар којих се тражи глобални оптимум за привреду као цјелину (Маџар, 2001). И тржишни механизам такође предвиђа будућа кретања, понекад и прецизније од управљачких центара. Дугорочна предвиђања треба да се третирају као потенцијална будућност, а управљачки центри који креирају актуелну економску политику требају да се фокусирају на предвиђање у зависности од кадровске и институционалне опремљености друштва.

Информациона и координациона функција. Све одлуке донесене у привреди директно зависе од великог броја других одлука, а индиректно зависе од свих других одлука. Ова тврдња иде у прилог планске *ante* координације, за разлику од тржишне, *ex post* координације која се састоји у реакцијама на већ донесене одлуке и нерационално утрошене ресурсе. Прије него што су ресурси покренути и ангажовани спроводи се планска координација на папиру. Планска координација омогућава доношење одлуке имајући у виду и све остале одлуке. Уколико се одлуке доносе имајући у виду друге одлуке, није могуће доћи до оптималног рјешења. Међутим, друштвена координација има смисла само у мјери у којој је друштво за њу оспособљено. За свјесно и планско дизајнирање механизма планске координације неопходно је велико знање. Са друге стране иако је за постизање високих перформанси тржишног система неопходно институционално уређење и регулација, тржишни систем у већини својих сегмената може да израсте и спонтано (Маџар, 2001).

Информациона функција је у одређеној мјери садржана у функцији предвиђања. Предвиђање подразумијева пружање неизвјесних информација о будућности, које могу да имају велику употребну вриједност. Информациона функција подразумијева пружање информација о текућим акцијама на основу којих би сви учесници и субјекти донијели одлуке на основу којих би остварили максималне резултате. Информациона функција је садржана и у координационој функцији, јер координација подразумијева и прикупљање информација о активностима других. Сама доступност информација представља веома ефикасно средство за координацију.

Пропулзија и мобилизација. Пропулзија се дефинише као убрзавање економског раста или осигуравање експанзије бдп-а по вишој стопи него што би то био случај у одсуству функција које осигуравају пропулзију (Маџар, 2001). Вријеме се често користи као критеријум за оцјену политика које стоје иза пропулзије. Као супериорне се означавају оне политике које уз исте остале услове имају за резултат више стопе економског раста, односно, које омогућавају да се за краће вријеме реализују развојни циљеви. Као други критеријум се дефинишу трошкови раста. Међутим, у дугом року трошкови раста се могу свести на вријеме. Оне политике које омогућавају реализацију циљева остварују уз ниже ангажовање ресурса могу уштеде користити за додатну пропулзију.

За ефикасну пропулзију неопходана је ефикасна мобилизација. Мобилизација подразумијева раст обима ресурса који се користе у процесу привредног развоја. Раст стопе акумулације и акумулационог потенцијала привреде је најважнији вид мобилизације. У административним, али у тржишним привредама, најзначајнију улогу у дефинисању и спровођењу мјера којима се подстиче мобилизација има држава. Држава је највећи инвеститор у инфраструктурне и сродне дјелатности које финансира из фискалног суфицита или јавних зајмова и на тај начин увећава укупно богатство привреде у односу на алтернативу без државне интервенције. Пласирањем фискалних вишкова на тржишту капитала, кроз повећање понуде капитала, смањује његову цијену чиме подстиче приватне инвестиције. Селективним опорезивањем потрошње и фаворизовањем штедње, инвестиција и предузетништва, држава директно утиче на понашање тржишних учесника, подстичући њихов допринос економском расту. Подстичући пребацивање из непродуктивних у високопродуктивне гране, држава у великој мјери повећава акумулациони потенцијал. Осим мобилизације, пропулзија обухвата велики број других фактора којима се убрзава технички напредак. За постизање дугорочно одрживог раста није довољно, а чак ни потребно обезбјеђивати сталну и континуирану мобилизацију ресурса. На дуг рок много је важније обезбиједити раст ефикасности употребе ресурса, а не само њихов континуиран раст. Због овог разлога, координација се у великој мјери преплиће са пропулзијом и представља један од основних предуслова за обезбјеђење ефикасне пропулзије.

Изградња институција и формулисање економске политике. Ова функција планирања подразумијева избор најцјелисходнијих аутоматизама унутар широке класе алтернативних аранжмана (Маџар, 2001). У овом смислу, у оквиру планирања се подразумијевају одлуке чији је смисао да утичу на одлуке донесене на нижем нивоу и да се осигура да одлуке нижих нивоа буду у складу са интересима цијелог друштва. Јединствени и непоновљиви подухвати, попут политике стабилизације, смањења царинских баријера, итд. такође представљају предмет планирања економске политике. Потпуно је незамисливо да овакви подухвати буду препуштени аутоматским механизмима, имајући у виду њихову непоновљивост и јединственост. Овакви подухвати се не би поставили као економскополитички проблем да је постојала могућност да се они изведу само од себе.

Осим наведених функција планирања, у литератури се још наводе и задовољење колективних преференција, усклађивање интереса и завођење дисциплине у понашању органа јавне власти и корективна функција планирања којом се отклањају различити тржишни недостаци. Овдје се првенствено мисли на регулисање екстерналија.

Број функција планирања, које се обављају кроз планске механизме у појединачном друштву зависи од карактера и сврхе анализе. Према другим ауторима постоје само четири функције планирања: предвиђање, координација, утврђивање оптималне стратегије реализације онога што је планирано и наметање дисциплине органима који спроводе економску политику (Хорват, 2007). Пут ка разарању система планирања представља неконтролисано и неумјерено ширење свјесног управљања. Фокус на мали број веома важних, крупних и стратешких одлука је неопходан за сваку успјешну планску привреду. Да би поменуте стратешке одлуке биле обухваћене системом планирања, као и да би се обезбиједила ефикасност система планирања, систем планирања, као цјелина мора да има развијене механизме аутоматске регулације.

Неопходан комплемент рационалног система планирања на стратешком нивоу представља систем аутоматског регулисања. Дизајнирање и креирање институционалног оквира за развој и одржавање система аутоматског регулисања спада у домен планирања привредног развоја. Тржиште представља основни систем аутоматског регулисања привредне активности. Тржишни систем представља неопходан предуслов за ефикасно планирање. За ефикасно функционисање тржишног механизма неопходно је постојање институционално уређеног, правним поретком заштићеног приватног власништва. Значи да је за ефикасно планирање неопходно ефикасно тржиште, а за ефикасно тржиште је неопходна приватна својина. Намеће се закључак да је приватно власништво темељ ефикасног планирања. На овај начин је традиционално схватање о комплементарности тржишта и јавног власништва у потпуности обрнут.

Економско политичка доктрина која је била заступљена у земљама чланицама бившег Совјетског Савеза, као и у другим бившим социјалистичким земљама подразумевала је потпуно игнорисање тржишног механизма. У условима централно-планског система, све

одлуке о производњи, цијенама, улагањима, као и о производним нормама које се морају остварити доношене су у државним установама. Само нормирање планова је било постављено на нерационалној основи, на начин да се вредновало и охрабривало свако пребацивање норми у производњи челика, док су се планови морали у потпуности и до детаља спроводити у производњи робе широке потрошње. Падом Берлинског зида и распадом бившег Совјетског Савеза, нестаје и централно плански систем и све бивше социјалистичке привреде прелазе на тржишни систем планирања.

Као супротност централно планској доктрини, на западу (посебно у САД-у) се неспутано и слободно тржиште сматра најбољим организатором привредне активности. Иако је велика економска криза 30-их година прошлог вијека показала да тржишни механизам не може самостално да на најефикаснији начин организује привредну дјелатност, економскополитичка доктрина о слободном тржишном механизму које је у потпуности лишено државне интервенције поново постаје заступљена у развијеним капиталистичким земљама свијета. Слободно дјеловање тржишта ће кроз несметан раст конкуренције имати за резултат ефикаснију употребу ресурса. Међутим, неконтролисан раст слободне конкуренција ће имати за резултат настајање тржишних несавршености у виду раста концентрације тржишне моћи. Кроз раст конкуренције, најефикаснији ће опстати на тржишту док ће они мање ефикасни бити елиминисани са тржишта. Конкуренција ће кроз процес тржишне селекције имати за посљедицу раст концентрације тржишне моћи и на тај начин створити услове за настанак олигопола, дуопола или чак екстремног случаја монопола.

Планирање је неопходно и у привредама које се строго декларишу као тржишне. Дефинисање и спровођење пласираних активности је неопходно како би се исправиле многе тржишне аномалије, али првенствено из разлога како би се привредни развој усмјерио у жељеном правцу који подразумијева дугорочно одржив раст животног стандарда свих чланова друштва. Јер тржишни механизам уколико није руковођен од стране државе, бар у оквиру оних стратешких и нерепетитивних одлука, врло вјероватно неће самосталним дјеловањем довести до дугорочно одрживог раста животног стандарда свих чланова друштва.

2.2. Разлози и инструменти државне интервенције на тржишту

2.2.1. Узроци државне интервенције на неефикасним тржиштима

Мансфилд и Јохе (Mansfield and Yohe, 2004) дефинисали су тржиште као институцију гдје се утврђују цијене добара и услуга и гдје произвођачи и потрошачи размјењују добра и услуге. Цијене се могу формирати под утицајем понуде и тражње или под утицајем државе. Ријеткост и ограниченост ресурса налаже произвођачима и потрошачима њихову ефикасну и рационалну употребу. Према ЛеГранду, Проперу и другима (Le Grand, Propper et al. 2008) држава треба да обезбиједи одговарајуће подстицаје и законски оквир за ефикасно функционисање тржишта. Државна интервенција на ефикасним тржиштима довела би до пада ефикасности и раста мртвог терета, док неефикасна тржишта пружају простор за Парето-побољшања.

Мансфилд и Јохе (Mansfield and Yohe, 2004) истичу да прва теорема економије благостања подразумијева задовољење следећих претпоставки, како би се тржишта могла класификовати као савршено ефикасна:

- Неограничено много произвођача који појединачно не могу утицати на продајну цијену производа;
- Неограничено много купаца који појединачно не могу утицати на продајну цијену производа;
- Слободан улазак и излазак са тржишта, што значи да сви произвођачи у дугом року остварују просјечан профит;
- Савршена хомогеност производа, сваки произвођач је *price taker* који се сусреће са кривом тражње која је савршено еластична;
- Савршена информисаност, сви произвођачи и купци располажу истим информацијама о цијенама и производима, и сви произвођачи су савршено информисани о својим конкурентима;
- Савршена мобилност свих фактора производње.

Штиглиц и Браун (Stiglitz and Brown, 2000) истичу да ко једна од ових претпоставки није испуњена, тржишта нису ефикасна и неће моћи ефикасно вршити алокацију ресурса. Овакав став ствара рационалан основ за државну интервенцију. Тисдејл и Хартли (Tisdell and Hartley, 2008) истичу да је државна интервенција понекад неопходна и на ефикасним тржиштима у условима гдје тржишне цијене не обухватају екстерналије и гдје растућа економска неједнакост пријети да прерасте у растуће сиромаштво. Неефикасна тржишта онемогућавају раст укупног благостања на начин од кога ће имати користи и произвођачи и потрошачи. Дата-Чаудури (Datta-Chaudhuri, 1990) истиче да имајући у виду да је тржишна ефикасност функција интуиције учесника у економским активностима, држава може позитивно да утиче на понашања произвођача и потрошача.

Став према коме држава треба да интервенише на тржишту јер зна шта је најбоље за сваког појединца, боље од њих самих, назива се патернализам. Супротан став патерналистичкој улози државе је либертинизам према коме држава треба да поштује преференције потрошача. Појединци, произвођачи и потрошачи, могу својим акцијама да доведу до настанка трошкова које продајне цијене не обухватају, што има за резултат неефикасност тржишног механизма. Долан и Олсен (Dolan and Olsen, 2001) истичу да држава мора да интервенише на тржишту, чак и условима када је стање појединаца резултат њихове слободне воље и избора, што се односи на санкционисање употребе опијата. Сличан став имају и Ле Гранд, Пропер и други (Le Grand, Propper et al. 2008) према коме држава мора да игра патернистичку улогу на тај начин утиче на појединце подстичући опрез. Држава је приморана да утиче на ове појединце јер њихово понашање ствара трошкове друштву које тржиште не може да контролише. Ле Гранд, Пропер и други (Le Grand, Propper et al. 2008), такође истичу да ефикасна тржишта максимизирају благостање друштва. То не значи да распоdjела благостања мора и/или треба бити праведна, или једнака. Када год тржишни механизам, па макар и био савршено ефикасан, игнорише економску неједнакост, држава мора да интервенише. О овоме свједоче и ставови Адама Смита: ``...сваки појединац треба да учествује у распоdjели резултата свог рада тако да буде нахрањен, одјеვენ и угошћен на начин који њему одговара.``¹⁴

¹⁴Smith, A. (1976, first published 1776). *An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations*, Volume II, V, Part II, University of Chicago Press: Chicago

2.2.2. Инструменти државне интервенције на неефикасним тржиштима

Интервенција државе је неопходна како на неефикасним, тако и на ефикасним тржиштима. Држава својим инструментима настоји побољшати тржишне исходе на неефикасним тржиштима, а кад су у питању ефикасна тржишта, тада држава настоји да постојећи систем учини праведнијим. Економисти, како у академским круговима, тако и као креатори економских политика, све више пажње посвећују анализи односа економске неједнакости, могућности настанка социјалних немира, економских криза и економског раста. Рајан (Rajan, 2010) указује на допринос економске неједнакости убрзавању финансијских циклуса, које је посијало сјеме кризе. Са друге стране Штиглиц (Stiglitz, 2012) истиче улогу политичко-економских фактора (посебно улогу богатијих слојева становништва) у формирању ``балона`` на финансијским тржиштима који су претходили економској кризи у свијету. Берг и Остреј (Berg and Ostry, 2011) истичу да виши ниво економске једнакости може допринијети да се одржи економски раст. Истраживање се заснива на више деценијској анализи великог броја земаља. На основу овог рада формиран је ``лабав`` консензус у економској науци према коме је економска неједнакост штетна за економски раст. Овај консензус се заснива на чињеници да неједнакост у образовању и здравству може довести до смањења обима инвестиција, политичке и економске нестабилности која може да успори темпо и трајање економског раста.

Питање економске неједнакости, само по себи не представља варијаблу економских политика. Економска неједнакост представља резултат политичких одлука, међусобних интеракција тржишних учесника и других егзогених фактора (Rhee, 2012). Када се разматра однос између економске неједнакости и раста, мисли се на политике којима се мијења расподела дохотка, а не сам процес расподеле. Основно питање на које тежимо да дамо одговор је да ли политике које су усмјерене на једнакост доходака подстичу или штете економском расту? Чињеница да економска неједнакост може допринијети одржавању економског раста, не подразумејева аутоматску подршку редистрибутивним политикама. И у условима економске неједнакости која је штетна за економски раст, редистрибутивне политике могу додатно наштетити економском расту.

Најчешће кориштени инструменти прерасподјеле су прогресивно опорезивање и државни трансфери. У економској науци не постоји јединствен став о утицају прогресивног опорезивања на економски раст. Раст пореза и трансферних давања је штетан за економски раст (Okun, 1975). Због конвексности функције мртвог терета, губитак благостања расте са растом пореза и трансферних давања (Barro, 1990; Jaimovich and Rebelo, 2012). Међутим, редистрибуција кроз прогресивне порезе и трансфере не мора увијек да буде штетна за економски раст. Такве су ситуације када се прогресивним порезима финансирају јавне инвестиције, када се трансферним давањима побољшава положај сиромашних (Benabou, 2000), или када се трансферним давањима унапрјеђује образовни и здравствени положај сиромашних чиме се елиминишу несавршености тржишта рада и тржишта капитала (Saint-Paul and Verdier, 1993, 1997). У таквим ситуацијама редистрибутивна политика помоћу прогресивног опорезивања и државних трансфера подстиче и једнакост и економски раст. Уколико од редистрибутивне политике имају корист сиромашнији слојеви друштва, онда се за дистрибутивни ефекат каже да је прогресиван. У супротном, дистрибутивни ефекат је регресиван. Међутим, не морају сви трансфери имати редистрибутивну функцију. Истраживања у економској науци доказују да примјена директних редистрибутивних мјера доказује Ричард-Мелцерову хипотезу да друштва која карактерише висок степен неједнакости чешће прибијегавају редистрибутивним мјерама (Meltzer and Richard, 1983).

Прогресивно опорезивање је дизајнирано са циљем да се прикупи већи диодохотка богатијих слојева друштва и да се прикупљени износ расподјели сиромашнијим слојевима друштва кроз трансферна давања, на тај начин смањујући економску неједнакост мјерену расположивим дохотком у односу на економску неједнакост мјерену опорезивим дохотком. Увођење прогресивног опорезивања у циљу прикупљања средстава намијењених за прерасподјелу, може довести до различитог понашања појединаца са циљем снижавања опорезивог дохотка. Да би смањили опорезиви доходак појединци могу изабрати да мање раде или да пријаве мањи износ опорезивог дохотка (пореска евазија).

Утицај прогресивног опорезивања на понуду рада зависи од еластичности понуде рада. Чињеница да је понуда рада релативно нееластична (ситуација када се доходовни ефекат

пореза и ефекат супституције због увођења вишег пореза неутралишу) не значи да пореско оптерећење није дисторзивно, тј. да не доводи до настанка мртвог терета (Штиглиц, 2013). У случају раста пореских стопа на нето плате, под претпоставком да је ефекат супституције превазилази ефекат дохотка, нето плата после пореза биће нижа од износа плате прије пореза, што ће довести до смањења понуде рада. У случају када ефекат дохотка превазилази ефекат супституције, понуда рада је савијена уназад, прогресивно опорезивање доведиће до раста понуде радне снаге. Опорезивање ће имати за резултат раст мртвог терета све док постоји ефекат супституције. Мртви терет опорезивања расте са величином ефекта супституције, као и са квадратом пореске стопе (Штиглиц, 2013). Посматрано из угла произвођача, прогресивно опорезивање рада доведиће до раста трошкова производње и произвођач ће настојати да супституише рад јефтинијим фактором производње (нпр. капиталом под претпоставком константне продуктивности). Супституција фактора зависи од еластичности супституције фактора која зависи од техничко-технолошких карактеристика самог производног процеса. Дакле, прогресивно опорезивање (под претпоставком константних продуктивности) рада доведиће до промјене релативних цијена фактора, што ће утицати на произвођача да супституише рад јефтинијим фактором производње.

2.2.3. Хипотеза о прерасподјели

Један од кључних аспеката који се тичу односа између економске неједнакости и економског раста који се све чешће анализира у економској литератури (Perotti 1992; Perotti 1993; Persson and Tabellini 1994; Bertola 1993; Alesina and Rodrik 1994; Alesina and Perotti 1994) фокусира се на вези између неједнакости тржишно генерисаних доходака и интензитета прерасподјеле. Ова веза између неједнакости тржишно генерисаних доходака и интензитета прерасподјеле се у Перотијевом раду (Perotti, 1996), у коме је приказано обимно истраживање различитих теорија које се доносе на везу између економског раста, расподјеле доходака и демократије, налази у оквиру наслова ``приступ ендogene фискалне политике``.

Приступ ендogene фискалне политике подразумијева два корака или двије структурне једначине. Први корак се односи на политички механизам који објашњава начин на који виши ниво неједнакости у тржишно генерисаним дохоцима доводи до све веће прерасподјеле, која подразумијева дисторзивно опорезивање. Други корак се односи на економски механизам који објашњава како дисторзивни порези смањују економски раст. Као закључак произилази да виши ниво економске неједнакости успорава економски раст. Политички механизам се реализује кроз хипотезу о ``средишњем гласачу``.

Ова теорема полази од претпоставке друштва које карактерише висок степен економске неједнакости. У таквиом условима просјечан доходак је знатно изнад дохотка који остварује ``средишњи гласач``. Уколико све тржишно генерисане дохотке такве привреде поредамо од најмањег до највећег, просјечан доходак представља аритметичку средину свих доходака, док доходак ``средишњег гласача`` представља медијану. Што је економска неједнакост већа то је просјечан доходак већи од медијане и то је ``средишњи гласач`` сиромашнији. Што је ``средишњи гласач`` сиромашнији то има више подстицаја да се политички бори (гласа) за редистрибутивне трансфере. Уколико су државни нето трансфери прогресивни, у условима економске неједнакости, то ``средишњи гласач`` може да оставри више користи од комбинованог ефекта државних трансфера и прогресивног опорезивања. Дакле висок ниво економске неједнакости доводи до дисторзивних пореза и државних трансфера који искривљују економске одлуке. Државни трансфери у виду социјалне помоћи и редистрибутивни порези смањују подстицај људи да се укључе на тржиште рада, искривљују одлуке о штедњи и на тај начин успоравају или смањују економски раст.

Емпиријско тестирање хипотезе о ``средишњем гласачу`` је све чешће у економској науци. Велики број радова примјењујући упоредну анализу између велиог броја држава тестирају хипотезу о ``средишњем гласачу`` и веома често не налазе баш чврсте доказе о њеном постојању (Dalgaard, Hansen and Larsen 2005, Kenworthy and McCall 2008, Lind 2005, Moene and Wallerstein 2001, Nel 2007, Creedy and Moslehi 2009). Уз већ постојеће радове, одређен број аутора и истраживача редефинише сам појам и идентитет ``средишњег гласача``, првенствено због непостојања чврстих доказа о примјени хипотезе о ``средишњем гласачу``.

Дхами, и други (Dhami and el-Nowaihi, 2007) редефинишу појам гласача, на начин да он, или она више пажње посвећује праведности редистрибутивних политика, него индивидуалним благостању. Шајо (Shayo, 2009) у анализу уводи појам ``лични национални идентитет`` за који тврди да је најизраженији код сиромашнијих слојева, што смањује њихову склоност да гласају за редистрибутивне политике.¹⁵ Према Ходлеру (Hodler, 2008) гласач поред дохотка, пажњу посвећује и слободном времену. Државе чији становници преферирају слободно вријеме склоније су редистрибутивним политикама. Беренбоим, и други (Berenboim and Karabarbounis, 2008) предлажу хипотезу ``један долар-један глас`` гдје би економски јаче групе појединаца биле у могућности да наметну своје преференције у погледу редистрибутивних политика.

Све чешћа употреба микро-података о нивоу доходака, као и инсистирање на тржишним дохоцима произилази из методологије коју је први примјенио Бранко Милановић¹⁶ гдје су први пут кориштени подаци о дохоцима на нивоу домаћинстава добијени из анкете о износу дохотка по домаћинству. Анализа је обухватила 24 државе за период од 20 година и сам процес тестирања хипотезе о ``средишњем гласачу`` је довео до рефолмулисања саме хипотезе. Резултати снажно подржавају постојање хипотезе, што је већа неједнакост тржишно генерисаних доходака, држава ће више тежити да својим механизмима прерасподјелује сиромашнијим слојевима. Према овом истраживању, у многим претходним радовима нису кориштени ``исправни`` подаци. За објективно тестирање хипотезе о ``средишњем гласачу`` неопходно је користити добит коју су остварили поједини децили у расподјели дохотка, под претпоставком рангирања појединаца по њиховом тржишном дохотку, тј. дохотку који претходи прерасподјели.

Претходна тестирања хипотезе о ``средишњем гласачу`` заснивала су се на рангирању појединаца по њиховом расположивом дохотку, који представља резултат редистрибутивних мјера. Употреба расположивог дохотка за тестирање хипотезе о

¹⁵ Према Карлу Марксу, ``национални идентитет`` у овом случају има функцију ``опијума народа``.

¹⁶ Milanovic, B., 2000. The median voter hypothesis, income inequality and income redistribution: An empirical test with the required data. *European Journal of Political Economy* 16, 367-410

``средишњем гласачу`` је логички погрешна, из разлога што расположиви доходак представља резултат, или посљедицу редистрибутивних мјера. За директну процјену редистрибутивних ефеката предлаже се примјена тзв *sharegain*.¹⁷ Ако посматрамо учешће најсиромашнијег децила у расподјели тржишног и расположивог дохотка, под претпоставком прогресивности редистрибутивних ефеката (пореза и трансферних давања), тада ће сиромашнији слојеви имати веће учешће у расположивом дохотку, него у тржишно генерисаном дохотку. Разлика између ова два учешћа се назива *sharegain*. Емпиријски резултати истраживања из 2000. године (Милановић, 2000) указују да је *sharegain* значајно виши за сиромашније дециле, док је негативан за богатије дециле друштва. Ово значи да су од редистрибутивних мјера највише користи имали сиромашни слојеви друштва, тј. доњи децил у расподјели тржишно генерисаног дохотка. Резултати такође указују да ако се учешће било ког децила у расподјели тржишно генерисаног дохотка смањује, тада њихов *sharegain* постаје већи. На основу ових закључака редефинисана је и сама хипотеза о ``средишњем гласачу``. Формулисане су двије хипотезе за које се предлаже заједнички назив ``редистрибутивна хипотеза`` (Милановић, 2000):

- Виши ниво неједнакости тржишно генерисаних доходака подразумева виши ниво редистрибутивних мјера и политика;
- Раст учешћа било ког децила у расподјели тржишно генерисаног дохотка, подразумева смањење *sharegain*-а датог децила.

Обје хипотезе се лако могу економетријски тестирати и значајно су шире и свеобухватније од хипотезе о ``средишњем гласачу``. Обје хипотезе постављају питање да ли је виши степен прерасподјеле уско везан за виши ниво економске неједнакости.

Међутим, хипотезе не указују на неханизам који објашњава начин на који виши ниво неједнакости у тржишно генерисаним дохоцима доводи до све веће прерасподјеле. Хипотеза о ``средишњем гласачу`` нуди објашњење таквог механизма. Међутим, механизам зависи од способности појединца, истраживача да вјеродостојно утврди, дефинише ко је ``средишњи`` или ``одлучујући`` гласач. Из овог разлога предложена је свеобухватнија хипотеза, јер је неопходно направити разлику између саме хипотезе са једне стране и механизма (``средишњег гласача``) имплементације дате хипотезе, са друге стране.

¹⁷ Овај назив нема адекватан превод на српски језик и у наставку рада користићемо изворни назив на енглеском језику

У истраживању које је спроведено 2009. године које је обухватило 20 OECD земаља за период 1967-2005, економетријски је тестирана ``редистрибутивна хипотеза``. Тестирањем првог дијела хипотезе добијен је резултат према коме повећање GINI индекса тржишно генерисаног дохотка од једног процентног поена доводи до смањења GINI индекса у интервалу од 0,438-0,473, које представља резултат редистрибутивних мјера (Милановић, 2009). Другим ријечима, виши ниво неједнакости тржишно генерисаних доходака уско је везан за виши ниво смањења неједнакости редистрибутивним мјерама. Тестирањем друге хипотезе добијени су регресиони коефицијенти (Милановић, 2009):

- -0,91 који се односи на најсиромашнији децил (Ако се учешће најсиромашнијег децила у тржишно генерисаном дохотку повећа за један процентни поен то ће довести до смањења *sharegain*-а најсиромашнијег децила за 0,91 процентни поен);
- -0,78 који се односи на други најсиромашнији децил (Ако се учешће другог најсиромашнијег децила у тржишно генерисаном дохотку повећа за један процентни поен то ће довести до смањења *sharegain*-а другог најсиромашнијег децила за 0,78 процентних поена);
- -0,29 који се односи на најбогатији децил (Ако се учешће најбогатијег децила у тржишно генерисаном дохотку повећа за један процентни поен то ће довести до смањења *sharegain*-а најсиромашнијег децила за 0,29 процентних поена);
- -0,69 који се односи на други најбогатији децил (Ако се учешће другог најбогатијег децила у тржишно генерисаном дохотку повећа за један процентни поен то ће довести до смањења *sharegain*-а другог најбогатијег децила за 0,69 процентних поена).

Сви коефицијенти су статистички значајни на нивоу од 1%. Ови резултати недвосмислено доказују ``редистрибутивну хипотезу`` на примјеру 20 земаља OECD-а. Сама ``редистрибутивна хипотеза`` је критикована, са аспекта економетријског алата који је примјењен у анализи и различитог схватања редистрибутивних мјера. Најобјективнија критика хипотезе односи се на утицај цикличних кретања. Ако резултати анализе указују на раст *sharegain*-а у одређеној земљи, који није праћен промјенама законске регулативе, онда је резултат врло вјероватно посљедица цикличних кретања у привреди. Ово само намеће додатну одговорност истраживачима

код тумачења резултата истраживања. И поред критика, ``редистрибутивна хипотеза``представља значајан допринос економској науци, који подразумијева механизам који објашњава начин на који виши ниво неједнакости у тржишно генерисаним дохоцима доводи до све веће прерасподјеле, која подразумијева дисторзивно опорезивање.

2.3. Мјерење, значај и квалитет институционалног оквира

2.3.1. Дефинисање институционалног оквира

У претходном излагању истакли смо значај и потребу државне интервенције, чак и условима када се привреда налази на граници производних могућности. Међутим, поставља се питање на који начин привреда достиже своју границу производних могућности и на који начин је помјера? Недостатак економског раста имаће за последицу раст сиромаштва свих грађана. Разумјевање економског раста се налази у самом фокусу економске науке, јер се на тај начин стварају неопходну услови за раст благостања свих грађана, што представља крајњи циљ свих влада демократских држава. Адам Смит, који се сматра оцем савремене економске науке, у свом најпознатијем дјелу ``Увод у природу и узроке богатства народа`` фокусирао се на пружање одговора на питање зашто су земље просперитетне. Према Смиту одговор на постављено питање подразумијева слободну и добровољну размјену, предузетништво и заштиту права приватне својине. Адам Смит дефинише двије групе фактора од којих зависи економски раст. Са једне стране, прву групу фактора представљају традиционални фактори производње на којима се заснива неокласична ендогена теорија раста која се првенствено фокусира на техничко-технолошки прогрес и људски капитал (Aghion, Howitt, 1998). Са друге стране, Смит је истицао значај квалитетног институционалног оквира, тј. окружења које стимулише економски раст.

Неокласични приступ економском расту заснива се на акумулацији капитала, расту запослености и техничко-технолошком прогресу. У периоду од 60-их до 80-их година XX

вијека, у економској науци доминирао је Соловљев модел економског раста. Соловљев приступ, који се заснива на неокласичним схватањима истиче значај фактора производње. Овакав приступ представља анализу неопходног услова за раст који се односи на раст капацитета. Међутим, економски субјекти неће инвестирати, нити се понашати економски рационално уколико не постоји стимулативно економско окружење. Истраживања у задњих 20 година XX вијека указују на постојање великог броја егзогених фактора од којих зависи економски раст (Romer, 1986, 1989, 1990; Lucas, 1988). Ови фактори обухватају пренос знања, трансфер технологија, инвестирање у истраживање и развој и људски капитал. Егзогени и ендогени модели раста нису пружали задовољавајуће објашњење економског раста. Овакав приступ је углавном негирао утицај институција и истиче да чак иако су економске политике у земљи такве да нису стимулативне, слободно кретање фактора производње ће ипак омогућити економски раст, из чега се може закључити да је економски раст скоро аутоматски процес (Prokopiјević, 2002). Међутим, економски раст и развој нису детерминисани само квалитетом и квантитетом производних фактора. Земља може лако да погорша своју економску позицију, упркос богатству производних фактора, ако је институционално окружење је неадекватано. С друге стране, повољно институционално окружење може привући факторе производње, смањујући њихову оскудност и на тај начин омогућити несметан раст и развој.

Ово значи да су креатори и носиоци економских политика превише дуго занемаривали значај и утицај институција које представљају неопходан предуслов економског раста и развоја. Павел и Олсон (Powell, 2003, Olson, 1996) истичу да дугорочни економски раст у највећој мјери зависи од свакодневног функционисања институција. Пејовић (Пејовић, 1999) истиче да постоје три основна института који дефинишу природу капитализма:

1. Приватна својина,
2. Закон о облигационим правима и
3. Ограничена улога државе.

На основу претходног излагања може се закључити да се све економске одлуке доносе у одговарајућем институционалном оквиру. Лако се да закључити да су све институције које имају директан утицај на економски раст изузетно важне. Међутим, ништа мање нису важне и друге институције које имају индиректан утицај на активности и одлуке свих економских

субјеката. Александар Кашељевић вјерује да се квалитет институционалног оквира може разумјети и схватити анализом економских слобода и њиховим утицајем на економске перформансе:

- Моерс (Moers (2002) истиче значај заштите права приватне својине, ефикасног правног система, малог бирократског апарата и економских слобода као стубова носилаца економског раста;
- Норт (North, 1988) истиче значај економских слобода за економски прогрес. Норт упоређује Шпанију и Португал и њихове колоније у Јужној Америци са Уједињеним Краљевством и њиховим колонијама у Сјеверној Америци. Као главни разлог успореног развоја Шпаније и Португала, као и њихових колонија наводи неспособност државе да заштити приватну имовину од државне експропријације;
- Бергрин (Berggren, 2003) истиче да институције које гарантују економске слободе убрзавају економски раст из неколико разлога:
 - ✓ Омогућују високе стопе поврата кроз ниске порезе, заштиту права приватне својине и ефикасан правни систем;
 - ✓ Омогућују најефикаснију могућу алокацију ресурса;
 - ✓ Креирају динамичну привреду коју карактерише висок степен конкуренције;
 - ✓ Омогућавају рационално доношење одлука засновано на ниској и лако предвидивој стопи инфлације;
 - ✓ Промовишу капитална улагања у областима које доносе највишу стопу поврата.
- Хенк и Валтерс (Hanke and Walters, 2000) тврде да ће присуство економских слобода подстаћи инвестиције и убрзати економски раст, који су неопходни за реализацију дугорочних развојних циљева;
- Павел (Powell, 2003) тврди да институционални оквир или омета или помаже у постизању економског раста. Кључни институционални фактор је степен економских слобода коју уживају људи.

Поменути аутори, као и многи други, вјерују да економске слободе омогућавају бржи економски раст од било ког механизма ``контроле`` економске активности. Према Фридрику Хајеку „бити контролисан и ограничен у остваривању својих економских циљева значи да смо ограничени и контролисани у свему.” (Наук, 1994). На овај начин се не

умањује значај природних ресурса, технологије и образованих кадрова. У свакој земљи влада може и мора да има улогу подршке, улогу стратешког планирања и проактивну улогу. Концепт економских слобода не искључује овакву улогу државе. Приватна иницијатива у окружењу које карактерише ефикасна заштита права приватне својине, ефикасан правни систем, веома јасно дефинисана ``правила игре`` консензус око изградње институција цивилног друштва које се односе на развој економских слобода могу у значајној мјери допринијети остваривању бржег и дугорочно одрживог економског раста. Да бисмо јасније утврдили везу између економских слобода и економских перформанси, морамо дати и дефиницију самог концепта економских слобода.

2.3.2. Дефинисање и значај економских слобода

Појам економских слобода може се дефинисати на неколико начина, а заједничко свим дефиницијама је да се концепт економских слобода базира на либералним идејама. Основни циљ јесте да се минимизира улога државе, те да се појача и нагласи улога тржишта и приватног сектора. Важно је напоменути да се економске слободе разликују од концепта грађанских и политичких слобода. Једну од најзначајнијих дефиниција економских слобода даје Милер (Miler, et al 2014), према коме оне представљају окружење у којем појединци могу да дјелују са максималном аутономијом и минималним ограничењима у процесу остваривања својих економских циљева. Према Бергрину (Berggren, 2003) економске слободе су показатељ који треба да укаже на степен у коме је економија у ствари тржишна економија – то значи степен у којем је могуће добровољно склапање уговора у оквиру стабилне и предвидљиве владавине права која подразумијева спровођење потписаних уговора и заштиту права приватне својине појединаца, уз ограничено дјеловање државе у виду јавних предузећа, пореза и закона. Наведене дефиниције садрже саму суштину онога што би економске слободе требало да обухвате (Hanke and Walters. 1997. ; Gwartney и остали. 1996; Johnson и остали. 1998.):

- *Заштиту права приватне својине.* Држава промовише економске слободе дефинисањем правног оквира који подразумијева спровођење потписаних уговора и заштиту појединаца од насиља и преваре. Ако држава не успије да дефинише добар законски оквир који пружа максималну заштиту права приватне својине, економске слободе и продуктивност у таквој држави су значајно нарушени;

- *Слобода да се добровољно укључује у трансакције.* Економске слободе представљају мјеру у којој су појединци слободни да се добровољно укључују у трансакције. Држава мора да се суздржи од активности које би ометали лични избор, добровољну размјену и слободу да се неометано конкурише на тржишту рада или тржишту производа, јер такве државне интервенције нарушавају економске слободе;
- *Лични избор.* Економске слободе су нарушене кад год држава користи своје законско дјеловање у виду пореза или подстицаја којима нарушава лични избор својих грађана.
- *Приступ „здравом” новцу.* Држава нарушава економске слободе кад год не обезбиједи својим грађанима приступ здравом новцу. Алтернативне методе очувања куповне моћи у виду банковних рачуна ван граница земље представљају слободу употребе страних валута. Држава која није у могућности да квалитетно предвиди инфлаторна кретања нарушава економске слободе;
- *Слобода да се добровољно улази у трансакције ван националних граница.* Царине и порези ограничавају економске слободе купаца и продаваца да остварују размјену на међународном тржишту;
- *Ограничавање слободне тржишне конкуренције.* Сва ограничења којима се онемогућава слободан улазак на тржиште или у одређену грану привређивања нарушавају економске слободе. Веома је важно како државе користе тржиште за алокацију ресурса, много важније од политичких одлука које се односе на алокацију ресурса. Приватне банке ће много ефикасније алоцирати слободна новчана средства, под претпоставком да су изузете од политичког утицаја.

Институције економски слободног и отвореног друштва не дискриминишу појединце на расној, политичкој, породичној, или било којој другој основи која није у уској вези са тржиштем (Miler, et al 2014). У економски слободним друштвима алокација ресурса је у потпуности заснована на конкурентном дјеловању тржишта. То значи да је економски успјех сваког појединца или фирме зависе искључиво од њихових индивидуалних способности. Уопште, свака државна активност која задире у доношење одлука учесника у економским активностима нарушава економске слободе. Економска слобода не подразумејева анархију, безвлашће или потпун изостанак државне интервенције. Сви појединци који уживају користи од економских слобода, заузврат морају да поштују економске слободе и право избора других појединаца, у оквиру владавине закона. Највиши ниво економске слободе омогућава потпуну

заштиту права приватне својине, пуну слободу кретања рада, капитала и добара и одсуство свих државних активности које би могле да ограниче економску активност, осим оних државних интервенција које су неопходне да би се очувао и одржао достигнути ниво економских слобода (Miler, et al 2014).

Овако дефинисан концепт економских слобода у потпуности одражава стање савршене конкуренције. Међутим, претходно наведене карактеристике економских слобода произилазе из правних норми и саме по себи подсећају на правне норме. Суштина економских слобода огледа се у потпуној слободи приступима ресурсима. ``Слободан приступ`` ресурсима значи да не могу постојати ограничења која спречавају рационалну употребу ресурса, односно алтернативну употребу и промјену алокације (Томаш, 2016, стр. 18). ``Слободан приступ`` значи отворену могућност за рационалнију употребу ресурса од оне у којој се они тренутно налазе (Томаш, 2016, стр. 18). Непостојање ограничења за рационалну употребу ресурса представља основни предуслов њихове ефикасне употребе чиме се смањује оскудност економских добара. Да би се оскудни ресурси користили на најефикаснији могући начин, мора да постоји и конкуренција која ће попут "невидљиве руке" подстицати појединце да ресурсе увијек и изнова користе на најефикаснији могући начин. Дакле, ``слободан приступ`` ресурсима и непостојање баријера за улазак у производњу у потпуности одражавају сву суштину економских слобода.

2.3.2.1. Концепти мјерења економских слобода

Како би по први пут квантификовали економске слободе, Милтон и Роуз Фридман су остварили сарадњу са Фрејзеровим институтом. Резултат ове сарадње био је индекс економских слобода - *Economic Freedom Index* (у наставку EFI). Од 1986. године овај индекс се објављује годишње у *Economic Freedom of the World*. Један од најпознатијих индекса економских слобода објављује Херитиџ фондација у сарадњи са Вол Стрит Журналом. *Index of Economic Freedom* (у наставку IEF) објављује се од 1994. године.

Конструкција EFI индекса заснована је на три методолошка принципа. Прво, објективне компоненте увијек имају предност у односу на компоненте које подразумевају истраживање или укључују вриједносне судове. Друго, извори података на основу којих се конструише

индекс су увијек екстерног типа, као што су ММФ, Свјетска Банка, Свјетски Економски форум, итд. Треће, потпуна транспарентност. Транспарентност у конструкцији индекса је свеprisутна и односи се на сирове податке, методологију којом се подаци трансформишу у компоненте индекса и како се од појединих компоненти добија један свеобухватан показатеља.

Economic Freedom Index се заснива на четири „камена темељаца” економских слобода:

- Лични избор;
- Добровољна размјена;
- Слобода да се неометано улази и излази на тржиште и слободна и несметана конкуренција;
- Заштита појединаца и њихове имовине.

ЕФИ индекс мјери ниво економских слобода у пет основних категорија¹⁸:

1. Величина владе;
2. Правни систем и заштита приватне имовине;
3. Стабилна валута;
4. Слобода да се неометано и несметано обавља међународна трговина и размјена и
5. Законска регулатива.

Ових пет основних области садржавају 24 под-компоненте. Многе од ових 24 под-компоненте се састоји од великог броја варијабли, тако да индекс у глобалу чине 42 различите варијабле. Свака компонента и под-компонента се рангира од 0 до 10. Под компоненте се једнако пондеришу и упросјечују да би се дошло до пет основних компоненти, које се затим истим поступком једнаког пондерисања упросјечују да би се дошло до једног свеобухватног индекса.

Index of Economic Freedom састоји од десет подкомпоненти од којих је сваки израчунат на основу великог броја подваријабли. Компоненте су једнако пондерисане да би се добио свеобухватни индекс који одражава постигнути ниво економских слобода. Свака под-компонента се рангира од 0 (нема економских слобода) до 100 (потпуно уживање економских слобода). Десет подкомпоненти од којих је сачињен Index of Economic Freedom груписане су у четири стуба економских слобода¹⁹:

¹⁸ Више о формирању индекса на :

<https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach>

¹⁹ Више о формирању индекса на:

<http://www.heritage.org/index/>

1. Владавина права (право приватне својине и слобода од корупције);
2. Ограничена активност државе (фискална слобода и државна потрошња);
3. Регулаторна ефикасност (слобода пословања, слободан улазак на тржиште рада и монетарна слобода);
4. Отвореност тржишта (слобода трговања, слобода инвестирања и слобода финансирања).

2.3.2.2. Механизми и канали утицаја економских слобода на економски раст

Предмет истраживања у литератури су и канали преко којих економске слободе утичу на економски раст. Веома важно питање је да ли економске слободе утичу на економски раст директно, или индиректно преко неких других фактора раста. У складу са наведеним, у литератури се поставља питање да ли економске слободе унапређују технологију, инвестиције, или обоје. Један одговор понудили су Гвартни и Халкомб и Ласон (Gwartney, Holcombe and Lawson 2004), који су након поређења три различита модела дошли до закључка да економске слободе имају и директан и индиректан утицај на економски раст: у земљама које имају висок достигнути ниво економских слобода (или у земљама у којим су се економске слободе промијениле у значајној мјери набоље) стопа инвестирања је већа, као и продуктивност тих инвестиција. До сличног закључка је дошао и Досон (Dawson 1998) и његове резултате су потврдили Гвартни и Халкомб и Ласон (Gwartney, Holcombe and Lawson 2006). Директан утицај, тј. утицај на технологију је приказан у истраживању које су спровели Истон и Вокер (Easton and Walker 1997). Иако постоје аргументи којима се оспорава веза између инвестиција и економских слобода (De Haan and Sturm 2000, De Haan and Siermann 1998), широко је прихваћено стајалиште према коме економске слободе директно утичу на економски раст.

У истраживању спроведеном 2000. године, Баро (Barro 2000) истиче два механизма преко којих ова компонента заштита права и приватне својине утиче на економски раст: подстицаји привредној активности и утицај на пословну активност. Емпиријски резултати овог истраживања показују да постојање заштите права приватне својине убрзава привредни раст не само тако што охрабрује и подстиче инвестициону активност, већ и на начин да повећава продуктивност инвестиција. Први канал утицаја је дубље анализирао Торстенсон (Torstensson,

1994), који наглашава улогу права приватне својине у акумулацији људског и физичког капитала.

Закључак је да економске слободе и заштита права приватне својине имају директне и индиректне ефекте на економски раст. Директни ефекти се односе на канале преко којих се ресурси алоцирају на принципу веће ефикасности, тј. алокација је базирана на принципу боље технологије и „бољих” цијена. Индиректни ефекти се односе на чињеницу да што је економија слободнија, то је становништво више стимулисано да реалоцира своје ресурсе на продуктивније активности.

Питање узрочности овде посебно долази до изражаја. Многи аутори су примјењујући Грангер-ов економетријски модел узрочности истраживали смијер узрочности између економских слобода и економског раста. Предмет расправе није само смијер узрочности уопште, већ и питање да ли постоји инверзна узрочност, поред узрочног односа економских слобода према економском расту. Један број истраживача, Гвартни и Халкомб и Ласон (Gwartney, Lawson and Holcombe 1999) и Де Хан и Штурм (De Haan and Sturm 2000), истичу да су економске слободе искључиво егзогена варијабла. Док други, Досон (Dawson 2003), и Фар, Лорд и Волфенбергер (Farr, Lord and Wolfenberger 1998) истичу да постоји међусобни утицај између економског раста и дохотка са једне стране, и економских слобода са друге стране.

Алтернативни механизам утицаја економских слобода на економски раст је преко социјалног капитала који се дефинише као уопштено повјерење у друштво (Berggren and Jordahl 2006). Резултати њиховог каснијег истраживања показују да економске слободе, као и три компоненте економских слобода имају позитиван утицај на повјерење. Ови аутори су доказали да заштита права приватне својине представља егзогену варијаблу, док економске слободе не представљају егзогену варијаблу. Овај закључак се може приписати чињеници да неколико земаља које имају изузетно економских слободан, ефикасан и квалитетан правни систем, такође имају и велику администрацију која сама по себи смањује економске слободе.

Веома је важно истакнути да када се покушавају идентификовати механизми преко којих економске слободе утичу на економски раст, спроведена истраживања су углавном емпиријска

и не пружају теоријску основу, осим оне која се односи на логичне претпоставке. Или, ако користе теоријску основу, користе теорију која се не односи на економске слободе. У прилог овоме треба додати да чисто емпиријски идентификовани механизми не представљају објашњење само по себи. Нпр. када је у питању директан утицај економских слобода, из литературе се може сазнати да економске слободе повећавају продуктивност инвестиција, али се не може добити и одговор зашто је то тако. Ово је последица непостојања адекватне литературе и теорије која се односи на економске слободе.

2.3.2.3. Значај економских слобода за економски раст

Економске слободе представљају важан предуслов економског раста. Подстицаји учесника у економским активностима су у највећој мјери одређене квалитетом институција, које према Дагласу (Douglass C. N. 1990) могу бити ефикасне или неефикасне. У зависности од њихове ефикасности, институције подстичу активности које доводе до стварања веће додатне вриједности и самим тим подстичу економски раст. Много емпиријских студија потврђују позитивну везу између 'економских слобода' и привредног раста (Barro, 1991; Barro, 1994; Scully, et al, 1991; De Vanssay, et al, 1994; Torstensson 1994). Према Гвартнију и Лавсону (Gwartney and Lawson, 2002), једна петина земаља које су имале највиши ниво економских слобода остваривале су значајно брже економски раст у односу на друге земље. У истом истраживању доказано је да је једна петина земаља које су имале најниже ниво економске неједнакости остваривала негативну стопу економског раста. Анализом утицаја нивоа и промјене економских слобода на економски раст бавили су се многи аутори и истраживачи (Gwartney, Lawson, and Holcombe 1999, de Haan and Sturm 2000, 2001, Adkins, Moomaw, and Savvides 2002). Заједничко свим ауторима је закључак да иницијални ниво економских слобода нема статистички значајан утицај на економски раст, а да позитивне промјене у нивоу економских слобода имају статистички значајан утицај на економски раст. Међутим, друга група аутора је доказала постојање статистички значајног утицаја иницијалног нивоа економских слобода на економски раст (Ali 1997; Easton and Walker 1997; Goldsmith 1997; Dawson 1998; Wu and Davis 1999; Hanson 2000; Heckelman and Stroup 2000; Ali and Crain 2001, 2002; Carlsson and Lundström 2002; Pitlik 2002; Scully 2002; Weede and Kämpf 2002). Чак и поред постојања позитивног и статистички значајног утицаја

иницијалног нивоа економске неједнакости на економски раст, овај утицај је значајно слабији од утицаја позитивне промјене у нивоу економских. Преглед најзначајнијих истраживања дат је у табели бр. (1).

Табела бр. (1): Економске слободе и економски раст

СТУДИЈЕ	ЗАВИСНА ВАРИЈАБЛА	НЕЗАВИСНА ВАРИЈАБЛА	УТИЦАЈ
de Haan and Sturm (2000, 2001), Adkins, Moomaw and Savvides (2002), Cole (2003)	Економски раст	промјена EF ²⁰ индекса	Значајан ²¹ и позитиван
de Haan and Sturm (2000, 2001), Adkins, Moomaw and Savvides (2002)	Економски раст	ниво EF индекса	Није значајан
Easton and Walker (1997), Scully (2002), Cole (2003), Powell (2003)	Економски раст	ниво EF индекса	Значајан и позитиван
Hanke and Walters (1997), Farr, Lord, Wolfenbarger (1998)	бдп per capita	ниво EF индекса	Значајан и позитиван
Heckelman and Stroup (2000)	Економски раст	ниво EF индекса са другачијим пондерисањем	Значајан и позитиван
Gwartney, Lawson and Holcombe (1998)	Економски раст	Државна потрошња	Значајан и негативан
Gwartney and Lawson (1997)	бдп per capita, Економски раст	ниво EF индекса	Значајан и позитиван
Gwartney, Lawson (1999)	бдп per capita	промјена EF индекса	Значајан и позитиван

Оба индекса економских слобода се користе у економским истраживањима. Многи радови доказују позитиван и значајан утицај економских слобода на економске перформансе и земаља у транзицији. Александар Кашељевић је 2006. (Kaseljevic, et al, 2006) спровео истраживање о утицају оба индекса економских слобода (индекс Фрејзеровог института и индекс Херитиц фондације) на узорку од 24 транзиционе економије за период 1995-2004. резултати указују да је веза између економских слобода (индекс Фрејзеровог института) и бдп-а per capita значајно јача од везе између економских слобода (индекс Фрејзеровог института) и економског раста. Доказано је и да је веза још јача у случају индекса Херитиц фондације. Истраживање недвосмислено доказује да виши ниво економских слобода доприноси бољим економским перформансама транзиционих земаља. Ковачевић (Ковачевић, et al, 2014) спровео је слично истраживање на примјеру 11 бивших социјалистичких земаља које су 2004 постале пуноправне чланице Увropsке уније.

²⁰ ЕФ се односи уопште на индекс економских слобода

²¹ Овдје се мисли на статистички значајан утицај

Резултати указују на непостојање статистички значајног утицаја индекса Херитиџ фондације. Анализу утицаја стопе раста економских слобода (индекс Херитиџ фондације) на економски раст на примјеру Републике Хрватске и Босне и Херцеговине за период 2000-2012 спровео је Боровић и резултати указују на постојање статистички значајног позитивног утицаја у случају Републике Босне и Херцеговине, док је за Републику Хрватску тај утицај негативан (Borovic, 2014).

2.3.2.4. Економске слободе и економска неједнакост

Теоретски посматрано, у економској науци не постоји консензус о утицају економских слобода на економску неједнакост (Berggren, 1999, and De Soto, 1989, 2000). Ако посматрамо кратак рок и парцијалне промјене политика које се односе на порезе и трансферна давања, тада се може рећи да између економских слобода и економске једнакости постоји инверзна веза. Разлог за ово су ниске пореске стопе и ниска трансферна давања која се подразумевају при вишем достигнутом нивоу економских слобода. Другим ријечима, за економске слободе нису карактеристични инструменти прерасподјеле. Са друге стране, у дугом року, раст економских слобода убрзаће економски раст, што ће довести до раста доходака и најсиромашнијих слојева становништва. Такође, раст економских слобода може смањити или потпуно укинути правне баријере које фаворизују ``политички привилеговане`` појединце и на тај начин повећати једнакост шанси и за сиромашније слојеве становништва.

Осим у теорији, неслагања постоје и у резултатима емпиријских истраживања. Бергрин (Berggren 1998, 1999) је у својим пионирским радовима утврдио да постоји позитивна веза између промјена у економским слободама и економске једнакости. Истраживање је спроведено на узорку земаља чији се ниво економских слобода налази у интервалу 57-66. конкретно, утврдио је да са растом нивоа економских слобода у периоду 1975-1985, већа и економска једнакост. Међутим, утврдио је и да је око 1985. године постоји негативна веза између нивоа економских слобода и нивоа економске једнакости. Бергрин је (Berggren 1999) у свом раду декомпоновао индекс економских слобода у четири категорије. Његови закључци се могу сумирати у двије тврдње:

- На краatak рок имплементација политика и мјера које подижу ниво економских слобода могу довести до повећања економске неједнакости;
- На дуг рок економске слободе убрзаће економски раст, од чега ће више користи имати сиромашнији слојеви у односу на богате, чиме ће се смањити неједнакост.

Скали (Scully, 2002) је своју анализу засновао на систем од три једначине које се односе на 26 земаља за године 1975, 1980, 1985 и 1990. резултати истраживања указују да виши ниво економских слобода смањује неједнакост доходака. Скали истиче и да ће се удио дохотка који присваја 40% најсиромашнијих значајно повећати, као резултат подизања нивоа економских слобода, док ће се удио 20% најбогатијих смањити. Картер (Carter, 2007) истиче да виши нивои економских слобода могу повећати једнакост доходака тако што ће створити једнаке шансе за све, али могу и смањити једнакост доходака смањујући могућност прерасподјеле. Према Картеру, други ефекат ће надјачати први ефекат у условима веома ниског нивоа економских слобода, чиме се формира став о постојању инверзног односа између економских слобода и економске једнакости, при чему је утицај економских слобода значајно јачи при вишем нивоу економских слобода. Бенет и Ведер (Bennett and Vedder, 2013) примјенили су динамичку панел анализу са фиксним ефектима на привреду САД-а за период 1979-2004. Резултати указују да је раст економских слобода повезан са ниским нивоом економске неједнакости, али да ова веза зависи од иницијалног нивоа економских слобода. Апергис и други (Apergis, et al, 2014) су на примјеру САД-а за период 1981-2004. доказали постојање негативне везе између нивоа економских слобода и економске неједнакости. Њихови резултати указују на постојање међусобног утицаја између неједнакости и економских слобода на дуг и краatak рок. Према овој групи аутора висока економска неједнакост може смањити економске слободе кроз редистрибутивне порезе и да низак ниво економских слобода може додатно повећати ниво економске неједнакости. Перез-Морено и други (Perez-Moreno, et al, 2016) су истраживали утицај економских слобода на економску неједнакост земаља Европске уније за период 2000-2010. њихови резултати указују на постојање позитивног утицаја економских слобода на економску неједнакост. Истраживање је спроведено примјеном оба индекса Фрејзеровог института и индекса Херитиџ фондације. Из наведеног излагања може се закључити да у економској науци не постоји консензус о утицају економских слобода на економску неједнакост. Овај

утицај зависи од иницијалног нивоа економских слобода, од нивоа економске неједнакости, од степена развијености привреде, као и од временске димензије.

3. Економска неједнакост и политике које стимулишу раст у земљама Југоисточне Европе

Модел истраживања који смо дефинисали у уводу обухвата економску ефикасност, економску неједнакост услова и исхода привредне активности, као и државне мјере усмјерене на прерасподјелу. Осим наведених варијабли, у моделу су додате и стандардне варијабле за које је доказано да имају значајан утицај на економски раст. Модел је дефинисан на начин да одражава ефекте државних политика којима се подстиче прерасподјела услова и резултата привредне активности на економске перформансе.

Иако у економској науци постоје супротстављени ставови о утицају неједнакости доходака и богатства на економски раст, у моделу на коме се заснива ово истраживање, полазимо од претпоставке да је неједнакост доходака у извјесној мјери неопходна претпоставка економског раста. При томе не дефинишемо који је то максимално прихваћени ниво економске неједнакости који су државе спремне да прихвате како би убрзале свој економски раст. Узорак на коме се заснива истраживање обухвата државе које се налазе на различитом нивоу развоја са великим разликама у економком наслеђу.

У истраживању полазимо од претпоставке да држава својим политикама прерасподјеле може да убрза економски раст. Државне политике које су умјерене на смањење неједнакости шанси се односе на дизајнирање институционалног оквира који ће омогућити слободан приступ ресурсима. У економској науци, један од начина за мјерење квалитета институционалног оквира је достигнути ниво економских слобода. Држава својим економским и законским мјерама може значајно да допринесе стварању услова у којима би расла цјелокупна привредна активност. Са друге стране, прерасподјелом кроз прогресивно

опорезивање држава може да директно утиче на неједнакост доходака и богатства, а самим тим и на економски раст.

У нашем моделу истраживања држава примјеном својих политика прерасподјеле услова и резултата привредне активности може да креира Парето побољшања. Инструменти које држава користи како би вршила прерасподјелу се разликују у зависности да ли је ријеч о прерасподјели услова или исхода привредне дјелатности. Основни државни инструменти за прерасподјелу резултата привредне активности су прогресивно опорезивање и трансферна давања. У моделу истраживања полазимо од претпоставке да држава својим прогресивним опорезивањем може да смањи ниво економске неједнакости и убрза економски раст, који ће у дугом року превазићи губитак благостања кроз мртви терет опорезивања, у кратком року. Мишљења смо да прогресивним опорезивањем може да се дугорочно постигне Парето побољшање. Када је ријеч о расподјели услова економске активности, држава својим законима и инструментима принуде којима се обезбјеђује поштовање закона, елиминише баријере слободном приступу ресурсима, чиме се стварају услови да ресурсе добију појединци који ће их користити на најефикаснији могући начин. Овако се обезбјеђује да исходи економске активности у највећој могућој мјери зависе од ефикасности кориштења ресурса.

У првом кораку, примјеном квантитативне анализе дефинисаћемо какав однос постоји између варијабли од којих је модел сачињен. У другом кораку анализе извршићемо симулацију државних политика на начин да уведемо виши ниво прогресивног опорезивања и квалитетнији институционални оквир. Претпоставка је да ће нове политике представљати Парето побољшање. Овдје полазимо од претпоставке да прогресивно опорезивање неће довести до смањења нивоа економских слобода. Модел је креиран на претпоставци да држава својим политикама и инструментима прерасподјеле може побољшати тржишне исходе и креирати Парето побољшања.

3.1. Макроекономска анализа земаља Југоисточне Европе

Емпиријско истраживање обухвата земље Југоисточне Европе за временски период 2000-2015. година. Земље обухваћене анализом су: Аустрија (AUS), Босна и Херцеговина (BiH), Бугарска (BUL), Република Хрватска (CRO), Бивша Југословенска Република Македонија (FYM), Грчка (GRE), Мађарска (HUN), Италија (ITA), Црна Гора(MNG), Румунија (ROM), Република Србија (SER), Словачка (SLV) и Словенија (SLO). Хетерогени узорак земаља чине земље које су пуноправне чланице Уније, државе које имају статус кандидата и државе које су у поступку стицања кандидатског статуса. Варијабле које су предмет емпиријске анализе су приказане у табели бр. (2).

Табела бр. (2): Опис аријабли

Варијабла	Опис
GDP (constant prices)	Бруто Домаћи Производ у сталним цијенама у националној валути, изражен као стопа раста и као ниво
Gini (disposable income)	Gini – индекс економске неједнакости мјерен на основу расположивог дохотка
IEF	индекс економских слобода
CPI	индекс потрошачких цијена, изражен у виду стопе раста и као просјечан индекс потрошачких цијена у току једне године
I	бруто инвестиције, изражене као проценат бдп-а
G	државна потрошња изражена као проценат бдп-а;
UN	стопа незапослености
S	штедња, изражена као проценат бдп-а
DB	државни дуг, изражен као проценат бдп-а
PPL	број становника
TP (authors calculation based on available data)	индекс пореске прогресивности/регресивности

Извор: аутор

Дескриптивна статистичка анализа приказана је у табели бр. (3)

Табела бр. (3): Дескриптивна анализа

	GINI	Ygr	CPIgr	I	G	UN	OPP	EFI
Mean	29.90	2.44	5.03	23.38	43.61	14.55	96.86611	60.74583
Median	30.00	2.93	3.16	23.29	45.27	11.35	95.13	61.55
Max	40.90	10.80	80.74	40.67	56.31	37.25	172.54	72.4
Min	22.00	-9.13	-1.60	9.83	30.72	3.88	45.61	36.6
Stddev.	4.45	3.46	8.91	4.76	6.55	8.95	31.55199	6.707071
Jarque-Bera	5.74	26.73	14,481.04	6.05	13.53	26.01	4.216888	37.65744
Probability	0.06	0.00	0.00	0.05	0.00	0.00	0.121427	0
Observations	142	207	208	192	206	192	208	192
Cross sections	13	13	13	12	13	12	13	13

Извор: прорачун аутора

У овом случају ријеч је о небалансираном панелу. Карактеристично је то што за земље које нису чланице Уније недостаје највише података, док су подаци за земље чланице Уније скоро па комплетни. Недостатак се не односи само на међународне базе података, већ и на националне статистичке заводе. Да би резултати анализе били максимално објективи и квалитетни, узорак се, због објективног недостатка података, морао мијењати. Узорак земаља је измијењен на начин да су у узорку остале само земље које су пуноправне чланице Уније (AUS, BUL, CRO, GRE, HUN, ITA, ROM, SLV, SLO). У табелама (4) и (5) приказана је дескриптивна анализа само за земље које су пуноправне чланице Уније.

Табела бр. (4): Дескриптивна анализакоригованог узорка

	Y	GINI	IEF	CPI	S	G
Mean	2741.28	29.40202	7.057899	93.06366	20.43376	44.10681
Median	294.628	29.12	7.17	95.267	20.845	46.046
Max	23663.89	38.3	7.9	122.678	29.054	54.894
Min	27.888	22	5.2	32.076	5.099	30.72
Stdev	6797.115	3.925256	0.486004	18.12886	4.742242	6.644088
Jarque-Bera	223.3705	5.752616	73.82667	8.969006	31.86767	9.178725
Probability	0	0.056342	0	0.011282	0	0.010159
Observations	119	119	119	119	119	119

Извор: прорачун аутора

Табела бр. (5): Дескриптивна анализа коригованог узорка

	UN	PPL	OPP	TP	I
Mean	10.48655	14.34359	94.30588	2.104058	23.92266
Median	9	8.361	85.21914	1.417172	23.87
Max	27.475	60.783	170.3688	10.14164	36.974
Min	4.133	1.988	45.60911	0.079872	11.601
Stdev	5.001178	16.46493	34.63434	2.009459	4.500137
Jarque-Bera	29.41334	124.7429	9.573891	159.9339	0.907029
Probability	0	0	0.008338	0	0.635391
Observations	119	119	119	119	119

Извор: прорачун аутора

И у случају коригованог узорка постоје недостаци појединих података, тако да је ријеч о небалансираном панелу.

3.2. Квантитативни модел истраживања

Велики број истраживања имао је у фокусу детерминанте економског раста и ефикасности као што су ниво неједнакости, иницијални износ бдп-а, просјечно учешће инвестиција у бдп-у, ниво средњошколског образовања, просјечна стопа раста становништва, државна потрошње у односу на бдп, просјечна стопа инфлације, отворености привреде у односу на бдп, либералност тржишта, величина владе (државна потрошња, порези и јавна предузећа), правна структура и сигурност права приватне својине, могућност размјене са иностранством и регулација банкарског сектора, кредитног тржишта и тржишта новца, прогресивно опорезивање. Циљ овог истраживања је повезати утицај кретања независних варијабли на економски раст, али и утицај економског раста на кретање неједнакости и сиромаштва. Дакле, подваријабле независне варијабле и њима припадајући индикатори могу се представити регресионом једначином

$$Y_{it} = \beta + \beta_1 Gini_{it} + \beta_2 M_{it} + \beta_3 EFI_{it} + \beta_4 Z_{it} + \varepsilon_{it} \quad (19)$$

- Економска неједнакост ($Gini_{it}$) представља неједнакост у расподјели богатства и прихода у i -тој држави у временском периоду t и изражава се у виду коефицијента (Цини индекс или Тејлове мјере неједнакости);

- *Вектор стандардних контролних варијабли које имају снажан утицај на раст бдп-а (M_{it})* Вектор M_{it} обухвата иницијални износ бдп-а, просјечно учешће инвестиција у бдп-у и ниво средњошколског образовања у i -тој држави у временском периоду t . Ове варијабле представљају саставни дио модела од 1992. (Levine, et al, 1992.);
- *Индекс Економских слобода (EF_{it})* представља степен либералности тржишта у i -тој држави у временском периоду t ;
- *Вектор додатних контролних варијабли у моделу (Z_{it})* обухвата државну потрошњу у односу на бдп, просјечну стопу инфлације, рачуно отворености привреде и стопу раста становништва. Наведене варијабле су додате у модел на основу истраживања бројних аутора (Baumol, et al, 1989., Feder, 1982. и Romer, 1989., Fischer 1993., Baro 1995).

Након што би утврдили актуелно стање употребом дефинисаног модела истраживања, извршили би симулациону анализу да утврдимо које би потенцијалне државне мјере имале за резултат бржи раст бдп-а.

Први корак у анализи је тестирање индивидуалних серија података на стационарност. Стационарност је својство временске серије чије се кретање током времена одвија по устаљеном обрасцу у смислу непромјенљивости средње вриједности и варијансе (Младеновић, и други, 2008). У супротном уколико су параметри временске серије функција временског тренутка, тада је она нестационарна. Уколико су зависна варијабла и независне варијабле стационарне, тада је и њихова линеарна комбинација стационарна (Asteriou, et al, 2016). Стационарност њихове линеарне комбинације, значи и стационарност стохастичког члана регресије. Стационарност стохастичког члана регресије значи да стохастички члан регресије има нормалан распоред прецизније $\epsilon_{it} \sim N(0, \sigma^2)$. Дакле, у случају стационарности варијабли, стационари су и резидуали, што значи да је стохастички члан нормално распоређена случајна промјенљива која има константну варијансу и у просјеку је једнака нули. Ово су основне претпоставке класичног линеарног регресионог модела. Ако су испуњене претпоставке класичног линеарног регресионог модела, онда на основу Гаус – Марковљеве теореме можемо тврдити да добијене оцјене представљају најбоље, непристрасне линеарне оцјене.

Међутим, у практичним истраживања услов стационарности је ријетко кад задовољен. Први корак анализе је тестирање варијабли на стационарност. Тестирањем варијабли на стационарност добијени су следећи резултати:

- $Y-(GDP) I(1)$;
- $Gini I(1)$;
- $EFI I(0)$;
- $CPII(1)$;
- $I I(1)$;
- $G I(0)$;
- $UN I(1)$;
- $S I(1)$;
- $OPP I(1)$;
- $PPL I(1)$;
- $TP I(0)$;

У оваквим случајевима, гдје су временске серије различитог реда интегрисаности економетријска теорија предлаже примјену *ARDL (Pooled Mean Group/AR Distributed Lag Models)* модела чије се предности огледају у следећем:

- Његова теоријска и практична примјена је оправдана када је ријеч о малим узорцима, с обзиром на то да се дужина серије односи на период од 2000. до 2015. године
- Омогућава комбинацију варијабли различитих нивоа интегрисаности, не већих од $I(2)$
- Модел корекције грешке који указује на краткорочно прилагођавање дугорочном равнотежном стању лако се може извести на основу *ARDL* модела.

Разлог за логаритмовање је то што су посматране појаве исказане на различит начин, у виду индекса, у физичким јединицама мјере или у вриједносном изразу. Други начин анализе серија различитог нивоа интегрисаност је да се формирају нове серије које представљају прву диференцијацију логаритамских вриједност оригиналних података. На тај начин серије података врло вјероватно постају стационарне, али се више не ради о нивоу посматране појаве. Прва диференцијација логаритамских вриједности представља апроксимацију дискретне стопе раста дате појаве (Младеновић, и други, 2008). Дакле, на овај начин би серије биле стационарне, али би се радило са стопама раста датих појава. У

даљем истраживању емпиријска анализа је спроведена помоћу *Pooled Mean Group/AR Distributed Lag Models*. Први корак анализе је да утврдимо какав утицај има економска неједнакост и економске слободе на економске перформансе. Резултати су приказани у табели бр. (6).

Табела бр. (6): Економска неједнакост, економске слободе и економски раст

Зависна варијабла: DLOG(Y)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(GINI)	4.568340	5.595813	0.0000
LOG(EFI)	3.742596	2.685417	0.0093
LOG(CPI)	-2.780308	-3.163895	0.0024
LOG(UN)	-1.345712	-4.251523	0.0001
LOG(S)	-0.428680	-1.774412	0.0809
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.022604	-3.072066	0.0032
DLOG(GINI)	0.001007	0.008790	0.9930
DLOG(EFI)	0.399696	1.948060	0.0559
DLOG(CPI)	0.052957	0.388060	0.6993
DLOG(UN)	-0.128316	-4.526862	0.0000
DLOG(S)	0.156478	2.818130	0.0065
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

У овом случају зависна пројменљива је DLOG(Y), што се односи на стопу раста реалног бдп-а. Број кашњења варијабли је фиксиран на 1, јер је ријеч о подацима на годишњем нивоу. Дугорочно посматрано постоји директан и статистички значајан утицај економске неједнакости и економских слобода на економски раст посматраних земаља. Коефицијент коинтеграције је негативан и статистички значајан, што значи да постоји дугорочна веза између посматраних појава. Под појмом коинтеграција се подразумејева стационарност линеарне комбинације индивидуално нестационарних временских серија (Младеновић, и други, 2008). Коинтеграција се може објаснити постојањем ``силе привлачења`` која посматране временске серије ``вуче`` једна ка другој, а чији се извор налази у карактеру

економије као што су тржишни механизам и државна интервенција (Младеновић и други, 2008). Према томе, могуће су ситуације у којима заједничко кретање нестационарних временских серија поприма стационарни карактер (Engle and Granger, 1987). У наставку анализе пажњу ћемо фокусирати само на дугорочну везу између посматраних појава. У кратком року само стопа раста инвестиција има статистички значајан утицај на стопу раста реалног бдп-а.

У наредној итерацији уводимо у анализу индекс пореске прогресивности/регресивности. Мјерење прогресивности/регресивности пореског система засновано је на пионирским радовима Данијела Сјуита (Suits, 1977) и Нанака Какванија (Kakwani, 1977). Ови аутори свој рад заснивају на Лоренцовој кривој дистрибуције и на Gini индексу неједнакости. Сјутов индекс пореске прогресивности/регресивности се заснива на Лоренцовој кривој гдје се на вертикалној оси налази кумулативни проценат пореског оптерећења, а на хоризонталној оси се налази кумулативни проценат богатства. Дакле, Сјутов индекс се рачуна аналогно као и Gini индекс, осим што је умјесто кумулативног процента становништва укључена кумулативна дистрибуција пореског оптерећења. Какванијев индекс се рачуна на основу коефицијента концентрације пореског оптерећења и Gini индекса који се односи на тржишно генерисани доходак (Kakwani, 1977):

$$K = C(T) - G(X) \quad (20)$$

Гдје је К индекс прогресивности, C(T) представља коефицијент концентрације пореског оптерећења и G(X) Gini индекс који се односи на тржишно генерисани доходак. Мусгрејв и Тин су развили сличан индекс пореске прогресивности/регресивности који се заснива на Gini индексу који се односи на тржишно генерисани и расположиви доходак (Musgrave-Thin 1948):

$$MT = 1 - \frac{Gy}{Gx} \quad (21)$$

Гдје је МТ индекс прогресивности, G(Y) Gini индекс који се односи на расположиви доходак и G(X) има исто значење као и у претходном обрасцу. Рејнолд и Смоленски (Reynolds-Smolensky, 1977) су развили сличан индекс редистрибутивних ефеката:

$$RS = Gx - Gy \quad (22)$$

Гдје RS представља индекс редистрибутивних ефеката, док друге ознаке имају исто значење као и у претходним обрасцима.

Карактеристично за све наведене показатеље је што се заснивају на Gini индексу, који се односи на тржишно генерисани доходак и на расположиви доходак, као и на пореском оптерећењу. У пракси је веома тешко доћи до индивидуалних микро података. Алтернативни метод мјерења пореске прогресивности/регресивности развијен је за потребе анализе OECD земаља. Индекс се рачуна према следећем обрасцу (Attinasi, et al, 2011):

$$TP = 1 - \frac{100-MTR}{100-ATR} \quad (23)$$

Гдје је TP индекс пореске прогресивности/регресивности, MTR гранична пореска стопа и ATR просјечна пореска стопа.

Нажалост због објективног недостатка података за посматране земље нисмо у могућности да примјенимо нити један од наведених, традиционалних индекса. У анализи користићемо нови приступ за рачунање пореске прогресивности/регресивности који се заснива на варијабилности двије категорије:

- пореског прихода који наплаћује држава и
- бдп-а (који се посматра као сума факторских доходака)

Овакав приступ развили су Какинака и Переира (Kakinaka, Pereira, 2006). Разлог формирања алтернативног начина рачунања пореске прогресивности/регресивности произилази из недостатка микро-података о пореском оптерећењу и приходима по домаћинству. Овај индекс се рачуна према обрасцу (Kakinaka, Pereira, 2006):

$$TP = \frac{KVt}{KVy} \quad (24)$$

Гдје TP представља индекс пореске прогресивности, KVt представља коефицијент варијације пореских прихода које наплати држава и KVу представља коефицијент варијације бдп-а. Овај индекс се још назива индекс заснован на варијабилитету. Логика је врло једноставна, што је већи ниво варијабилитета пореских прихода државе у односу на варијабилитет бдп-а то је порески систем прогресивнији. Ако претпоставимо да се привредни циклус ближи свом врхунцу и да се ниво доходака повећава, тада ће у случају прогресивног опорезивања порески приходи расти брже од бдп-а. У периодима које карактерише брз економски раст, све више доходака ће прелазити у више пореске разреде, што ће довести до тога да ће раст пореских прихода надмашити раст бдп-а. Сличан механизам функционише у условима рецесије, само у супротном смјеру. Дакле, варијабилност пореских прихода у односу на варијабилност бдп-а представља кључ у

одређивању степена пореске прогресивности. Позадина формирања овакве мјере пореске прогресивности произилази из еластичности пореза коју је дефинисао Каквани (Kakwani, 1977), а која се односи на еластичност наплаћених пореза у односу на еластичност прихода (бдп-а). Према Какванију мјера пореске прогресивности треба да покаже одступање датог пореског система од његове пропорционалности. Имајући у виду да је еластичност пореског система јединична за пропорционалан порески систем, тада се индекс прогресивности може утврдити на начин да се прикаже одступање пореске еластичности у односу на јединичну. Полазећи од ове карактеристике традиционални индекси прогресивности су засновани на карактеристикама дистрибуције дохотка и пореског оптерећења. Према Какинаки и Переири у случају прогресивног пореског система варијабилност пореских прихода које наплаћује држава је већа од варијабилности бдп-а. На основу овога закључујемо да је у случају прогресивног пореског система индекс већи од један, у случају регресивног мањи од један и у случају пропорционалног једнак један²². Ова мјера прогресивности не може дати одговор на редистрибутивне ефекте. Нама у анализи нису битни редистрибутивни ефекти, већ само испитивање утицаја индекса прогресивности/регресивности пореског система на економску неједнакост и економски раст.

У емпиријском истраживању израчунали смо вриједност ТР индекса за посматране земље за период 2000-2016. на основу годишњих података о државним приходима и бдп-у на годишњем нивоу и добили резултате приказане у табели бр. (7).

Табела бр. (7): Индекс прогресивности

Aus	Bul	Cro	Gre	Hun	Ita	Rom	Slv	Slo
Tax Progressivity								
2.243494	1.971738	2.34034	1.302508	3.470204	4.145607	3.212374	1.505351	2.147528

Извор: прорачун аутора

Све посматране земље имају прогресивне пореске системе. Прогресивност је најизраженија у случају Италије и Мађарске, док је најнижи ниво прогресивности забиљежен у случају Грчке и Словачке. Да бисмо у емпиријском истраживању задржали мултидимензионалност,

²² За доказе ових тврдњи видјети:

Kakinaka, M. and R. Pereira. 2006. "A New Measurement of Tax Progressivity." *Economic Development and Policy Series*, 06-7.

приступили смо рачунању коефицијената варијације државних прихода и бдп-а на основу кварталних података како бисмо добили годишње податке о индексу прогресивности. Дескриптивна анализа индекса пореске прогресивности који је добијен примјеном кварталних података приказан је у табели бр. (8).

Табела бр. (8): Дескриптивна анализа Индекса прогресивности

	Mean	Median	Max	Min	Stdev	J-B	P value	Observations
TP	2.15	1.48	10.14	0.08	1.97	154.89	0	141

Извор: прорачун аутора

Рачунањем на бази кварталних података добија се нешто већи ниво пореске прогресивности у односу на примјену годишњих података. Разлог је рачунање релативних мјера варијабилитета на основу малог броја података. Ово ограничење прихватамо као такво и у раду ћемо примјењивати годишње податке индекса прогресивности који су резултат кварталних података.²³ Утицај пореске прогресивности на економску неједнакост посматраних земаља приказан је у табели бр. (9).

²³ Резултати би били објективнији да постоје мјесечни подаци.

Табела бр. (9):Пореска прогресивност и економска неједнакост

Зависна варијабла: DLOG(GINI)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(TP)	0.071843	5.461618	0.0000
LOG(I)	0.376742	25.73185	0.0000
LOG(OPP)	0.300431	21.32377	0.0000
LOG(UN)	0.276845	20.61305	0.0000
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.216093	-1.754465	0.0832
DLOG(TP)	0.014127	0.660936	0.5106
DLOG(I)	-0.098421	-0.974673	0.3327
DLOG(OPP)	0.019548	0.234257	0.8154
DLOG(UN)	0.037149	0.845251	0.4005
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

Индекс прогресивности има позитиван утицај на стопу раста економске неједнакости у дугом и у кратком периоду. Коефицијент коинтеграције је негативан и статистички значајан, што нам говори да постоји дугорочна и статистички значајна веза између посматраних појава. Сумирајући резултате из табеле бр. (6) и бр. (9) долазимо до закључка да ће раст индекса прогресивности довести до раста економске неједнакости која ће довести до економског раста. Другачије речено $TP \uparrow \Rightarrow Gini \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$. Ову тврдњу доказујемо следећим моделом:

Табела бр. (10):Пореска прогресивност и економски раст

Зависна варијабла: DLOG(Y)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(TP)	0.028284	4.163044	0.0001
LOG(EFI)	0.808835	14.51541	0.0000
LOG(CPI)	0.382227	21.33010	0.0000
LOG(PPL)	1.137071	81.01391	0.0000
LOG(S)	0.015318	1.276621	0.2064
LOG(UN)	-0.297379	-37.55804	0.0000
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.300403	-1.809099	0.0752
DLOG(TP)	0.000774	0.068179	0.9459
DLOG(EFI)	-0.112599	-1.114719	0.2692
DLOG(CPI)	0.181368	0.857221	0.3946
DLOG(PPL)	0.070591	0.046526	0.9630
DLOG(S)	0.130271	2.244303	0.0283
DLOG(UN)	-0.055196	-1.417572	0.1612
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

Резултати указују на постојање дугорочног, статистички значајног и позитивног утицаја прогресивног опорезивања на стопу економског раста. Коефицијент коинтеграције је негативан и статистички значајан.

3.3. Симулациона анализа

Након што смо претходно дефинисали какав је однос између варијабли које су предмет анализе, у наредном кораку вршимо симулациону анализу. Основ за ову анализу служе нам релације које смо претходно утврдили. Претходно смо утврдили да раст прогресивног опорезивања доводи до раста економске неједнакости и да раст економске неједнакости доводи до виших стопа економског раста. Такође, утврдили смо да дугорочни раст

економских слобода доводи до раста бдп-а. У наредном кораку симулираћемо другачију пореску политику и друге државне мјере које ће довести до раста прогресивног опорезивања и до раста економских слобода. Нови индекс пореске прогресивности смо рачунали на начин да смо за земље које имају изнад просјечну стопу, индекс пореске прогресивности смо повећали за 10%, а у случају земаља које имају испод просјечну стопу пореске прогресивности увећали смо индекс пореске прогресивности за 20%. На сличан начин смо повећали и индекс економских слобода. За земље које су имале надпросјечну вриједност индекса, индекс смо увећали за 20%-25%, а за земље које су имале вриједност индекса испод просјека, индекс смо увећали за 30%. Дескриптивна анализа нових података приказана је у табели бр. (11).

Табела бр. (11): Дескриптивна анализа новог индекса економских слобода и индекса пореске прогресивности

	Mean	Median	Max	Min	Stdev	J-B	Probability	Observations
NTP	2.45	1.7	11.16	0.1	2.13	156.3	0	141
NEFI	8.72	8.76	10.01	6.75	0.54	63.96	0	135

Извор: прорачун аутора

Просјечна вриједност новог индекса прогресивности је виша од иницијалне вриједности за 0.3 процентних поена, док је нова, просјечна вриједност индекса економских слобода виша од иницијалне вриједности за 1.67 процентних поена. Нове вриједности индекса прогресивности и индекса економских слобода су стационарне на нивоу. У наредној итерацији очекујемо да коефицијенти који се односе на дугорочну везу уз нове индексе прогресивности и економских слобода буду у апсолутном изразу већи од коефицијената у претходним моделима. Резултати утицаја новог индекса пореске прогресивности приказани су у табели бр. (12)

Табела бр. (12): Симулациона анализа бр. (1)

Зависна варијабла: DLOG(GINI)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(NTP)	0.071814	5.507611	0.0000
LOG(I)	0.374384	25.25742	0.0000
LOG(OPP)	0.299832	21.44024	0.0000
LOG(UN)	0.275417	20.50641	0.0000
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.216216	-1.754856	0.0832
DLOG(NTP)	0.014097	0.660321	0.5110
DLOG(I)	-0.098464	-0.975549	0.3323
DLOG(OPP)	0.019683	0.235489	0.8144
DLOG(UN)	0.036735	0.835603	0.4059
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

И нови, виши ниво индекса пореске прогресивности има статистички значајан позитиван утицај на раст економске неједнакости. Претпоставка да ће виши ниво прогресивног опорезивања довести до значајнијег утицаја на економску неједнакост није доказана. Вриједност коефицијената у оба модела је скоро иста $0.071843 \approx 0.071814$. У наредној интеграцији испитаћемо утицај новог индекса пореске прогресивности и економских слобода на економски раст. У табели бр. (13) приказан је утицај новог индекса економских слобода и актуелног нивоа економске неједнакости на економски раст.

Табела бр. (13): Симулациона анализа бр. (2)

Зависна варијабла: DLOG(Y)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(GINI)	4.323532	5.359640	0.0000
LOG(NEFI)	3.802986	2.524590	0.0142
LOG(CPI)	-2.768159	-2.871077	0.0056
LOG(UN)	-1.425457	-4.327221	0.0001
LOG(S)	-0.399308	-1.701275	0.0939
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.022617	-3.186273	0.0023
DLOG(GINI)	-0.002809	-0.025454	0.9798
DLOG(NEFI)	0.385760	1.965335	0.0539
DLOG(CPI)	0.040696	0.312919	0.7554
DLOG(UN)	-0.128368	-4.543572	0.0000
DLOG(S)	0.152296	2.761971	0.0076
Стационарност резидуала	$I(0)$		

Извор: прорачун аутора

Нови индекс економских слобода има нешто значајнији утицај на економски раст (3.8> 3.74). Задржали смо постојећи ниво економске неједнакости јер виши ниво пореске прогресивности не резултира значајнијом промјеном економске неједнакости. Утицај новог индекса прогресивног опорезивања на економски раст приказан је у табели бр. (14)

Табела бр. (14): Симулациона анализа бр. 3

Зависна варијабла: DLOG(Y)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
LOG(NTP)	0.371231	9.922929	0.0000
LOG(NEFI)	3.798255	7.816295	0.0000
LOG(CPI)	-0.896718	-4.375418	0.0000
LOG(PPL)	0.566639	9.962577	0.0000
LOG(S)	0.072198	0.664151	0.5090
LOG(UN)	0.106862	1.537999	0.1291
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.052082	-1.361849	0.0781
DLOG(NTP)	-0.008472	-0.970275	0.3356
DLOG(NEFI)	-0.194104	-1.263443	0.2111
DLOG(CPI)	0.207713	1.041553	0.3016
DLOG(PPL)	0.339634	0.224432	0.8231
DLOG(S)	0.106525	1.905226	0.0613
DLOG(UN)	-0.115618	-3.634251	0.0006
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

Симулациона анализа показује статистички значајан утицај новог нивоа пореске прогресивности и новог нивоа економских слобода на економски раст. Овај утицај је много израженији, него у полазном моделу који је приказан у табели бр. (19). Нови ниво прогресивног опорезивања као и нови ниво економских слобода имају много јачи утицај који се доказује вриједношћу коефицијената уз ове варијабле. У случају индекса прогресивности, нови коефицијент износи 0.37 и значајно је већи од претходног од 0.02. У случају индекса економских слобода ова разлика је још већа. Нови коефицијент износи 3.8, док стари коефицијент износи 0.8.

3.4. Анализа утицаја промјене и нивоа економских слобода на економски раст

Ову анализу спровели смо примјеном динамичке панел анализе коју смо модификовали за ове потребе. Као зависна варијабла је бдп, као независна објашњавајућа варијабла се користи стопа раста економских слобода, као фиксирана контролна варијабла се користи ниво економских слобода и друге контролне варијабле као у табели бр. (6). Резултати анализе приказани су у табели бр. (15).

Табела бр. (15): Анализа утицаја нивоа и промјене економских слобода на економски раст

Зависна варијабла: DLOG(Y)			
Дугорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
DLOG(IEF)	6.177720	3.023039	0.0035
LOG(CPI)	-1.780691	-1.092751	0.2784
LOG(PPL)	18.96151	2.496122	0.0150
LOG(S)	4.578187	1.663992	0.1008
LOG(UN)	-0.040246	-0.412676	0.6812
Краткорочни коефицијенти			
Варијабла	Коефицијент	t статистика	p вриједност
Фактор корекције грешке	-0.016518	-2.575122	0.0122
DLOG(IEF,2)	0.033907	0.448463	0.6553
DLOG(CPI)	0.047046	0.329587	0.7427
DLOG(PPL)	-1.248796	-0.412467	0.6813
DLOG(S)	0.117458	2.752432	0.0076
DLOG(UN)	-0.116610	-8.743907	0.0000
Фиксни регресор			
LOG(IEF)	-0.141748	-2.107990	0.0388
Стационарност резидуала	I(0)		

Извор: прорачун аутора

Раст економских слобода има позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економски раст. Док у кратком року фиксни ниво економских слобода има негативни статистички значајан утицај на економски раст.

4. Дискусија

4.1 Дискусија резултата са аспеката главне и помоћних хипотеза

Главна хипотеза:

Државне мјере усмјерене на остваривање једнаких шанси, "економских слобода" и прерасподјелу дугорочно доводе до раста ефикасности и до раста друштвеног благостања у условима економске неједнакости

Главна хипотеза истиче значај државних мјера и политика којима се могу побољшати тржишни исходи у условима економске неједнакости. У анализи смо првенствено дефинисали актуелно стање и приказали утицај економске неједнакости, економских слобода и прогресивног опорезивања на економски раст. Резултати анализе приказани у табели бр. (6) доказују да актуелни ниво економске неједнакости и економских слобода имају позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економски раст. Резултати анализе приказани у табели бр. (9) доказују да актуелни ниво прогресивног опорезивања има позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економску неједнакост. Резултати анализе приказани у табели бр. (10) доказују да актуелни ниво прогресивног опорезивања има позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економски раст.

Симулационом анализом бр. (3) која је приказана у табели бр. (14) доказали смо да државе које су предмет анализе могу својим политикама и мјерама које су усмјерене на раст економских слобода и на раст нивоа прогресивног опорезивања значајно побољшати свој економски раст, чиме је главна хипотеза доказана. Симулирани раст економских слобода је спроведен на начин да се спровело увећање композитног индекса на начин како је описано у претходном поглављу. Нису се увећавале индивидуалне компоненте, па онда на основу увећаних индивидуалних компоненти рачунао композитни индекс. На сличан начин је симулиран и раст индекса прогресивности. У анализи не истражујемо да ли је раст индекса прогресивности резултат раста варијабилитета бдп-а или пореских прихода, већ смо увећавали добијени индекс пореске прогресивности на начин како је то описано у претходном поглављу.

Раст индекса пореске прогресивности треба да доведе до смањења економских слобода, међутим, у симулацији смо пошли од претпоставке да државне политике и мјере имају за последицу раст других компоненти економских слобода који је већи од смањења узрокованог прогресивним опорезивањем. Из тог разлога претпоставили смо да државне мјере доводе до раста нивоа економских слобода. Ограничење се огледа првенствено у немогућности примјене традиционалних мјера прогресивности које се рачунају на основу Gini индекса који се односи на тржишни и расположиви доходак. Микро подаци за посматрану групу земаља који би омогућили примјену традиционалних мјера пореске прогресивности из објективних разлога нису доступни. Друго ограничење се односи на сам израчун индекса пореске прогресивности. Индекс је резултат анализе кварталних података о бдп-у и државним приходима. Проблем настаје због рачунања релативних мјера варијабилитета на основу малог узорка (четири податка). Ово ограничење смо прихватили као такво у раду како би се задржала мултидимензионалност анализе и свјесни смо да показатељи пореске прогресивности могу одступати од приказаних. У датим условима није могуће прикупити квалитетније податке.

Помоћна хипотеза 1:

Иницијални ниво економских слобода има позитиван утицај на економски раст.

Прву помоћну хипотезу нисмо успјели да потврдимо. На основу резултата анализе у табели бр. (15), фиксирани ниво економских слобода има статистички значајан и негативан утицај на економски раст.

Помоћна хипотеза 2:

Повећање нивоа економских слобода има позитиван утицај на економски раст.

Другу помоћну хипотезу потврдили смо у два наврата. Први пут у симулационом моделу чији су резултати приказани у табели бр. (13). Нови, виши индекс економских слобода, за који смо претпоставили да је резултат државних мјера и политика, има нешто значајнији, позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економски раст него актуелни ниво

економских слобода ($3.8 > 3.74$). Други доказ друге помоћне хипотезе произилази из табеле бр. (15) гдје се види да стопа раста актуелног нивоа економских слобода има позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај на економски раст.

Помоћна хипотеза 3:

Примјена инструмената фискалне политике има значајан утицај на прерасподјелу и економску неједнакост

Трећу помоћну хипотезу потврдили смо такође у два наврата. Први пут смо је потврдили анализом која је приказана у табели бр. (9). Резултати указују на постојање позитивног, дугорочног и статистички значајаног утицаја индекса пореске прогресивности на економску неједнакост. Други доказ треће помоћне хипотезе приказан је у симулационој анализи бр. (1). Резултати указују да постоји позитиван, дугорочан и статистички значајан утицај новог, вишег индекса пореске прогресивности на економску неједнакост. Међутим, интензитет овог утицаја је скоро исти као у случају резултата приказаних у табели бр. (9). Ограничења се односе на рачунање индекса пореске прогресивности, као и у случају главне хипотезе.

Помоћна хипотеза 4:

Земље које карактерише прогресивно опорезивање остварују ниже стопе економског раста

Четврту помоћну хипотезу смо оспорили у два наврата. Резултати приказани у табели бр. (10) указују на постојање позитивног, дугорочног и статистички значајаног утицаја индекса пореске прогресивности на економски раст. Резултати симулационе анализе бр. (3) који су приказани у табели бр. (14) указују на постојање позитивног, дугорочног и статистички значајаног утицаја, новог, вишег индекса пореске прогресивности на економски раст. Овај утицај је много израженији, него у полазном моделу који је приказан у табели бр. (10). Нови ниво прогресивног опорезивања има много јачи утицај који се доказује вриједношћу коефицијената уз наведену варијаблу. У случају индекса прогресивности, нови коефицијент износи 0.37 и значајно је већи од претходног од 0.02.

Разлике постоје између појединих земаља у краткорочном утицају објашњавајуће варијабле на зависну варијаблу. Међутим, осим у случају прве помоћне хипотезе, нас занима дугорочни утицај. Имајући ово у виду, четврта помоћна хипотеза је оспорена. Ограничења се односе на рачунање индекса пореске прогресивности, као и у случају главне хипотезе.

Помоћна хипотеза 5:

Земље код којих је економска неједнакост израженија остварују виши ниво економског раста.

Пету помоћну хипотезу потврђују резултати анализе приказани у табели бр. (6). Резултати указују на постојање позитивног, дугорочног и статистички значајаног утицаја економске неједнакости на економски раст. Разлике постоје између појединих земаља у краткорочном утицају објашњавајуће варијабле на зависну варијаблу. Међутим, осим у случају прве помоћне хипотезе, нас занима дугорочни утицај. Имајући ово у виду, пета помоћна хипотеза је доказана.

Помоћна хипотеза 6:

Економски раст креиран државним политикама и механизмима прерасподјеле у условима економске неједнакости доведиће до смањења нивоа сиромаштва у будућности.

Потврђивање, или оспоравање шесте помоћне хипотезе није могуће због објективног недостатка података о сиромаштву за изабрани узорак у посматраном периоду. Доступни подаци не омогућавају да се спроведе квалитетна анализа, и добијени резултати не би били објективни. Из тог разлога није могуће доказивање, нити оспоравање шесте помоћне хипотезе.

Ограничења у раду су детаљно описана кроз доказивање хипотеза. Најзначајније ограничење се односи на објективни недостатак података за рачунање традиционалних индекса пореске прогресивности, као и објективан недостатак података о сиромаштву. Ограничење постоји и код израчуна индекса пореске прогресивности. Индекс је рачунат на бази кварталних података, не на бази годишњих података. Овакба анализа је свјесно

направљена како би се задржала мултидимензионалност анализе. Панел је у највећој мјери балансиран и веома је мало података који недостају.

Закључак

Питање односа између привредног раста и економске неједнакости представља централну дебату у економској науци још од настанка првих теорија привредног раста. Носиоци и креатори економске политике се најчешће суочавају са избором између једнакости и раста. Једни се залажу за раст тврдећи да ће се са растом "колача" који је предмет распоdjеле учешће свих учесника у распоdjели сразмјерно увећати. Док се други залажу за приступ једнакости у распоdjели "колача" а не на величину "колача" који је предмет распоdjеле.

Прву тврдњу снажно подржавају Кузњецова теорија и модел раста Роберта Солова. Кузњец је тврдио да се економска неједнакост смањује у напредним фазама развоја капитализма, без обзира на изабрани модел економске политике и специфичне карактеристике земље. Према Кузњecu, довољно је бити стрпљив и сачекати мало да би раст користио свима (Kuznets, 1955). Англосаксонски израз на најбољи начин одражава филозофију овог периода: ``Раст је плима који подиже све бродове.`` (Пикети, 2015, стр. 23.). Роберт Солов у својој анализи описује услове који су неопходни да привреда достигне стабилно стање, тј. путању уравнотеженог раста, која се може описати као правац раста у коме све варијабле – производња, цијене, приходи, зараде, профит, капитал, цијене акција и некретнина расту истим темпом (Solow, 1956). У таквим условима сви чланови друштва имају исте користи од раста, без већег одступања од главне путање (Solow, 1956).

Ставови Кузњеца и Солова су у потпуности у супротности са Малтусовим, Рикардовим и Марксовим анализама и предвиђањима. Порука Малтусовог закона становништва је да сами радници сnose одговорност за своју биједу и сиромаштво, јер се прекомјерно размножавају у односу на расположиву количину хране, посебно у ситуацији када закон о опадајућим приносима изразито дјелује. Карл Маркс, као и Рикардо полази од модела вриједности капитала и принципа ријеткости. Маркс у својим дјелима предвиђа слом капитализма, док Рикардо предвиђа друштвену неравнотежу и немире. Међутим, реалност је потпуно другачија у односу на негативна предвиђања. Развој науке и технологије омогућио је раст продуктивности који је имао за последицу раст производње и реалних зарада. Раст

продуктивности је значајно унаприједио пољопривредну производњу, снизио трошкове пољопривредне производње и омогућио раст производње хране. Раст реалних зарада је постао осјетан тек крајем XIX вијека, што је довело до раста куповне моћи и благостања становништва.

Међутим, и поред овога, економска неједнакост остаје веома изражена све до Првог свјетског рата. Трајни технолошки напредак је карактеристика свих цивилизација (осим у средњем вијеку гдје је сваки вид развоја, науке и технологије веома брзо угушен) и као такав омогућава стални раст производње, силе која у одређеној мјери омогућава уравнотежење процеса концентрације капитала и раста обима приватног капитала. У савременим условима, техничко технолошки прогрес је омогућио смањење неједнакости доходака од рада у развијеним земљама.

Осим технолошког прогреса, развој и еволуција државних институција које су својим политикама омогућиле да корист од технолошког прогреса имају сви грађани, довео је до смањења економске неједнакости доходака од рада. Међутим, државне институције нису свугдје на истом нивоу развоја, као што ни техничко технолошки прогрес није свугдје исти. Тако је 2008. године у структури глобалне економске неједнакости доминирала ``локацијска`` компонента, што значи да је животни стандард британских радника растао брже од животног стандарда средње, више средње класе, чак и богатих појединаца у Африци и Азији. Локацијска компонента се у литератури дефинише као ``премија држављанства`` за оне рођене у добрим државама, и као ``пенале држављанства`` за оне рођене у лошим државама.

Период од задњих двадесет година, од пада берлинског зида карактерише снажан раст глобализације. О утицају глобализације на неједнакост и благостање најбоље говоре следеће двије тврдње:

- "Привредни раст помаже сиромашним, раст БДП-а доводи до раста дохотка сиромашних на исти начин као што доводи до раста дохотка и осталих чланова друштва...Укратко, глобализација доводи до раста дохотка, а сиромашни у потпуности учествују у том процесу" (The Economist, 2000. p. 94)

- Постоји довољно индиција и доказа да постојећи обрасци привредног раста доводе до све веће дисперзије у дохоцима и самим тим успоравају смањење сиромаштва (Justin Forsyth, Oxfam Policy Director, Letter to The Economist, 2000, p. 6)

И прва и друга тврдња недвосмислено представљају карактеристику људског друштва у последњих двадесет година. Процес глобализације највише је користио најбогатијим, 1 перцентил најбогатијих, као и следећи вентил су значајно увећали своје богатство. Највише користи од глобализације имали су појединци на медијани глобалне расподеле дохотка. У овој групи доминирају Кинези и Индијци. Отварање Кине према свијету и техничко технолошки прогрес омогућио је убрзан раст кинеске привреде и раст благостања њених грађана. Највећи губитници процеса глобализације су становници Африке. Стални ратови и сукоби око природних ресурса (дијаманата) не дозвољавају напредак науке и технологије и све више становника Африке живи испод границе сиромаштва.

Највише просјечне стопе раста реалног бдп-а у посматраном периоду оствариле су Словачка, Румунија и Бугарска од 4%, 3.6% и 3.5% респективно у просјеку годишње, док је најнижу остварила Грчка од -0.001%. Економска криза која је захватила свијет и Европу од 2008. године успорила је реални раст, међутим већ од 2013. године све земље биљеже значајнији опоравак и бржи реални раст, осим Грчке и Италије. Економска неједнакост је најизраженија у Грчкој, Румунији и Бугарској гдје GINI индекс износи 33.72, 32.8 и 32.2 индексна поена, респективно у просјеку за посматрани период. Најнижи ниво економске неједнакости остварен је у Словенији и Словачкој гдје GINI индекс износи 23.7 и 25.9 индексних поена, респективно у просјеку за посматрани период. Изузимајући Грчку, подаци указују на постојање директне везе између нивоа економске неједнакости и реалног раста за Румунију и Бугарску. Док је за Словачку карактеристичан низак ниво економске неједнакости и високе стопе реалног раста. Словачка је пуноправна чланица Уније од 2004 године, док су Бугарска и Румунија пуноправне чланице Уније од 2007. године. Словачка је прије прошла кроз транзицију са планске привреде на тржишну економију и имала је више времена од Бугарске и Румуније да изгради институције цивилног друштва чији су ефекти како високе стопе реалног раста, тако и низак степен економске неједнакости.

Највише стопе инвестиција у посматраном периоду оствариле су Словачка, Румунија и Бугарска од 25.9%, 25.72 и 24.78% у просјеку за посматрани период. Најнижа инвестициона активност остварена је у Грчкој и Италији од 20.33% и 20.09% респективно у просјеку за посматрани период. Економска криза је од 2008. године значајно смањила и успорила инвестициону активност. Задњих пар година све земље остварују раст инвестиционе активности који је у 2015. години достигао око 75% инвестиционе активности предкризног периода. Само је Грчка наставила даље да успорава своју инвестициону активност. Највише стопе штедње оствариле су Аустрија, Словачка и Румунија од 26.11%, 25.3 и 21.9% у просјеку за посматрани период, респективно. Најнижа штедња је остварена у Грчкој од 12.4% у просјеку за посматрани период. Економска криза је имала различит утицај на штедњу у посматраним земљама. У појединим земљама се штедња смањила након 2008. године (Аустрија, Грчка и Италија). Док је за преостале земље штедња наставила да расте.

Највишу стопу незапослености у посматраном периоду оствариле су Хрватска, Словачка и Грчка од 17.9%, 14.8% и 14.46% респективно, у просјеку за посматрани период. Најнижа незапосленост остварена је у Аустрији од 3.8% у просјеку за посматрани период. За све земље је незапосленост била у паду до 2008. године када је почела да значајно расте. Овај раст је најслабији у случају Аустрије.

Највиши достигнути ниво економских слобода забиљежен је у Аустрији од 7.6 индексних поена у просјеку за посматрани период. Затим слиједе Словачка, Италија и Грчка које су оствариле 7.2, 7.2 и 7.1 индексни поен у просјеку за посматрани период, респективно. Бугарска и Румунија су у периоду након приступања Унији (2006-2015) оствариле надпросјечне вриједности индекса економских слобода од 7.2 и 7.4 индексна поена у просјеку за посматрани период, респективно. Најнижа вриједност индекса економских слобода остварена је у Хрватској од 6.6 индексних поена у просјеку за посматрани период. Када се анализира пореска прогресивност, највиши ниво је остварен у Италији и Аустрији од 6.45 и 3.3 индексна поена, респективно у просјеку за посматрани период. Најнижи ниво је остварен у у Бугарској и Румунији од 0.65 и 0.47 индексна поена, респективно у просјеку за посматрани период.

Анализа прогресивног опорезивања земаља које су оствариле најбоље економске перформансе није у складу са доказом главне хипотезе према којој виши ниво прогресивног опорезивања значи и више стопе економског раста. Одступања у односу на главну хипотезу, произилазе првенствено из структуре индекса прогресивности који је дефинисан као однос коефицијената варијације државних прихода и бдп-а. У датим условима овај индекс представља најбољу апроксимацију традиционалних индекса прогресивности који су засновани на економској неједнакости тржишних и расположивих доходака. Низак ниво коришћеног индекса прогресивности може значити низак степен варијације државних прихода који могу бити посљедица пореске евазије или различитих закона о директним порезима у односу на друге земље.

Други разлог лежи у чињеници да се годишња вриједност индекса формирала на основу кварталних података о бдп-у и државним приходима. Ако индекс рачунамо на основу годишњих података, тада су резултати другачији и у складу су са доказом главне хипотезе. Грчка због проблема са дужничком кризом у последњим годинама остварује лошије економске перформансе у односу на друге земље. Закључујемо да су Румунија, Бугарска и Словачка оствариле најбоље перформансе у посматраном периоду. Такође, закључује се да су Румунија и Бугарска врло добро користили већину погодности чланства у Унији. Специфично је да бивше социјалистичке земље остварују надпросјечне економске перформансе. Разлози су пуноправно чланство у Унији и све потенцијалне економске предности које то чланство носи, као и чињеница да су ове земље у Унију ушле са веома ниским нивоом економских перформанси, што чини њихове перформансе релативно бољим у односу на друге чланице. Ова друга чињеница је разлог зашто просјечан становник Бугарске и Румуније још увијек нема бољи животни стандард у поређењу са држављанима других земаља чланица Уније. У прилог овоме иде и висок ниво економске неједнакости у овим земљама.

Раст благостања свих грађана представља врховни циљ и основни задатак свих демократских влада на свијету. Невидљива рука тржишта ће у савршено конкурентним условима омогућити ефикасну алокацију ресурса. Међутим, тржишта су у реалности далеко од ефикасних. Државна интервенција је неопходна и у случају савршено конкурентних

тржишта, као и у случају неефикасних тржишта. Синергијски ефекат технолошког прогреса и државних институција је неопходан како би се обезбиједио раст благостања свих грађана. Институције креирањем и дефинисањем политика са једне стране доприносе постизању Парето побољшања, док са друге стране обезбеђују исте шансе за оне слојеве становништва којима је дјеловање тржишног механизма ускратило могућност квалитетног образовања и квалитетне здравствене заштите. Само постојање институција које креирају политике подразумева постојање система планирања. У којој мјери ће планирање бити заступљено зависи од достигнутог нивоа економског развоја, као и од актуелног економског стања привреде. Тренутно економско стање привреде може да буде резултат краткорочних и тренутних шокова, или као резултат економског наслијеђа из прошлости. Само постојање институција које креирају политике подразумева постојање система планирања и планских одлука, које западни систем упорно избегава да назове правим именом. На основу досадашњих сазнања и резултата истраживања бројних аутора о природи односа ефикасности и економске неједнакости која су приказана у овом раду, дефинишемо и свој став о односу ових категорија.

Мишљења смо да је економска неједнакост неопходна претпоставка економског раста јер тјера појединце на веће напоре чиме расте продуктивност. Питање максималног нивоа неједнакости који је држава спремна да прихвати како би повећала ефикасност, зависи од економских карактеристика сваке поједине државе, првенствено од достигнутог нивоа развоја и стандарда њених грађана. Уколико је животни стандард на високом нивоу (као у Уједињеном Краљевству или у Швајцарској гдје бдп по глави становника износи више од 30.000 долара), тада држава може да прихвати виши степен неједнакости, тј. већи јаз између богатијих и других слојева друштва, како би повећала ефикасност. У таквим условима ``просјечан`` становник неће значајно осиромашити и може очекивати виши животни стандард у будућности као последицу економског раста. Овакав сценарио подразумева да постоје институције које дефинишу политике и механизме за њихово спровођење које су у интересу свих грађана.

Неразвијене државе, које карактерише висок степен економске неједнакости, сиромаштва и аутократија, нису у могућности да спроведу претходни сценарио, јер би сваки даљи раст

неједнакости довео до смањења броја становника. Такве државе прво морају демократски изградити институције цивилног друштва како би се створили предуслови за технолошки напредак и раст стандарда свих грађана. Међутим, иако економска неједнакост подстиче ефикасност, поставља се питање шта са оним слојевима становништва којима је ефикасно дјеловање тржишта одузело могућност или шансу за равноправно надметање и конкуренцију.

Наш став је да у таквим условима државне институције својим политикама прерасподјеле морају да омогуће једнакост шанси за све, која ће у дугом року омогућити раст животног стандарда већини становништва. Државне политике прерасподјеле треба да омогуће једнак приступ образовању и здравственој заштити, чиме ће се створити услови за раст обима људског капитала, раст штедње и раст обима и ефикасности инвестиција, што ће у дугом року повећати ефикасност цијеле привреде, раст животног стандарда већине становника и ублажити неједнакост доходака од рада и од капитала. Прерасподјела подразумијева дисторзивне порезе и трансфере којима се у кратком року може смањити ефикасност привреде, првенствено кроз мртви терет опорезивања. Став аутора је да дугорочни ефекат раста ефикасности и животног стандарда превазилази краткорочни губитак благостања у виду мртвог терета опорезивања, под претпоставком да институције нису саме себи сврха и да дефинишу политике којима се подстиче једнакост шанси и слободан приступ ресурсима. Дакле, неједнакост је неопходна претпоставка економске ефикасности, али се кроз политике прерасподјеле може обезбиједити виши ниво ефикасности и бољи животни стандард у будућности, уз краткорочно смањење благостања у виду мртвог терета опорезивања. Овај циклус никако није једнократан, он се мора континуирано обнављати, како би се обезбиједио континуиран раст ефикасности и животног стандарда. Трајање циклуса као и његове амплитуде зависе од државе до државе, од економског нивоа развијености, нивоа развијености државних институција, али и свијести становништва о политичким процесима.

У раду смо анализирали земаље Југоисточне Европе и покушали смо да одговоримо на питање које економске политике омогућују бржи економски раст. Претходно дефинисани сценариосмо примјенили на узорак земаља Југоисточне Европе које су пуноправне чланице

Уније. Анализиране политике смо подијелили у двије групе. Прву групу чине политике којима се постиже виши степен либералности тржишта, односно политике које су усмјерене на укидање баријера слободном приступу ресурсима, које максимизирају објективност економских закона уз гарантовање заштите права приватне својине. Другу групу чине политике усмјерене на прерасподјелу богатства кроз прогресивно опорезивање.

Анализа је спроведена у два корака. У првом кораку смо, примјеном квантитативне анализе дефинисали какав однос постоји између варијабли који чине модел, тј. какав утицај имају економска неједнакост и економске слободе на економски раст. Основна претпоставка од које смо пошли у истраживању је да ће виши ниво економске неједнакости и виши ниво економских слобода имати за посљедицу више стопе економског раста. Затим смо тестирали какав утицај има прогресивно опорезивање на економску неједнакост и економски раст. Претпоставка је да ће виши ниво прогресивног опорезивања смањити ниво економске неједнакости и убрзати економски раст.

Резултати квантитативне анализе нису у потпуности у складу са овом претпоставком. Анализа указује на позитиван утицај прогресивног опорезивања како на економску неједнакост, тако и на економски раст, тј. $TP \uparrow \Rightarrow Gini \uparrow \Rightarrow Y \uparrow$. Интензитет овог утицаја веома је слаб и износи 7 и 2 процентна поена за економску неједнакост и економски раст, респективно. Иако економска логика налаже да би прогресивно опорезивање требало да смањи економску неједнакост и успори економски раст, у нашем моделу прогресивно опорезивање убрзава реални раст и повећава ниво економске неједнакости.

У другом кораку анализе смо покушали да симулирамо другачије државне политике, на начин да смо пошли од претпоставке да су државе својим политикама подигле актуелни ниво економских слобода и прогресивног опорезивања. Нови индекс пореске прогресивности смо рачунали на начин да смо за земље које имају изнад просјечну стопу, индекс пореске прогресивности смо повећали за 10%, а у случају земаља које имају испод просјечну стопу пореске прогресивности увећали смо индекс пореске прогресивности за 20%. На сличан начин смо повећали и индекс економских слобода. За земље које су имале надпросјечну вриједност индекса, индекс смо увећали за 20%-25%, а за земље које су имале

вриједност индекса испод просјека, индекс смо увећали за 30%. економска логика налаже да би раст прогресивног опорезивања требало да доведе до смањења економских слобода.

Међутим, овде смо пошли од претпоставке да ће државне политике којима се подстиче слободан приступ ресурсима и конкуренција имати за посљедицу раст осталих компоненти композитног индекса економских слобода, који ће бити већи од смањења проузрокованог увођењем виших пореза. Претпоставка је да ће нове политике имати још јачи утицај на економски раст и економску неједнакост. Резултати квантитативне анализе у потпуности су у складу са резултатима у првом кораку и утицај је још јачег интензитета. Нове политике имају значајно јачи утицај на економски раст и представљају Парето побољшање. Међутим, индивидуални утицај прогресивног опорезивања на економску неједнакост остао је на скоро истом нивоу, док је утицај на економски раст значајно јачег интензитета. Резултати јасно указују да су посматране земље изабрале да промовишу политике раста водећи се премисом да је раст плима који подиже све бродове, а мање на политике које су усмјерене на прерасподјелу. Актуелни ниво економске неједнакости, економских слобода и прогресивног опорезивања има статистички значајан и позитиван утицај на стопу раста реалног бдп-а.

Овај закључак потврђује и симулациона анализа гдје је приказано да виши ниво економских слобода и пореске прогресивности има јачи утицај на реални раст, него у полазном моделу. Утицај пореске прогресивности на економску неједнакост је статистички значајан и позитиван, али је изузетно слабог интензитета, како у полазном моделу, тако и у симулационој анализи. Из овог разлога кажемо да су одабране политике усмјерене на реални раст, а не на прерасподјелу. Разлог за слаб утицај пореске прогресивности на економску неједнакост лежи у ограничењу које се односи на сам начин формирања индекса. Сама методологија по којој се индекс рачуна као количник коефицијента варијације државних прихода и коефицијента варијације бдп-а може бити разлог јаког утицаја на реални раст, а слабог утицаја на економску неједнакост. Анализа одражава генерално стање, док у појединачним случајевима могу постојати значајна одступања у односу на резултате анализе. У датим условима који се првенствено односе на објективан недостатак података, економетријска анализа и изабрани модел истраживања у великој мјери одражавају стварно

стање. Настављајући истраживање о прогресивном опорезивању, економској неједнакости и економским перформансама кроз радове настојаћемо да добијемо приступ подацима на микро нивоу и да примјеном тих података тестирамо дефинисане хипотезе. Посебно ћемо анализирати утицај традиционалних мјера пореске прогресивности на ниво економске неједнакости и прерасподјелу са циљем да утврдимо разлике у односу на добијене резултате.

На основу анализе закључујемо да државе које су предмет анализе могу убрзати свој реални раста на начин да повећају тржишну ефикасност, елиминишу баријере слободном приступу ресурсима и подижући ниво пореске прогресивности

Додатак 1

1.1. Резултати тестова јединичног коријена индивидуалних серија

Нивои значајности за Фишерове тестове утврђени су помоћу асимптотске χ^2 - квадрат дистрибуције. Асимптотска нормалност је подразумевана код осталих тестова. Тестови су рађени под претпоставком двије Нулте хипотезе које гласе (у зависности од тестова на које се односе):

- H_0 : Појединачни процес посједује јединични коријен (*Im, Pesaran Shin, ADF-Fisher i PP-fisher*)
- H_0 : Заједнички процес посједује јединични коријен (*Levin, Lin Chu test*)

Број кашњења је аутоматски дефинисан на основу SIC (*Schwarz Info Criterion*). Пошто се анализа обавља на основу небалансираног панела, за тестирање јединичног коријена кључни су Фишерови тестови (ADF и PP Фишеров тест заснован на χ^2 - квадрат дистрибуцији). Резултати тестирања индивидуалних серија на стационарност приказани су у табели бр. (16)

*Табела бр. (16): Резултати тестирања индивидуалних серија
на стационарност*

Варијабла		Метод	р вриједност	Број опсервација
Log(Y)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0595	134
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.2674	134
		ADF-Fisher Chi-square	0.4517	134
		PP-Fisher Chi-square	0.5872	135
Log(CPI)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.9973	131
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9994	131
		ADF-Fisher Chi-square	0.9112	131
		PP-Fisher Chi-square	1.0000	135
Log(G)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0001	133
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0502	133
		ADF-Fisher Chi-square	0.0407	133
		PP-Fisher Chi-square	0.0006	135
Log(Gini)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0150	111
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.2100	111
		ADF-Fisher Chi-square	0.3049	111
		PP-Fisher Chi-square	0.2050	115
Log(EFI)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	120
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0010	120
		ADF-Fisher Chi-square	0.0023	120
		PP-Fisher Chi-square	0.0002	126
Log(UN)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0075	128
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.4249	128
		ADF-Fisher Chi-square	0.5816	128
		PP-Fisher Chi-square	0.9985	135

Извор: прорачун аутора

Наставак табеле бр. (16)

Варијабла		Метод	р вриједност	Број опсервација
Log(S)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.1040	133
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.8128	133
		ADF-Fisher Chi-square	0.9233	133
		PP-Fisher Chi-square	0.9048	135
Log(OPP)	Константа	Levin, Lin & Chu t	0.0770	134
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.7420	134
		ADF-Fisher Chi-square	0.9128	134
		PP-Fisher Chi-square	0.9702	135
Log(PPL)	Константа	Levin, Lin & Chu t	0.9468	129
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9994	129
		ADF-Fisher Chi-square	0.9982	129
		PP-Fisher Chi-square	0.9683	135
Log(TP)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	127
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0091	127
		ADF-Fisher Chi-square	0.0044	127
		PP-Fisher Chi-square	0.0010	132
Log(NEFI)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	120
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0010	120
		ADF-Fisher Chi-square	0.0023	120
		PP-Fisher Chi-square	0.0002	126
Log(NTP)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	127
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0091	127
		ADF-Fisher Chi-square	0.0044	127
		PP-Fisher Chi-square	0.0010	132

Извор: прорачун аутора

1.2. Резултати тестова резидуала на стационарност

Нивои значајности за Фишерове тестове утврђени су помоћу асимптотске χ^2 - квадрат дистрибуције. Асимптотска нормалност је подразумијевана код осталих тестова. Тестови су рађени под претпоставком двије Нулте хипотезе које гласе (у зависности од тестова на које се односе):

- H_0 : Појединачни процес посједује јединични коријен (*Im, Pesaran Shin, ADF-Fisher i PP-fisher*)
- H_0 : Заједнички процес посједује јединични коријен (*Levin, Lin Chu test*)

Број кашњења је аутоматски дефинисан на основу SIC (*Schwarz Info Criterion*). Пошто се анализа обавља на основу небалансираног панела, за тестирање јединичног коријена кључни су Фишерови тестови (ADF и PP Фишеров тест заснован на χ^2 - квадрат дистрибуцији). Резултати тестирања серија резидуала на стационарност приказани су у табели бр. (17)

*Табела бр. (17): Резултати тестирања серија резидуала
на стационарност*

Назив серије		Метод	р вриједност	Број опсервација
Табела бр. (6)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	86
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0017	86
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	86
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	92
Табела бр. (9)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	96
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0000	96
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	96
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	100
Табела бр. (10)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	109
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0000	109
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	109
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	114
Табела бр. (12)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	96
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0000	96
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	96
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	100
Табела бр. (13)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	86
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0016	86
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	86
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	92
Табела бр. (14)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	107
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0000	107
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	107
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	114
Табела бр. (15)	Константа и тренд	Levin, Lin & Chu t	0.0000	114
		Im, Pesaran and Shin W-stat	0.0000	114
		ADF-Fisher Chi-square	0.0000	114
		PP-Fisher Chi-square	0.0000	117

Извор: прорачун аутора

Корелациона матрица

	LOG (Y)	LOG (EFI)	LOG (GINI)	LOG (NEFI)	LOG (TP)	LOG (NTP)	LOG (CPI)	LOG (I)	LOG (UN)	LOG (S)	LOG (OPP)	LOG (PPL)
LOG (Y)	1.00	0.14	0.14	0.03	0.10	0.10	-0.09	-0.14	-0.17	-0.06	0.08	0.55
LOG (EFI)	0.14	1.00	0.10	0.90	0.12	0.11	0.41	0.14	-0.31	0.20	0.21	0.12
LOG (GINI)	0.14	0.10	1.00	0.28	-0.10	-0.11	0.07	-0.13	0.16	-0.45	-0.48	0.56
LOG (NEFI)	0.03	0.90	0.28	1.00	-0.11	-0.12	0.40	0.24	-0.25	0.17	0.08	0.05
LOG (TP)	0.10	0.12	-0.10	-0.11	1.00	1.00	0.24	-0.33	-0.05	-0.10	-0.35	0.19
LOG (NTP)	0.10	0.11	-0.11	-0.12	1.00	1.00	0.23	-0.33	-0.05	-0.09	-0.35	0.19
LOG (CPI)	-0.09	0.41	0.07	0.40	0.24	0.23	1.00	-0.22	-0.08	-0.05	0.06	-0.20
LOG (I)	-0.14	0.14	-0.13	0.24	-0.33	-0.33	-0.22	1.00	-0.42	0.44	0.23	-0.27
LOG (UN)	-0.17	-0.31	0.16	-0.25	-0.05	-0.05	-0.08	-0.42	1.00	-0.35	0.01	-0.14
LOG (S)	-0.06	0.20	-0.45	0.17	-0.10	-0.09	-0.05	0.44	-0.35	1.00	0.36	-0.26
LOG (OPP)	0.08	0.21	-0.48	0.08	-0.35	-0.35	0.06	0.23	0.01	0.36	1.00	-0.48
LOG (PPL)	0.55	0.12	0.56	0.05	0.19	0.19	-0.20	-0.27	-0.14	-0.26	-0.48	1.00

Литература

1. Abrego, L. Edwards, T. H. (2002). The relevance of the Stolper-Samuelson theorem to the trade and wages debate, CSGR Working Paper No. 96/02. Available at: http://wrap.warwick.ac.uk/2022/1/WRAP_Abrego_wp9602.pdf
2. Acemoglu, D. (2002). Directed Technical Change. *Review of Economic Studies* 69(4): 781–809.
3. Acemoglu, D. (2003). Labor and Capital Augmenting Technical Change. *Journal of the European Economic Association* 1(1): 1–37.
4. Acemoglu, D. Autor, D. H. (2011). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings.” In *Handbook of Labor Economics* Volume 4B, edited by Orley Ashenfelter and David Card, 1043–171. Elsevier, North-Holland.
5. Acemoglu, D. Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown.
6. Acemoglu, D. Robinson, J. A. (2014). The Rise and Decline of General Laws of Capitalism, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 29, Number 1, pp 3–28.
7. Adkins, L. Moomaw, R. Savvides, A. (2002). Institutions, Freedom and Technical efficiency, *Southern Economic Journal*, Vol. 69, July, 92-108.
8. Aghion, P. Caroli, E. García-Peñalosa, C. (1999). Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. *Journal of Economic Literature* 37 (4), 1615–1660.
9. Aghion, P. Howitt, P. (1998). *Endogenous Growth Theory*, Massachusets: The MIT Press.
10. Aiyagari, S. R. (1994). Uninsured Idiosyncratic Risk and Aggregate Saving. *Quarterly Journal of Economics* 109(3): 659–84.
11. Alesina, A. Perotti, R. (1996), Income Distribution, Political Instability, and Investment, *European Economic Review*, 40(6): 1203-28.
12. Alesina, A. Perotti, R. (1994). The political economy of growth: a critical survey of the recent literature. *The World Bank Economic Review*, 8, 350–371.

13. Alesina, A. Rodrik, D. (1994). Distributive politics and economic growth. *Quarterly Journal of Economics* 109, 465-90.
14. Alfani, G. (2010). The Effects of Plague on the Distribution of Property: Ivrea, Northern Italy 1630, *Population Studies*, 64(1): 61-75.
15. Ali, A. (1997): Economic Freedom, Democracy, and Growth. *Journal of Private Enterprise*, 13 (fall): 1–20.
16. Ali, A. Crain, M. W. (2001). Political Regimes, Economic Freedom, Institutions, and Growth. *Journal of Public Finance and Public Choice* 19, no. 1: 3–22.
17. Ali, A. Crain, M. W. (2002). Institutional Distortions, Economic Freedom, and Growth. *Cato Journal* 21, no. 3: 415–26.
18. Allen, R. C. (2001). The Great Divergence in European Wages and Prices from the Middle Ages to the First World War. *Explorations in Economic History* 38(4): 411–47.
19. Allen, R. C. (2007). Pessimism Preserved: Real Wages in the British Industrial Revolution. Oxford University Department of Economics, Working Paper 314. <http://www.nuffield.ox.ac.uk/users/Allen/unpublished/pessimism-6.pdf>.
20. Allen, R. C. (2009b). *The British Industrial Revolution in Global Perspective*. New York: Cambridge University Press.
21. Allen, R. C. (2009a). Engels' Pause: Technological Change, Capital Accumulation, and Inequality in the British Industrial Revolution. *Explorations in Economic History* 46(4): 418–35.
22. Alvarez-Nogal, C. Prados de la Eskosura, L. (2007). The Decline of Spain, 1500-1850: Conjunctural Estimates, *European review of Economic History*, 11: 319-366.
23. Antràs, P. (2004). Is the U.S. Aggregate Production Function Cobb–Douglas? New Estimates of the Elasticity of Substitution. *Contributions to Macroeconomics* 4(1): Article 4.
24. Apergis, N. Dincer, O. Payne, J. (2014). Economic Freedom and Income Inequality revisited: Evidence from a Panel Error Correction Model. *Contemporary Economic Policy*, 32 (1): 67-75.
25. Asteriou, D. Hall, G. S.(2007). *Applied Econometrics, revised edition*, New York: PALGRAVE MACMILLAN.

26. Barenboim, I. Karabarbounis, L. (2008). One dollar, one vote. JFK School of Government, Harvard University, Working Paper. September. Available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1155064.
27. Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple model of Economic Growth, *Journal of Political Economy*, XCVIII, pp 103-125.
28. Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics* 106: 407 – 443.
29. Barro, R. J. (1994). Democracy and growth. NBER Working Paper No. 4909, NBER.
30. Barro, R. J. (1999). Inequality, Growth and Investment, NBER Working Paper 7038.
31. Barro, R. J. (2000). Rule of Law, Democracy, and Economic Performance. In *2000 Index of Economic Freedom*, edited by Gerald P. O'Driscoll, Kim R. Holmes, and Melanie Kirkpatrick, 31–51. New York: Dow Jones.
32. Barro, R.J. (1995). Inflation and Economic Growth. Bank of England Quarterly Bulletin 35 (May). 166-176;
33. Baumol, W. J. Blackman, B. S. A. Wolff. E. J. (1989). *Productivity and American leadership: The long view*, Cambridge: MIT Press.
34. Benabou, R.(1996). Inequality and Growth, in Bernanke, Ben and Julio Rotemberg, eds, NBER Macroeconomics Annual 1996 Cambridge and London: MIT Press.
35. Benabou, R. (2000). Unequal Societies: Income Distribution and the Social Contract, *American Economic Review*, Vol. 90(1), pp. 96–129.
36. Bennett, D. Vedder, R. (2013). A Dynamic Analysis of Economic Freedom and Income Inequality in the 50 U.S. States: Empirical Evidence of a Parabolic Relationship. *The Journal of Regional Analysis and Policy*. 43(1): 42-55.
37. Berg, A. Ostry, J. (2011). Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin? IMF Staff Discussion Note 11/08 (Washington: International Monetary Fund).
38. Berggren, N. (2003) The Benefits of Economic Freedom: A Survey, *The Independent Review*, Vol. VIII., No. 2, Fall, pp. 193-211.
39. Berggren, N. (1999). Economic Freedom and Equality: Friends or Foes? *Public Choice* 100, nos. 3–4: 203–23.
40. Bertola, G. (1993). Factor shares and savings in endogenous growth. *American Economic Review*, 83, 1184–1198.

41. Bewley, T. F. (1986). Stationary Monetary Equilibrium with a Continuum of Independently Fluctuating Consumers.” In *Contributions to Mathematical Economics in Honor of Gérard Debreu*, edited by Werner Hildenbrand and Andreu Mas-Colell, 79–102. Elsevier North-Holland.
42. Blaug, M. (1997) *Economic Theory in Retrospect*, 5th Edition, New York: Cambridge University Press.
43. Bonnet, O. Bono, P. H. Chapelle, G. Wasmer, E. (2014). Does Housing Capital Contribute to Inequality? A Comment on Thomas Piketty’s Capital in the 21st Century. Sciences Po Discussion Paper 2014-07.
44. Borovic, Z. (2014). Does economic freedom impact economic growth: Evidence from two Western Balkan Countries. *Industrija*, 42(2). 57-71.
45. Carlsson, F. Lundstrom, S. (2002). Economic freedom and growth: decomposing the effects, *Public Choice*, 112, 335-344.
46. Carter, J. R. (2007). An empirical note on economic freedom and income inequality. *Public Choice*, 130(1-2): 163-177.
47. Chirinko, R. S. (1993). Business Fixed Investment Spending: Modeling Strategies, Empirical Results, and Policy Implications. *Journal of Economic Literature* 31(4): 1875–1911.
48. Chirinko, R. S. (2008). σ : The Long and Short of It.” *Journal of Macroeconomics* 30(2): 671–86.
49. Chirinko, R. S. Fazzari, M. S. Meyer, A. P. (1999). How Responsive Is Business Capital Formation to Its User Cost?: An Exploration with Micro Data. *Journal of Public Economics* 74(1): 53–80.
50. Chirinko, R. S. Mallick, D. (2014). The Substitution Elasticity, Factor Shares, Long-Run Growth, and the Low-Frequency Panel Model. https://ideas.repec.org/p/ces/ceswps/_4895.html.
51. Clark, G. (2002). Land Rental Values and Agrarian History: England and Wales, 1500–1912. *European Review of Economic History*, 6(3): 281–308.
52. Clark, G. (2005). The Condition of the Working Class in England, 1209–2004. *Journal of Political Economy*, 113(6): 1307–40.

53. Clark, G. (2010). The Macroeconomic Aggregates for England, 1209–2008. In *Research in Economic History*, Volume 27, edited by Alexander J. Field, 51–140. Emerald Publishing Group.
54. Corak M. (2013) "Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility," *Journal of Economic Perspectives*, vol. 27(3), pages 79-102.
55. Crafts, N. F. R. (1985). *British Economic Growth during the Industrial Revolution*. Oxford: Clarendon Press.
56. Creedy J. Moslehi, S. (2009). Modelling the composition of government expenditures in democracies. *European Journal of Political Economy*, 25, 42-55.
57. Creedy, J. (1977). NOTES AND MEMORANDA PARETO AND THE DISTRIBUTION OF INCOME, *Review of Income and Wealth*, Volume 23, Issue 4. 405-411.
58. Dalgaard, C-J. Hansen, H. Larsen, Th. (2005). Income skewness, redistribution and growth: A reconciliation. European Policy Research Unit, University of Copenhagen, Department of Economics Working Paper. Available at <http://www.econ.ku.dk/epru/files/wp/wp-03-14.pdf>.
59. Dalton, H. (1920), The measurement of the inequality of incomes, *Economics Journal*, 30, 348-61;
60. Datta-Chaudhuri, M. (1990). Market failure and government failure. *The Journal of Economic Perspectives*, 4(3): 25-39.
61. Dawson, J. W. (1998). Forthcoming. Causality in the Freedom-Growth Relationship. *European Journal of Political Economy*; Vol. 19: 479-495;
62. Dawson, J. W. (2003). Causality in the freedom-growth relationship, *European Journal of Political Economy*, 19, 479-495.
63. de Haan, J. Siermann, C. L. J. (1998). Further evidence on the relationship between economic freedom and economic growth, *Public Choice*, 95, 363-380.
64. de Haan, J. Sturm, J. E. (2000). On the relationship between economic freedom and economic growth, *European Journal of Political Economy*, 16, 215-246.
65. de Haan, J. Sturm, J. E. (2001). How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth?, *Applied Economics*, Vol. 33, No. 7, 839-844.
66. De Soto, H. (1989). *The other path*. New York: Harper & Row.

67. De Soto, H. (2000). *The mystery of capital*. New York: Basic Books.
68. Dhimi, S. el-Nowaihi, A. (2007). Fairness and Direct Democracy. University of Leicester, Working Paper No. 06/11.
69. Diamond, P. A. (1965). National Debt in a Neoclassical Growth Model. *American Economic Review* 55(5): 1126–50.
70. Dolan, P. Olsen, J. A. (2001). Equity in health: the importance of different health streams. *Journal of Health Economics*, 20: 823-834.
71. Easterly, W. Rebelo, S. (1993) Fiscal Policy and Growth, *Journal of Monetary Economics*, 32, 417-58.
72. Easton, S. Walker, M. (1997). Income, Growth and Economic Freedom, *American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, pp. 328-332.
73. Engle, R. F. Granger, C. W. J. (1987). Co-integration and Error corection: Representation, Estimation and Testing, *Econometrica* 55, 251-276.
74. Fajnzylber, P. Lederman, D. Loayza, N. (1998). Determinants of Crime Rates in Latin America and the World, A World Bank Latin America and the Caribbean Viewpoints Series Paper, Washington, DC: World Bank.
75. Farr, K. Lord, R. Wolfenbarger, J. L. (1998). Economic Freedom, Political freedom and Economic well-Being: A Causality Analysis, *Cato Journal*, Vol. 18., No. 2, pp. 247-262.
76. Feder, G. (1982). On exports and economic growth. *Journal of Development Economics* 12: 59-73.
77. Feinstein, C. H. (1998). Pessimism Perpetuated: Real Wages and the Standard of Living in Britain During and After the Industrial Revolution. *Journal of Economic History*, 58(3): 625–58.
78. Ferreira, H. G. (1999). Inequality and Economic Performance A Brief Overview to Theories of Growth and Distribution. Text for World Bank's Web Site on Inequality, Poverty, and Socio-economic Performance: <http://www.worldbank.org/poverty/inequal>
79. Fischer, S. (1993). The role macroeconomic factors in economic growth. *Journal of Monetary Economics* 32: 485-512.

80. Foley, D. K. (2008) *Adams Fallacy: A Guide to Economic Theology*, Cambridge: Bellknap Press.
81. Galor, O. Moav, O. (2004). From Physical to Human Capital Accumulation: Inequality and the Process of Development. *The Review of Economic Studies* Volume 71, Issue 4, Pages 1001–1026,
82. Galor, O. Zeira, J. (1993). Income Distribution and Macroeconomics, *Review of Economic Studies*; 60(1): 35-52.
83. Geerolf, F. (2013). Reassessing Dynamic Efficiency. https://dl.dropboxusercontent.com/u/7363883/Efficiency_Emp.pdf.
84. Goldin, C, Katz, L. F. (2010). *The race between Education and Technology*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
85. Goldsmith, A. A. (1997). Economic Rights and Government in Developing Countries: Cross-National Evidence on Growth and Development. *Studies in Comparative International Development* 32, no. 2: 29–44.
86. Gwartney J. Lawson, R. Block, W. (1996) *Economic Freedom of the World 1975-1995*, Vancouver: Fraser Insitute.
87. Gwartney, J. G., Robert. L. (2002). *Economic Freedom of the World: 2002 Annual Report*. Vancouver: Fraser Institute;
88. Gwartney, J. Lawson, R. Holcombe, R. G. (1994). Economic Freedom, Institutional Quality, and cross-country Differences in Income and Growth, *Cato Journal*, vol. 24, issue 3, 205-233, Available at: <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/2004/11/cj24n3-2.pdf>
89. Gwartney, J. Lawson, R. Holcombe, R. G. (1999). The size and functions of the Government and Economic Growth. Joint Economic Committee Study, Washington.
90. Gwartney, J. Lawson, R. Holcombe, R. G. (2006). Institutions and the Impact of Investment on Growth, *Kyklos*, vol. 59, issue 2, 255-273, Available at: <http://www.blackwell-synergy.com/links/doi/10.1111/j.1467-6435.2006.00327.x>
91. Hamermesh, D. S. (1993). *Labor Demand*. Princeton: Princeton University Press.
92. Hanke. S, Walters, S. (1997). Economic Freedom, Prosperity and Equality: *A Survey*, Vol. 17, No 2, pp. 1-29.

93. Hanson, J. R. II. (2000). Prosperity and Economic Freedom. *The Independent Review* 4, no. 4: 525–31.
94. Hayek, F. A. (1994). *The Road to Serfdom*, Chicago: University of Chicago Press;
95. Heckelman, J. C. Michael, D. S. (2000). Which Economic Freedoms Contribute to Growth? *Kyklos* 53, no. 4: 527–44.
96. Henrekson, M. (1988). Swedish Government Growth: A Disequilibrium Analysis. In: Johan Lybeck and Magnus Henrekson, eds. *Explaining the Growth of Governments*. (North Holland, Amsterdam) 93-132.
97. Hodler, R. (2008). Leisure and redistribution. *European Journal of Political Economy*, 24, 354-363.
98. Horvat, B. (2007). *Dinamični gospodarski razvoj*, Zagreb: Dom i svijet, Ekonomski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska ekonomska misao.
99. Jaimovich, N. Rebelo, S. (2012). Non-Linear Effects of Taxation on Growth, NBER Working Paper No. 18473 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research).
100. Johnson T. B. Holmes, R. K. Kirkpatrick, M. (1998). *1999 Index of Economic Freedom*, New York : Heritage Foundation.
101. Kakinaka, M. Pereira, R. (2006). A New Measurement of Tax Progressivity. *Economic Development and Policy Series*, 06-7.
102. Kakwani, N. C. (1977). Measurement of Tax Progressivity: An International Comparison, *Economic Journal*, vol. 87, issue 345, 71-80.
103. Kašeljević, A. Redak, T. (2006). Does economic freedom enhance economic growth in transition countries?. V: *An enterprise odyssey: integration or disintegration*. [Compact disc ed.]. Zagreb: Faculty of Economics and Business, pp 16.
104. Katz, L. F. Autor, D. H. (1999). Changes in the Wage Structure and Earnings Inequality. In *Handbook of Labor Economics*, Volume 3A, edited by Orley C. Ashenfelter and David Card, 1463–555. Elsevier, North-Holland.
105. Kenworthy, L. McCall, L. (2008). Inequality, public opinion and redistribution. *Socio-Economic Review*, 6, 35-68.

106. Kaseljevic, A. (2007). Indexes of Economic Freedom-an Outline and Open Issues. *Proceedings of Rijeka School of Economics: Journal of Economics and Business* 25, no. 2: 223-243.
107. Klump, R. McAdam, P. Willman, A. (2007). Factor Substitution and Factor–Augmenting Technical Progress in the United States: A Normalized Supply-Side System Approach. *Review of Economics and Statistics* 89(1): 183–92.
108. Kovacevic, S. Borovic, Z. (2014). Economic freedom and economic performance in former socialist countries – panel approach, *Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo* Vol. 9. (19-26).
109. Krusell, P. Ohanian, L. E. Ríos-Rull, J. V. Violante, G. L. (2000). Capital-Skill Complementary and Inequality: A Macroeconomic Analysis. *Econometrica* 68(5): 1029–53.
110. Krusell, P. Smith, A. A. Jr. (2014). Is Piketty’s ‘Second Law of Capitalism’ Fundamental? <http://aida.wss.yale.edu/smith/piketty1.pdf>.
111. Kuznets, S. (1953). Shares of Upper Income Groups in Income and Savings, NBER, 0-87014-054-X
112. Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality, *The American Economic Review*, 45: 1-28.
113. Langel, M. Tille, Y. (2011). Corrado Gini, a pioneer in balanced sampling and inequality theory, *METRON - International Journal of Statistics*, vol. LXIX, n. 1, pp. 45-65.
114. Lazear, E. P., and S. Rosen. (1981). Rank-order tournaments as optimum labor contracts. *Journal of Political Economy* 89:841–64.
115. Le Grand, J. Smith, S. Propper, C. (2008). *The Economics of Social Problems*. New York: Palgrave Macmillan.
116. Levine, R. Renelt, D. (1992). A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. *The American Economic Review* 82: 942-963.
117. Lind, J. T. (2005). Why is there so little redistribution. *Nordic Journal of Political Economy*, 31, 111-125.
118. Lindert, P. H. (1996). What Limits Social Spending? *Explorations in Economic History*, 33,1-34.

119. Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, Amsterdam, pp. 3-42.
120. Lybeck, J. (1986) *The Growth of Spending in Developed Economies*. (Gower Press Aldershot).
121. Maddison, A. (2004), World population, GDP and GDP per capita, 1-2000 AD. Available at <http://www.eco.rug.nl/~Maddison/>
122. Maddison, A. (2007), *Contours of the world economy, 1-2030: Essays in macroeconomic history*, Oxford: Oxford University Press.
123. Mairesse, J. Hall, J. B. Mulkay, B. (1999). Firm-Level Investment in France and the United States: An Exploration of What We Have Learned in Twenty Years. *Annales d'Economie et de Statistique* , 55–56: 27–67.
124. Malthus, T. (1798). *An Essay on the Principle of Population*. London: J. Johnson, in St. Paul's Church-yard. Library of Economics and Liberty [Online] available from <http://www.econlib.org/library/Malthus/malPop.html>; accessed 16 October 2017;
125. Mankiw, G. N. (2014). Yes, $r > g$. So What? *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 105(5): 43–47
126. Mankiw, N. G. Romer, D. Weil, D. (1992) A Contribution to the Empirics of Economic Growth, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No. 2. pp. 407-437.
127. Mansfield, E. Yohe, G. (2004). *Microeconomics: theory/applications*. New York: Norton.
128. Маџар, Љ. (2001). *Макроекономско планирање и тржишна привреда, планерска хрестоматија*, Београд: Савезни секретаријат за развој и науку.
129. Meltzer, A. Richard, S. (1981). A Rational Theory of the Size of Government, *Journal of Political Economy*, Vol. 89(5), pp. 914–27.
130. Meschi, E. F. Vivarelli, M. (2007). Globalization and Income Inequality, IZA Discussion Paper No. 2958. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1010589>
131. Milanovic, B. (1997). A simple way to calculate Gini coefficient, and some implications, *Economic Letters*, 56, 45-49.
132. Milanovic, B. (2000). The median-voter hypothesis, income inequality, and income redistribution: an empirical test with the required data, *European Journal of Political Economy*, Vol. 16, 367–410

133. Milanovic, B. (2005), *Worlds Apart: Measuring International and Global Inequality*, Princeton: Princeton University Press.
134. Milanovic, B. (2006). Global income inequality: What it is and why it matters, World Bank Policy Research working paper 3865.
135. Milanovic, B. (2009). Four Critiques of the Redistribution Hypothesis : An Assessment. Paper is funded by the Knowledge for Change Program (KCP), Policy Research working paper; no. WPS 5145. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4339> License: CC BY 3.0 IGO.”
136. Milanovic, B. Lindert, P. H. Williamson, J. G. (2011). Pre-Industrial Inequality. *The Economic Journal*, Vol. 121, No. 551, pp. 255-272.
137. Milanovic, B. Lindert, P. Williamson, J. (2007). Measuring Ancient Inequality, MPRA Paper No. 5388,
138. Милановић, Б. (2016). *Глобална неједнакост—нови приступ за доба глобализације*, Нови Сад: Академска Књига.
139. Miler, T. A., Kim, B. A., Holmes, R. K. (2014). *Index of the Economic Freedom*, Washington, DC: The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc;
140. Mill, J. S. (1865). *Principles of Political Economy*, Vol. 1, London: Longman, Roberts and Green.
141. Mitchell, W. C. King, W. I. Macaulay, F. R. (1921). *Income in the United States: Its Amount and Distribution, 1909-1919*. New York: Harcourt, Brace and Company
142. Младеновић, З. Нојковић, А. (2008). *Анализа временских серија: Примери из српске привреде*, Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.
143. Moene, K. O. Wallerstein, M. (2001). Inequality, social insurance and redistribution. *American Political Science Review*, 95, 859-874.
144. Moers, L. (2002). Institutions, Economic Performance and Transition, Tinbergen Institute Research Series 269.
145. Mokyr, J. (2012). *The Enlightened Economy: An Economic History of Britain 1700–1850*. New Haven: Yale University Press.
146. Moulin, J. H. (2003): *Fair division and collective welfare*, London: Cambridge University Press;

147. Musgrave, R. A. Thin, T. (1948). Income Tax Progression, 1929-48, *Journal of Political Economy*, vol. 56, 498.
148. Nel, P. (2007). When can the rabble redistribute? Democratization and income distribution in low and middle-income countries. In *Institutions and market economies: The political economy of growth and development*, edited by R. Garside, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 222-249.
149. North C. D. (1988). *Institution, Economic Growth and Freedom: An Historical Introduction, Freedom, Democracy and Economic Welfare*, Vancouver: Fraser Institute.
150. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.
151. Oberfield, E. Raval. D. (2014). Micro Data and Macro Technology. Unpublished paper, Princeton University. <http://economics.mit.edu/files/9861>
152. Okun, M. A. (1975): *Equality and efficiency: The big trade off*, Washington D.C.: The Brookings Institution
153. Olson, M. (1996). Big bills left on the sidewalk: why some nations are rich and other are poor, *Journal of Economic perspectives*, vol 10, pp. 3-24.
154. Paine, T. (1995, first published 1792). ‘Dissertations on First Principles’, in *Rights of Man, Common Sense and Other Political Writings*, Oxford: Oxford University Press.
155. Pamuk, S. (2007). The black death and the origins of the ‘Great divergence’, across Europe, 1300-1600, *European review of Economic History*, 11(3):298-317.
156. Pareto, V. (1965, first published 1896). ‘La courbe de la Repartition de la Richese. ‘Busino Giovani, ed., *Oevres Completes de Vilfredo Pareto*, 3, 1-15 *Ecrits sur la La courbe de la Repartition de la Richese*. Geneva: Libraire Droz.
157. Pejovich, S. (1990). *The Economics of Property Rights*, London: Kluwer Academic Publishers.
158. Perez-Moreno, S. Angulo-Guerrero, M. J. (2016). Income Inequality and Economic Freedom in the EU countries. *Journal of Economic Policy Reform*, Volume 19, Issue 4, pp 327-347.
159. Perotti, R. (1992). Income distribution, politics and growth. *American Economic Review*, 82, 311–316.

160. Perotti, R. (1993). Political Equilibrium, Income Distribution, and Growth, *Review of Economic Studies* 60(4): 755-76.
161. Perotti, R. (1994). Income Distribution and Growth: An Empirical Investigation. Mimeo, Columbia University.
162. Perotti, R. (1996). Growth, income distribution, and democracy: What the data say. *Journal of Economic Growth* 1, 149-187.
163. Persson, T. Tabellini, G. (1994). Is inequality harmful for growth?: theory and evidence. *American Economic Review*, 84, 600–621.
164. Pigou, S. A. (1912). *Wealth and Welfare*, New York: Macmillan
165. Piketty, T. (2001). *Les Hauts revenus, en France au 20e siècle: inegalities et redistribution, 1901-1998*. Paris: B. Grasset.
166. Piketty, T. Saez, E. (2003). Income inequality in the United States, 1913–1998. *Quarterly Journal of Economics*, 118(1): 1–39.
167. Пикети, Т. (2015). *Капитал у XXI веку*, Нови Сад: Академска Књига
168. Pineda, J. Rodríguez, F. (1999). The Political Economy of Human Capital Accumulation, Mimeo, Department of Economics, University of Maryland.
169. Pitlik, H. (2002). The Path of Liberalization and Economic Growth. *Kyklos* 55, no. 1:57–80.
170. Powell, B. (2003). Economic Freedom and Growth: The Case of The Celtic Tiger, *Cato Journal*, Vol. 22., No. 3, pp. 431-448.
171. Prokopijevic M. (2002). Does growth improve economic freedom?, ICER, Torino. pp. 1-57.
172. Pyatt, G. Chen, C.-N. Fei, J. (1980). The distribution of income by factor components. *Quarterly Journal of Economics*, 451-473.
173. Rajan, R. (2010). *Fault Lines: How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy*, Princeton: Princeton University Press.
174. Ray, D. (2014). Nit-Piketty: A Comment on Thomas Piketty's Capital in the Twenty First Century. <http://www.econ.nyu.edu/user/debraj/>.
175. Reynolds, M. Smolensky, E. (1977). *Public Expenditures, Taxes, and the Distribution of Income: The United States, 1950, 1961, 1970*. New York: Academic Press.

176. Rhee, T. H. (2012). Macroeconomic effect of progressive taxation, Samsung Economic Institute (via the American Economic Association annual meeting);
177. Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, London: John Murray.
178. Rieth, M. Checherita-Westphal, C. Maria-Grazia, A. (2016). Personal income tax progressivity and output volatility: Evidence from OECD countries. *Canadian Journal of Economics*, Volume 49, Issue 3, pp 968–996.
179. Rodriguez, C. F. (2000). Inequality, economic growth and economic performance, World Bank. Inequality, economic growth and economic performance. Washington, DC: World Bank.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/452501468762363599/Inequality-economic-growth-and-economic-performance>
180. Rodríguez, F. (1999). Does Inequality lead to Redistribution? Evidence from the United States. *Economics & Politics* 11:2.
181. Rodrik, D. (1998) Where Did All the Growth Go? External Shocks, Growth Collapses and Social Conflict. NBER Working Paper 6350.
182. Rognlie, M. (2014). A Note on Piketty and Diminishing Returns to Capital.
http://www.mit.edu/~mrognlie/piketty_diminishing_returns.pdf.
183. Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long Run Growth, *Journal of Political Economy*, 94, Chicago, 1002-37.
184. Romer, P. M. (1989). What determines the rate of growth and technical change?. World Bank Research Working paper, No. WPS 279.
185. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98,no. 5: S71–S102.
186. Ryckbosch, W. (2014). Economic Inequality and Growth before the Industrial Flow of Migrants. Yale University, Economic Growth Center Discussion Paper, br. 983.
187. Saint-Paul, G. Verdier, T. (1993). Education, Democracy and Growth, *Journal of Development Economics*, Vol. 42(2), pp. 399–407.
188. Saint-Paul, G. Verdier, T. (1997). Power, Distributive Conflicts, and Multiple Growth Paths, *Journal of Economic Growth*, Vol. 2(2), pp. 155–68.

189. Samuelson, P. A. (1958). An Exact Consumption-Loan Model of Interest With or Without the Social Contrivance of Money. *Journal of Political Economy* 66(6): 467–82.
190. Scully, G. W. Slottje, D. J. (1991) Ranking Economic Liberty across Countries. *Public Choice* 69: 121-152.
191. Scully, G. (2002). Economic Freedom, Government Policy, and the Trade-Off Between Equity and Economic Growth. *Public Choice* 113, nos. 1–2: 77–96.
192. Sen, A. (1973). *On economic inequality*, Oxford: Clarendon press.
193. Sen, A. (1992). *Inequality reexamined*, New York: Oxford University Press;
194. Shorrocks, A. F. Foster, J. E. (1987). Transfer sensitive inequality measures, *Review of Economic Studies*, 54, 485–497.
195. Smith, A. (1976, first published 1776). *An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations*, Volume II, V, Part II, University of Chicago Press: Chicago.
196. Solow, R. (1956). A contribution to the theory of economic growth, *Quarterly, Journal of Economics*, Vol. 70, No. 1, pp. 65-94
197. Stiglitz, J. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*, New York: W.W. Norton and Company
198. Stiglitz, J. E. Brown, E. P. (2000). *Economics of the public sector*. New York: Norton
199. Stolper, W. Samuelson, P. A. (1941). Protection and Real Wages. *Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.
200. Suits, D. (1977). Measurement of tax progressivity. *American Economic Review*, vol. 67, pp. 747-752.
201. Theil, H. (1967). *Economics and Information Theory*, Amsterdam: North-Holland Publishing Company; Chicago : Rand McNally.
202. Tinbergen, J. (1975). *Income distribution: Analysis and policies*, Amsterdam: North Holland.
203. Tisdell, C. Hartley, K. (2008). *Microeconomic policy: a new perspective* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc.
204. Томаш, Р. (2016). *Микроекономска анализа, принципи и примјена*, Источно Ново сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства А. Д.

205. Torstensson, J. (1994). Property Rights and Economic Growth: An Empirical Study. *Kyklos* 47: 231-247.
206. Turner, M. E. Beckett, J. V. Afton. B. (1999). *Agricultural Rent in England, 1690–1914*. New York: Cambridge University Press.
207. Vanssay, X. Spindler, Z. A. (1994) Freedom and Growth: Do Constitutions Matter? *Public Choice*, 78: 359-372.
208. Weede, E. Sebastian, K. (2002). The Impact of Intelligence and Institutional Improvements on Economic Growth. *Kyklos* 55, no. 3: 361–80.
209. Wu, W. Otto A. D. (1999). The Two Freedoms, Economic Growth and Development: An Empirical Study. *Public Choice* 100, nos. 1–2: 39–64.
210. Штиглиц, Ј. Е. (2013). *Економија јавног сектора – треће издање*, Београд: Центар за издавачку дјелатност Економског факултета, Универзитета у Београду.
211. www.imf.org
212. <http://data.worldbank.org/data-catalog/all-the-ginis>
213. <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=IDD>
214. <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset/>
215. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/>

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора дисертације

Зоран Боровић

Датум, мјесто и држава рођења аутора

13.12.1982. Нови Сад, Република Србија

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања

Економски факултет, Универзитета у Бањој Луци, 2006.

Датум одбране мастер / магистарског рада аутора

26.02.2011.

Наслов мастер / магистарског рада аутора

Макроекономски ефекти кредитне политике банака у постконфликтној Босни и Херцеговини

Академска титула коју је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада

Магистар Економских наука

Академска титула коју је аутор стекао одбраном докторске дисертације

Доктор Економских наука

Назив факултета/Академије на коме је докторска дисертација одбрањена

Економски факултет, Универзитета у Бањој Луци

Назив докторске дисертације и датум одбране

Државне политике подстицања ефикасности у условима економске неједнакости

Научна област дисертације према CERIF шифрарнику

S180

Имена ментора и чланова комисије за одбрану докторске дисертације

Академик др Рајко Томаш, ментор;

Проф. др Божо Стојановић, члан;

Проф. др Младен Ребић, члан.

У Бањој Луци, дана

. године

Декан

проф. др Станко Станић

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

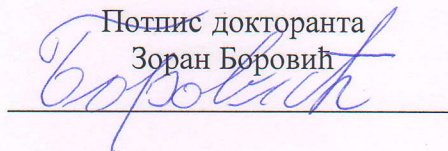
Изјављујем
да је докторска дисертација

Наслов рада Државне политике подстицања ефикасности у условима економске неједнакости

Наслов рада на енглеском језику STATES POLICIES FOR ENHANCING EFFICIENCY IN THE
CONDITIONS OF ECONOMIC INEQUALITY

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да докторска дисертација, у цјелини или у дијеловима, није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци, дана 11.04.2018. године

Потпис докторанта
Зоран Боровић

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Универзитет у Бањој Луци да докторску дисертацију учини јавно доступном

Овлашћујем Универзитет у Бањој Луци да моју докторску дисертацију под насловом
Државне политике подстицања ефикасности у условима економске неједнакости
која је моје ауторско дјело, учини јавно доступном.

Докторску дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату
погодном за трајно архивирање.

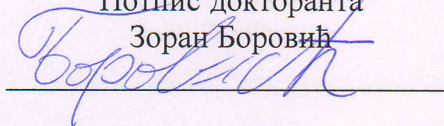
Моју докторску дисертацију похрањену у дигитални репозиторијум Универзитета у
Бањој Луци могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*) за коју сам се одлучио/ла.

- ☐ Ауторство
- ☐ Ауторство – некомерцијално
- ☒ Ауторство – некомерцијално – без прераде
- ☐ Ауторство – некомерцијално – дијелити под истим условима
- ☐ Ауторство – без прераде
- ☐ Ауторство – дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци
дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци, дана 11.04.2018. године

Потпис докторанта
Зоран Боровић

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора Зоран Боровић

Наслов рада Државне политике подстицања ефикасности у условима
економске неједнакости

Ментор Академик др Рајко Томаш

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци, дана 11.04.2018. године

Потпис докторанта
Зоран Боровић
